

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

ФІЛОСОФІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ

Видатні діячі філософської та соціально-політичної думки

Словник-довідник
для студентів денної, заочно-дистанційної форми навчання
освітнього ступеня «Бакалавр»

Частина II

Київ 2019

Філософія, політологія, соціологія: Видатні діячі філософської та соціально-політичної думки : словник-довідник для студентів денної, заочно-дистанційної форми навчання освітнього ступеня «Бакалавр». Частина II / упор.: А. В. Сакун, Т. І. Кадлубович, Д. С. Черняк. – Київ : КНУТД, 2019. – 164 с.; укр., англ. та рос. мовами.

Упорядники: А. В. Сакун, д-р філософ. наук, доц.
Т. І. Кадлубович, канд. політ. наук, доц.
Д. С. Черняк, канд. соц. наук, доц.

Рецензент Ф. М. Проданюк, канд. істор. наук, доц.

Відповідальний за випуск завідувач кафедри філософії, політології та українознавства, д-р філософ. наук, доц. А. В. Сакун.

Затверджено на засіданні кафедри філософії, політології та українознавства.

Протокол № 8 від 05 лютого 2019 р.

Переклад англійською мовою: Василенко П. В., студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного Авіаційного Університету.

Підп. до друку 05.02.2019 р. Формат 60x84 1/16.
Ум. друк. арк. 9,53. Облік. вид. арк. 7,46. Вид. № 77. Наклад 5 пр. Зам. 950.

Видавець і виготовлювач Київський національний університет технологій та дизайну.
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ-11, 01011.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 993 від 24.07.2002.

Умовні позначення
Legend
Условные обозначения

- головні твори
- the main works
- основные работы

- проблеми та ідеї
- problems and ideas
- проблемы и идеи

- афоризми та відомі вислови; цитати
- aphorisms and famous sayings; quotes
- афоризмы и известные высказывания; цитаты

Зміст

Середньовіччя	5
Патристика	11
Тертулліан	16
Григорій Ниський	21
Августин Аврелій	27
Северин Боецій	55
Схоластика	67
Ансельм Кентерберійський	72
П'єр Абеляр	77
Фома Аквінський	83
Вільям Оккам	96
Марсилій Падуанський	101
Роджер Бекон	108
Арабомовна філософія	111
Аль-Фарабі	119
Абу Алі Ібн Сіна (Авіценна)	128
Ібн-Рушд (Аверроес)	138
Глосарій	146
Використана література	162

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
(I – IV – XIV ст.)

MEDIEVAL PHILOSOPHY
(I – IV – XIV century)

СРЕДНЕВЕКОВЬЕ
(I – IV – XIV вв.)

Джерела: ✓ давньогрецька філософія
✓ Святе писання

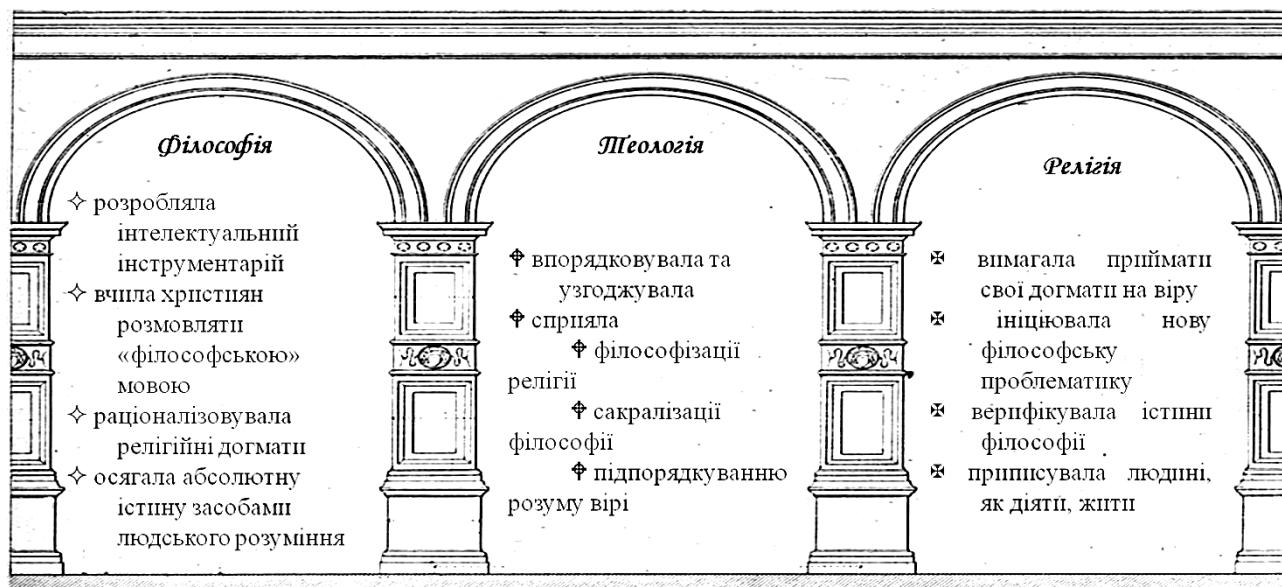

«Хочу зрозуміти Бога і душу.
І нічого більше?
Зовсім нічого»
Августин

Особливості середньовічної філософії:

- ✓ зв'язок з теологією, заснованою на принципах одкровення та монотеїзму:
«*філософія – служниця релігії*»;
- ✓ теоцентризм: джерело та причина всього суцього – Бог. Він – центр світобудови;
- ✓ об'єкт філософського пізнання – Бог і душа;
- ✓ самозаглибленість, рефлексивність, самоаналіз;
- ✓ тісний зв'язок із Біблією як джерелом знання про Бога, світ, людину та її історію;
- ✓ креаціонізм – принцип, який стверджує, що Бог з нічого створив живу та неживу природу, яка постійно змінюється;
- ✓ монізм: існує лише одне абсолютне начало – Бог, який має справжнє буття; він вічний, незмінний, самототожний, не залежить ні від чого іншого та є джерелом всього суцього;
- ✓ провіденціалізм – система поглядів, у відповідності до яких усіма світовими подіями керує божественне начало – провидіння;
- ✓ космос – не самодостатнє та вічне буття, не живе й одухотворене ціле, яким його вважали античні філософи;
- ✓ співвідношення духу та матерії;
- ✓ екзегетичний характер – постійне звернення до текстів Біблії;
- ✓ дуалізм божественного та людського, сакрального та гріховного;
- ✓ традиціоналізм;
- ✓ повчальність;
- ✓ вчення про пізнання базується на ідеї Одкровення;
- ✓ основою антропології є вчення про Христа;
- ✓ теодицея («боговиправдання») – релігійно-філософські доктрини, які прагнуть узгодити ідею «благого» й «розумного» божественного управління світом із наявністю світового зла, «виправдати» це управління перед обличчям темних аспектів буття. Термін запропоновано Г.В. Лейбніцем.
- ✓ есхатологія – система релігійних поглядів і уявлень про кінець світу, спокутування та потойбічне життя, про долю Всесвіту та його перехід у якісно новий стан.

ФІЛОСОФІЯ, ТЕОЛОГІЯ ТА РЕЛІГІЯ В СЕРЕДНІ ВІКИ

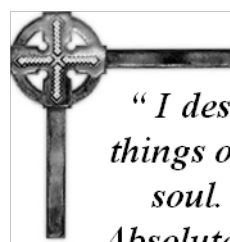
(Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник. Львів: «Магнолія плюс», 2006. – 243 с.)

Етапи середньовічної філософії:

- ✓ патристика (II – VIII ст.)
- ✓ схоластика (IX – XV ст.)

Sources: ✓ ancient greek philosophy
✓ Scripture

“I desire to know two things only, God and the soul. Nothing else? Absolutely nothing else!”

Augustine

Features of medieval philosophy:

- ✓ connection with theology based on the principles of revelation and monotheism: “philosophy is the servant of religion”;
- ✓ theocentrism: God is the source and the cause of everything. He is the center of the universe; a man must faithfully serve him.
- ✓ the object of philosophical knowledge is God and the soul of man;
- ✓ self-depth, reflexivity, introspection;
- ✓ close connection with the Bible as a source of knowledge about God, the world,

man and his history;

✓ Creationism is the principle according to which God created, animate and inanimate nature, perishable, transient, nature that is in constant change out of nothing.;

✓ monism: there is only one absolute beginning - God, who has true being; he is eternal, unchangeable, self-identical, does not depend on anything else, and is the source of everything;

✓ providence is a system of opinions in which divine providence governs all world events;

✓ the cosmos is not a self-sufficient and eternal being, not a living and animated whole, as many of the Greek philosophers considered it to be;

✓ the argument between spirit and matter;

✓ exegetical nature, manifested in the constant reference to the texts of the Bible;

✓ dualism of divine and human, sacred and sinful;

✓ traditionalism;

✓ exemplariness, didacticism, edification;

✓ the doctrine of knowledge is based on the idea of revelation;

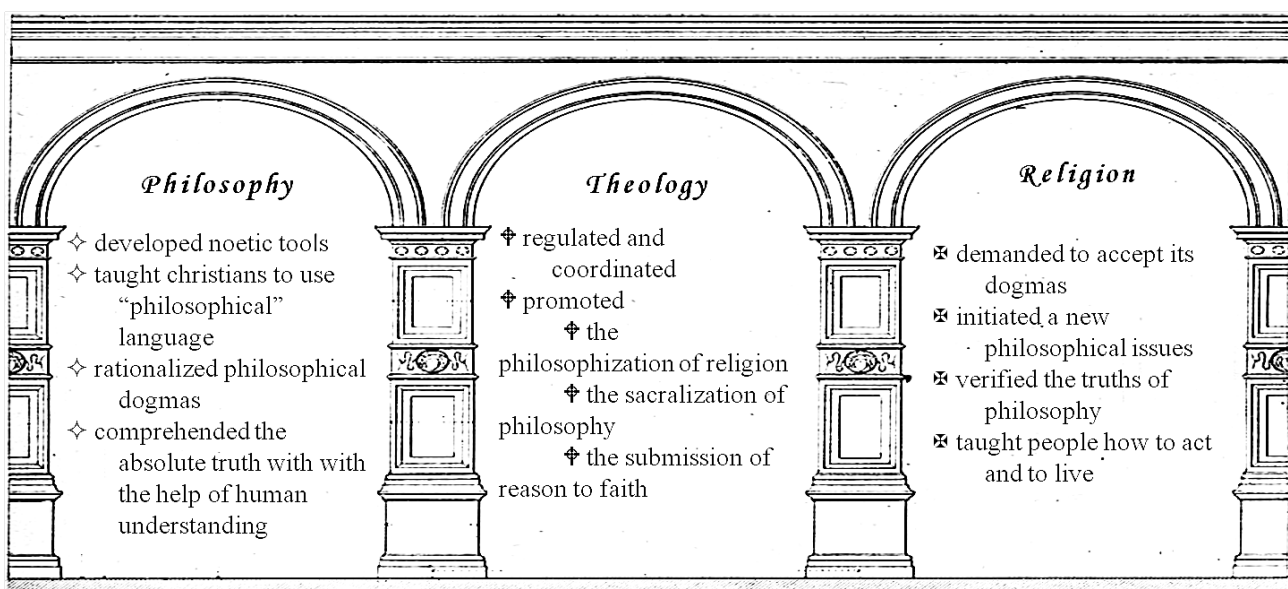
✓ the basis of anthropology is the doctrine of Jesus Christ;

✓ theodicy (“God-justifying”) is the designation of religious and philosophical doctrines, seeking to reconcile the idea of “good” and “reasonable” divine control of the world with the presence of world evil, “justify” this control in front of the face of the dark sides of life. Leibniz introduced this term.

✓ eschatology is a system of religious views and ideas about the doomsday, redemption and afterlife, about the fate of the Universe and its transition to a qualitatively new state;

✓ scholastic thinking.

PHILOSOPHY, THEOLOGY, RELIGION IN THE MIDDLE AGES

(Petrushenko V. L. Philosophy. Primary career. Lviv: “Magnolia Plus”, 2006. - 243 p.)

Stages of medieval philosophy:

- ✓ patristics (II – VIII century)
- ✓ scholasticism (IX – XV century)

Источники: ✓ древнегреческая философия
✓ Священное писание

*«Хочу понять бога и душу.
И ничего более?
Совершенно ничего!»
Августин*

Особенности средневековой философии:

- ✓ связь с теологией, основанной на принципах откровения и монотеизма: *«философия – служанка религии»;*
- ✓ теоцентризм: источник и причина всего сущего – Бог. Он – центр мироздания; человек должен добросовестно служить ему;
- ✓ объект философского познания – Бог и душа человека;
- ✓ самоуглубленность, рефлексивность, самоанализ;
- ✓ тесная связь с Библией как источником знания о Боге, мире, человеке и его истории;
- ✓ креационизм – принцип, в соответствии с которым Бог из ничего сотворил живую и неживую природу, тленную, преходящую, пребывающую в постоянном изменении;
- ✓ монизм: есть только одно абсолютное начало – Бог, который обладает подлинным бытием; он вечен, неизменен, самостождественен, ни от чего другого не зависит и является источником всего сущего;
- ✓ провиденциализм – система взглядов, в соответствии с которой всеми мировыми событиями управляет божественное провидение;
- ✓ космос – не самодовлеющее и вечное бытие, не есть живое и одушевленное целое, каким его считали многие из греческих философов;
- ✓ спор между духом и материей;
- ✓ экзегетический характер, проявляющийся в постоянном обращении к текстам Библии;
- ✓ дуализм божественного и человеческого, сакрального и греховного;
- ✓ традиционализм;
- ✓ поучительность, дидактизм, назидательность;

- ✓ учение о познании базируется на идее Откровения;
- ✓ основой антропологии выступает учение о Иисусе Христе;
- ✓ теодицея («богооправдание») – обозначение религиозно-философских доктрин, стремящихся согласовать идею «благого» и «разумного» божественного управления миром с наличием мирового зла, «оправдать» это управление перед лицом темных сторон бытия. Термин введен Г.В. Лейбницем.
- ✓ эсхатология – система религиозных взглядов и представлений о конце света, искуплении и загробной жизни, о судьбе Вселенной и её переходе в качественно новое состояние;
- ✓ схоластицизм мышления.

ФИЛОСОФИЯ, ТЕОЛОГИЯ И РЕЛИГИЯ В СРЕДНИЕ ВЕКА

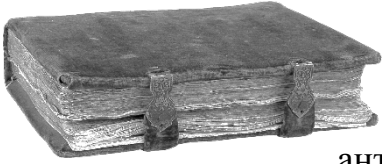

(Петрушенко В. Л. Філософія. Навчальний посібник. Львів: «Магнолія плюс», 2006. – 243 с.)

Этапы средневековой философии:

- ✓ патристика (II – VIII в.)
- ✓ схоластика (IX – XV в.)

Патристика – сукупність теолого-філософських поглядів «отців церкви», які обґрунтували християнство, спираючись на філософські погляди античних філософів, зокрема Платона.

Поняття «отець церкви» формувалось протягом декількох століть. Кінцевими характеристиками стали: 1) святість життя, 2) давність, 3) ортодоксальність учіння та 4) офіційне визнання церкви. Всі інші християнські автори називались «церковними письменниками» (екзегетами).

«Отці церкви»: Афанасій Олександрійський, Василь Великий, Григорій Ниський, Григорій Назіанзін, Амвросій Медіоланський, Августин Блаженний, Іоанн Дамаскін та ін.

Патристика – єдине вчення, яке розкривається та викладається батьками церкви з різною повнотою та глибиною. Це сукупність принципів і методів християнського філософування.

Фундаментальною тезою патристики є: істина міститься в Писанні, а завдання «істинного філософа» – правильно зрозуміти та витлумачити її.

Патристика ділиться на три періоди.

1. Перший період – **апологетика** (від грецьк. – захисник) – II – III ст. – захист християнської релігії, перші спроби побудувати філософську систему на основі християнських догматів.

Починає формуватися головна проблематика християнського філософування.

- ✦ Бог та його Сутність;
- ✦ Христос як Логос і посередник між Богом і світом;
- ✦ людина та її ставлення до Бога;
- ✦ Світ та його будова;
- ✦ історія та її мета.

2. Другий період – **класична патристика** – IV – V ст. – систематизація доктрини християнської релігії.

Саме в цей період було створено найважливіші твори релігійно-філософської літератури – ареопагітики: «Про імена божі», «Таємне богослов'я», «Про небесну ієрархію», «Про церковну ієрархію» та десять листів, написаних грецькою мовою.

3. Третій період патристики – VI – VIII ст. – стабілізація доктрини, підпорядкування теології всіх наук.

Крім того, патристику прийнято ділити на східну і західну. Вчення західних отців церкви зіграли провідну роль у розвитку католицької теології та філософії, а вчення східних – православної.

Захід	Схід
<i>Рання патристика</i>	
Тертулліан	Климент Олександрійський Ориген Євсевій
<i>Зріла патристика</i>	
«Отці церкви»	
Амвросій Медіоланський Ієронім Аврелій Августин Григорій Великий	Афанасій Великий Василій Великий Григорій Богослов Іоанн Златоуст
Богослови-філософи	
Боецій	Єфрем Сирин Григорій Нисський Кирило Олександрійський Діонісій Ареопагіт Максим Сповідник Іоанн Дамаскін Симеон Новий Богослов Григорій Палама

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с., С.140)

Patristics is a set of theological and philosophical views of “Church Fathers”, who took up the rationale of Christianity, based on ancient philosophy and above all on the ideas of Plato.

The concept of the “Church Fathers” was formed over several centuries. The final characteristics are: 1) holiness of life, 2) antiquity, 3) orthodoxy and 4) official recognition of the church. All other Christian authors were called “ecclesiastical writers” (exegetes).

“The Church Fathers”: Athanasius of Alexandria, Basil the Great, Gregory of Nyssa, Gregory Nazianzen, Ambrose of Milan, St. Augustine, John Chrysostom, John of Damascus and many others.

Patristics is a single doctrine, revealed and expounded by various church fathers with different fullness and depth. This is a set of principles and methods of Christian philosophy.

The fundamental thesis of patristics is that the truth lies in Scripture, and the task of the “true philosopher” is to understand and explain it correctly.

Patristics is divided into three periods.

1. The first period – **apologetics** – II – III century – protection of the Christian religion, the first attempts to create a philosophical system based on Christian

dogmas.

The main issues of Christian philosophy begin to form.

- ✘ God and His Essence;
- ✘ Christ as the Logos and mediator between God and the world;
- ✘ man and his relation to God;
- ✘ World and its dispensation;
- ✘ history and its purpose.

2. The second period – **classical patristics** – IV – V century – systematization of the doctrine of the Christian religion.

Areopagitics – the major works of patristic religious and philosophical literature: “On the Names of God”, “Mysterious Theology”, “On the Celestial Hierarchy”, “On the Church Hierarchy” and ten letters written in Greek.

3. The third period – VI – VIII century – stabilization of the doctrine, obedience to the theology of all sciences.

West	East
<i>Early patristics</i>	
Tertullian	Clement of Alexandria Origen Eusebius
<i>Mature patristics</i>	
“Church Fathers”	
Ambrose of Milan Jerome Aurelius Augustine Gregory the Great	Athanasius the Great Basil the Great Gregory the Theologian John Chrysostom
Theologians-philosophers	
Boethius	Ephrem Sirin Gregory of Nyssa Cyril of Alexandria Dionysius the Areopagite Maximus the Confessor John of Damascus Symeon the New Theologian Gregory Palamas

(Grinenko G.V. History of Philosophy: Textbook. - M.: Yurayt-Izdat, 2004. - 688 p., P. 140)

In addition, patristics can be divided into eastern and western. The doctrines of

the Western Church Fathers influenced the development of Catholic theology and philosophy, the teachings of the Eastern – Orthodox theology.

Патристика – совокупность теолого-философских взглядов «отцов церкви», которые взялись за обоснование христианства, опираясь на античную философию и прежде всего на идеи Платона.

Понятие «отец церкви» формировалось на протяжении нескольких столетий. Окончательными характеристиками стали: 1) святость жизни, 2) древность, 3) ортодоксальность учения и 4) официальное признание церкви. Все прочие христианские авторы назывались «церковными писателями» (экзегетами).

«Отцы церкви»: Афанасий Александрийский, Василий Великий, Григорий Нисский, Григорий Назианзин, Амвросий Медиоланский, Августин Блаженный, Иоанн Златоуст, Иоанн Дамаскин и др.

Патристика – единое учение, раскрываемое и излагаемое различными отцами церкви с различной полнотой и глубиной. Это совокупность принципов и методов христианского философствования.

Фундаментальный тезис патристики: истина заключена в Писании, а задача «истинного философа» – правильно понять и разъяснить ее.

Патристику принято делить на три периода.

1. Первый период – **апологетика** (от греч. – защитник) – II – III в. – защита христианской религии, первые попытки создать философскую систему на основе христианских догм.

Начинает формироваться основная проблематика христианского философствования.

- ✘ Бог и его Существо;
- ✘ Христос как Логос и посредник между Богом и миром;
- ✘ человек и его отношение к Богу;
- ✘ Мир и его устройство;
- ✘ история и ее цель.

2. Второй период – **классическая патристика** – IV – V в. – систематизация доктрины христианской религии.

В этот период были созданы важнейшие произведения патристической религиозно-философской литературы – ареопагитики: «Об именах божиих», «Таинственное богословие», «О небесной иерархии», «О церковной иерархии» и десять писем, написанных на греческом языке.

3. Третий период патристики – VI – VIII в. – стабилизация доктрины, подчинение теологии всех наук.

Кроме того, патристику принято делить на восточную и западную. Учение западных отцов церкви повлияло на развитие католической теологии и философии, учения восточных – православной.

Запад	Восток
<i>Ранняя патристика</i>	
Тертуллиан	Климент Александрийский Ориген Евсевий
<i>Зрелая патристика</i>	
«Отцы церкви»	
Амвросий Медиоланский Иероним Аврелий Августин Григорий Великий	Афанасий Великий Василий Великий Григорий Богослов Иоанн Златоуст
Богословы-философы	
Боеций	Ефрем Сирий Григорий Нисский Кирилл Александрийский Дионисий Ареопагит Максим Исповедник Иоанн Дамаскин Симеон Новый Богослов Григорий Палама

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с., С.140)

Тертулліан

Квінт Септимій Флорент

бл. 160 – 230 рр.

один із «отців» церкви

Головні праці:

трактати «Апологетик», «Про душу»,
«Про прескрипції проти еретиків», «Про плоть

Христову», «Проти Гермогена», «Проти Праксея», «Проти Маркіона»,
«Про ідолопоклоніння» та ін.

Є представником радикального «антигностичного» напрямку патристики, яке прагне виокремлювати в християнстві чисто релігійний «полюс».

Зробив значний внесок у становлення догматики.

Його можна вважати «батьком» латинської теологічної лексики.

Теоретичне вчення містить елементи теології, космології, психології та етики, яке не приведено в систему.

*«Нам після Христа
не потрібна ніяка
допитливість;
після Євангелія н
е потрібне ніяке
дослідження».*

«... душа тілесна, та ...

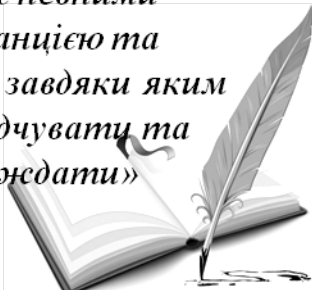
володіє певними

субстанцією та

густиною, завдяки яким

може відчувати та

страждати»

[«Про тілесне воскресіння»]

Стверджує тілесність всього сущого. Тілесною є й душа та сам Бог. Але «тіло» и «плоть» відрізняються за якістю тілесності. Людина – єдність душі та тіла. Тіло рухається завдяки душі. Душа – надтонка субстанція, розлита людським організмом. Разом з тим душа безсмертна, оскільки була надана Богом Адаму та Єві, а потім передається з покоління в покоління, зберігаючи в собі як образ Бога, так і перворідний гріх прабатьків людства.

Його теорія пізнання – зразок стоїчного сенсуалізму.

Важливою особливістю світогляду є демонстративна антифілософічність і антилогічність, відкритість протиріччям, парадоксальність, покликані відкрити глибини віри.

Відділяє знання та філософію від віри та релігії.

Пізнати Бога здатна лише душа, «християнка за природою». Чим природнішою є душа, тим більшою мірою вона може сприйняти християнську віру.

Бог – вищий за усі закони, які прагне нав'язати Йому розум, що займається філософствуванням. До Нього та Його дій неможливо застосувати природні людські питання «навіщо?» та «чому?».

Розум не може зрозуміти таємниці Одкровення та повинен зупинитися там, де починається віра. Людський розум – ніщо. Релігія заснована не на розумі. Віра має мету пізнати божество. Не можна поєднати віру та людську мудрість. Навіть релігійне божевілля вище будь-якої людської мудрості.

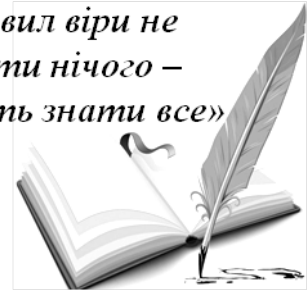
Християнска віра містить в собі істину, яка не потребує доказів або перевірки. Віра надає можливість істинного пізнання.

Божественні істини протирічать людським.

Засуджує філософське знання, оскільки воно підриває віру, спонукає до сумнівів, послаблює могутність церкви. Світський і духовний розум знаходяться в протиріччі.

Поділяє суспільство на «табір диявола» та «табір Бога» (світське та церковне суспільства).

*«У відношенні
правил віри не
знати нічого –
значить знати все»*

Tertullian

Quintus Septimus Florens Tertullianus

c. 160 – 230 A.D.

One of the “Church Fathers”

The main works: treatises “Apologeticum”, “On the Soul”, “Concerning the Prescription of Heretics”, “On the Flesh of Christ”, “Against Hermogenes”, “Against Marcion” and many others.

He represented the radical “antignostic” trend of patristics, which preferred to single out a purely religious “pole” in Christianity.

He did a lot for the formation of dogmatics.

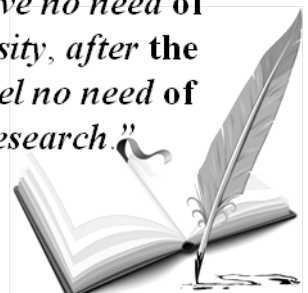
He can be considered to be the “father” of Latin theological vocabulary.

The theoretical doctrine is not brought into the system. Theology, cosmology, psychology and ethics are sometimes set out in confusion.

Claimed the corporeality of all things, including the soul and God Himself. At the same time, the “body” and “flesh” differ from each other in a

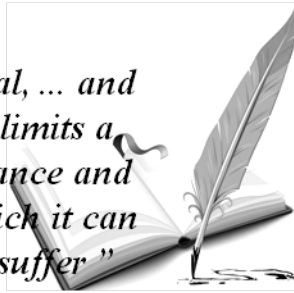
qualitatively different corporeality. Man is the unity of soul and body. The body is set

*“After Jesus Christ
we have no need of
curiosity, after the
Gospel no need of
research.”*

in motion by the soul. Soul is a kind of very thin substance, spread throughout the human body. At the same time, the soul is immortal, since it was settled by God in Adam and Eve, and then passed on from generation to generation through the seed,

“... the soul is physical, ... and possesses within its limits a special kind of substance and density, thanks to which it can feel something and suffer ”

[“On the resurrection of the flesh”]

retaining in itself both the image of God and the original sin of the progenitors of humanity.

Theory of knowledge is a sample of stoic sensualism.

The important feature of the worldview is demonstrative antiphilosophicality and antilogicality, openness to contradictions, paradoxicality,

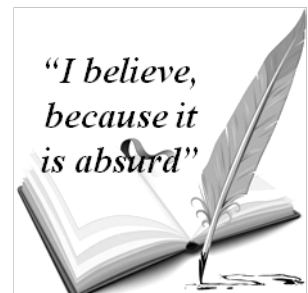
designed to discover the depths of faith.

Separated knowledge, philosophy from faith, religion.

Only the soul itself, a “Christian by nature,” is capable of knowing God. The more natural the soul is, the closer it is to nature, the more it is disposed to accept the Christian faith.

God is above all the laws that the philosophizing mind seeks to impose on Him; the natural human question “why?” is absolutely inapplicable to Him and His actions.

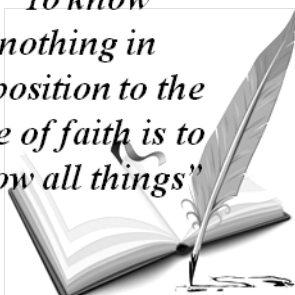
Mind cannot penetrate the secrets of Revelation and must stop where faith begins. The human mind is nothing. Religion is not based on mind. Faith, revelation, aims to know the deity. Faith and human wisdom are incompatible. Even religious madness is above all human wisdom.

“I believe, because it is absurd”

Christian faith contains the truth in its finished form and does not need to be proved or verified. Faith provides a person the opportunity to gain true knowledge.

“To know nothing in opposition to the rule of faith is to know all things”

Divine truths contradict human.

Condemned philosophical knowledge because it undermines faith, bears doubt, weakens the power of the church. Secular and spiritual minds are in conflict.

Divided a society into two camps: “camp of the devil” and “camp of God” (secular and church society).

Тертуллиан
Квинт Септимий Флорент
ок. 160 – 230 гг.
один из «отцов» церкви

Основные труды: трактаты «Апологетик», «О свидетельстве души», «О душе», «О прескрипции против еретиков», «О плоти Христовой», «Против Гермогена», «Против Праксея», «Против Маркиона», «Об идолопоклонстве» и др.

Представлял радикальное «антигностическое» направление патристики, предпочитавшее выделять в христианстве чисто религиозный «полюс».

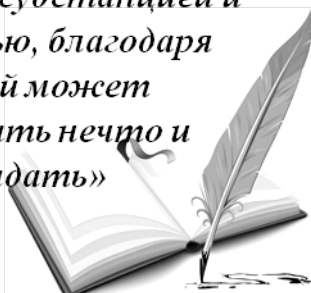
Немало сделал для становления догматики.

Его можно считать «отцом» латинской теологической лексики.

Теоретическое учение не приведено в систему. Теология, космология, психология и этика подчас излагаются вперемешку.

Утверждает телесность всего сущего – включая душу и Самого Бога. Вместе с тем, «тело» и «плоть» отличаются друг от друга качественно иной телесностью. Человек – единство души и тела. Тело приводится в движение душой. Душа – некая тончайшая субстанция, разлитая по всему человеческому организму. Вместе с тем душа бессмертна, поскольку была поселена Богом в Адаме и Еве, а затем передается из поколения в поколение посредством семени, сохраняя в себе как образ Бога, так и первородный грех прародителей человечества.

*«... душа телесна, и ...
обладает в своих пределах
особого рода субстанцией и
плотностью, благодаря
которой может
чувствовать нечто и
страдать»*

[«О телесном воскресении»].

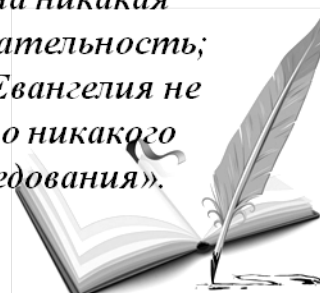
Важная особенность мировоззрения – демонстративная антифилософичность и антилогичность, открытость противоречиям, парадоксальность, призванная открыть глубины веры.

Отделил знание, философию от веры, религии.

Познать Бога способна лишь сама душа, «христианка по природе». Чем более душа естественна, чем ближе она к природе, тем более она расположена к принятию христианской веры.

Бог выше всех законов, которые стремится

*«Нам после Христа не
нужна никакая
любопытность;
после Евангелия не
нужно никакого
исследования».*

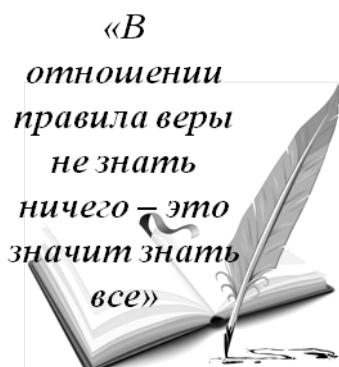
*«верую, ибо
абсурдно»*

навязать Ему философствующий разум; к Нему и Его действиям абсолютно неприменимы естественные человеческие вопросы «почему?» и «зачем?».

Разум не может проникнуть в тайны Откровения и должен остановиться там, где начинается вера. Человеческий разум – ничто. Религия основана не на разуме. Вера, откровение имеет целью познание божества. Вера и человеческая мудрость несовместимы. Даже религиозное безумие выше всякой человеческой мудрости.

Христианская вера содержит в себе истину в готовом виде и не нуждается в доказательстве или проверке. Вера предоставляет человеку возможность прийти к истинному познанию.

Божественные истины противоречат человеческим.

Осуждает философское знание, поскольку оно подтачивает веру, несет сомнение, ослабляет могущество церкви. Светский и духовный разум находятся в противоречии.

Разделяет общество на два лагеря: «лагерь дьявола» и «лагерь Бога» (светское и церковное общества).

Григорій Ниський

бл. 335 – бл. 394 рр.

християнський богослов і філософ, святий;
один з видатних представників грецької патристики

Головні праці різноманітні: догматичні, моральні твори, трактування Священного Писання, листи та проповіді.

Центральне місце належить трактату «Про устрій людини»

✓ догматичні твори:

– 12 книг «Проти Євномія», «Послання до Авлавія про те, що не три Бога», де викладено вчення про Трійцю та богопізнання.

– книги «Проти Апполінарія», де аналізується єретичне вчення про відсутність у Христа людського розуму (або душі).

– «Великий Катехизис», де містяться головні догмати віри, св. Трійці, Втілення, Спасіння та Покаяння, таїнства хрещення та євхаристії тощо.

✓ містичні та аскетичні писання:

– «Про дівство».

– «De Instil uto Christiano» – трактат, присвячений аскетичному богослов'ю.

Містичні твори містять елементи догматичного богослов'я, а догматичні – міркування на аскетичні та моральні теми.

✓ екзегетичні твори тлумачать Старий Заповіт:

– «Шестоднів»,

– «Про створення людини»,

– «Про життя Моїсея»,

– алегоричні коментарі на «Пісню Пісней»: «Екклезіаст», «Заповіді блаженства» та «Надписання псалмів»

- ✠ гносеологія
- ✠ антропологія
- ✠ есхатологія
- ✠ містика

Встановлює послідовну відмінність між сутністю та іпостассю. Розкриває поняття «єдиносутність», що характеризує досконалість божественного буття.

Розвиває ідею ієрархічності світу.

Людство – органічне ціле («плерома» – множинна єдність

духовних сутностей, які утворюють деяку впорядковану «цілокупність»), колективна особистість, сутність якої – інтелект.

Світ створений заради людини, призначенням якої є встановлення зв'язку між чуттєвим, матеріальним та духовним. Людина, що створена за образом Бога, наділена розумом, словом, безсмертною та нематеріальною душею, свободою волі та досконалим тілом.

*«Творець показав
у світі людину,
щоб та була й
глядачем Його
чудес, і щоб
стала
господарем»*

[«Про устрій людини»]

Розум людини не безмежний. Він здатний досягнути «існування» речей, більшою частиною тих, які в ієрархії створення є нижчими від людини, але їх «сутність» недосяжна для пізнання людиною, її знає лише Бог.

«Сутність» Бога для людини недосяжна. Її неможна усвідомити та висловити. Бог пізнається не за його сутністю, а за його діями. Богопізнання – результат інтуїції та містичного екстазу.

«Божественні імена»: Вічно Сущє, Благо, Премудрість, Істина – мають не логічний, а символічний характер, тому що описують розумну природу, що стоїть над людським розумом.

Душа – дзеркало, в якому, якщо воно чисте, відображений образ Божий. Людина здатна пізнати власну душу через Бога. Від речей зовнішнього світу людина звертається до власної душі й розуміє, що Бог є вище за будь-яке пізнання, уявлення та визначення.

Тіло людини не лише є основою розумного життя, але й умовою воскресіння у плоті, після якого воно набуває іншого вигляду.

Есхатологічний процес – це поступова відмова від зла: настане «загальне відродження» (апокатастасис). Після воскресіння та Страшного Суду, коли зникнуть зло та порок, благими стануть грішники й сам сатана.

В етиці переважає вчення про мимовільність чеснот: людина добровільно має жити в добрі, змушення не призведе до спасіння, оскільки не може вважатися чеснотою.

Час – не міра руху тіл в просторі, не образ вічності у світі багатоманіття, не проміжок між подіями, але особливий вимір речей, який відрізняє їх від нествореного Бога.

Gregory of Nyssa

c. 335 – 394 A.D.

Christian theologian and philosopher, saint, Father and Teacher of the Church;
one of the most prominent representatives of the Greek patristics

The main works: dogmatic, moral writings, interpretations of the Holy Scripture, letters and sermons.

One of the main works is treatise “On the *dispensation of man*.”

✓ dogmatic writings:

– 12 books “Against Eunomius,” “On Not Three Gods,” which set forth the doctrine of the Trinity and of the knowledge of God.

– books “Against Appolinarius,” where the heretical doctrine about Christ’s lack of a human mind (or soul) is analyzed.

– “Great Catechism” which outlines the basic tenets of faith, of the Trinity, the

Incarnation, the Atonement, the sacraments of baptism and the Eucharist, the final destinies of the world.

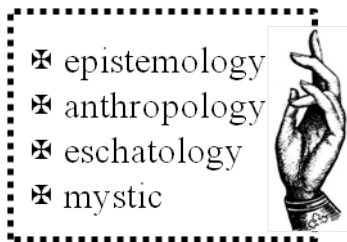
✓ mystical and ascetic writings:

- “On Virginité.” Virginité is the highest path.
- “De Instil uto Christiano” – treatise on ascetic theology.

In mystical writings, the main theme is always intertwined with dogmatic theology, and, conversely, dogmatic writings contain reasoning on ascetic and moral themes..

✓ exegetical writings are the interpretation of Old Testament texts:

- “Six Days,”
- “On the Making of Man,”
- homilies on “Song of Songs”: “Ecclesiastes,” “on the Inscriptions of the Psalms.”

Established a consistent distinction between essence and hypostasis. At the same time, an important place is occupied by the disclosure of the concept of unity, which characterizes the fullness, constancy and perfection of the divine being.

Developed the idea of the hierarchy of the created world.

Mankind is an organic integrity (pleroma is the plural unity of spiritual entities, forming together some orderly, internally completed “totality”), a collective personality, the essence of which is intellect.

The world was created for the sake of a man whose purpose is to connect the sensual and material with the spiritual. As an image and likeness of God, man is endowed with a mind, a word, an immortal and non-material soul, free will and a perfect body.

Man's mind is limited, cognizes mainly the “existence” of things, moreover, only those of them that stand below man in the hierarchy of creation, the “essence” of them is inaccessible to man's knowledge, only God knows it.

“In the world of man the Creator showed that man should also be a spectator of His miracles, and that he should become master ”

The image shows an open book with a quill pen resting on it. The text is written in a cursive, italicized font.

[“On the dispensation of man”]

The “essence” of God for man is unspeakable, indescribable, unknowable and indefinable. God is known not by his essence, but by his actions. The “essence” of God cannot be conceived and expressed in words. A person’s ability to know God is carried out primarily in the area of pure intuition and mystical ecstasy, direct knowledge of God can be bestowed in the act of love for God, which is the answer of man to the grace given by God and the culmination of virtuous Christian life.

“Divine Names”: Eternal Being, Good, Wisdom, Truth - are not logical, but symbolic in nature, because they describe the intelligent nature that exceeds the human mind.

The soul is a mirror and, if it is pure, the image of God is reflected there. Man

is able to know his soul only reflected in God. From the things of the external world, a person turns to his soul, where he reveals that God is above all knowledge, representation and definition.

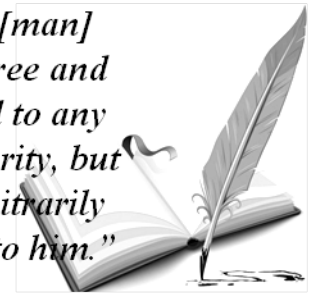
The human body not only contributes to its intelligent life, but is also a condition of the resurrection in the flesh, after which it is transformed.

The eschatological process is understood as the gradual elimination of evil: “universal restoration” (apokatastasis) is coming. After the resurrection and the Last Judgment, when evil and vice disappear, sinners and Satan himself will be good.

In ethics he defended the doctrine of the arbitrariness of virtues: only the voluntary following of a person to good can lead to salvation; imposed cannot be a virtue.

Time is not a measure of the movement of bodies in space, not an image of eternity in the world of multiplicity, not an interval between events, but a special dimension of created things that distinguishes them from an uncreated God.

“One of all [man] needs to be free and not subjected to any natural authority, but to decide arbitrarily [as] it seems to him.”

[“On the dispensation of man”]

Григорий Нисский

ок. 335 – 394 гг.

христианский богослов и философ, святой, Отец и Учитель Церкви;
один из виднейших представителей греческой патристики

Основные труды разнообразны: догматические, нравственные сочинения, толкования Священного Писания, письма и проповеди.

Центральное место в его наследии занимает трактат

«Об устройении человека».

✓ догматические сочинения:

– 12 книг «Против Евномия», «Послание к Авлавию о том, что не три Бога», в которых излагается учение о Троице и о богопознании.

– книги «Против Апполинария», где анализируется еретическое учение об отсутствии у Христа человеческого ума (или души).

– «Большой Катехизис», где изложены основные догматы о вере, о св. Троице, о Воплощении, об Искуплении, таинствах крещения и евхаристии, о последних судьбах мира.

✓ мистические и аскетические писания:

– «О девстве». Девство – высший путь.

– «De Instil uto Christiano» – трактат, посвященный аскетическому

богословию.

В мистических сочинениях основная тема всегда переплетается с догматическим богословием и, наоборот, догматические писания содержат рассуждения на аскетические и нравственные темы.

✓ экзегетические сочинения – толкование ветхозаветных текстов:

- «Шестоднев»,
- «О сотворении человека»,
- «О жизни Моисея»,
- аллегорические комментарии на «Песнь Песней»: «Экклезиаст», «Заповеди блаженства» и «Надписания псалмов»

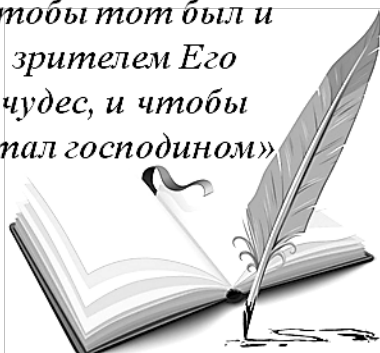
Устанавливает последовательное различие между сущностью и ипостасью. При этом важное место занимает раскрытие понятия единосущия, характеризующего полноту, постоянство и совершенство божественного бытия.

Развивает идею иерархичности сотворенного мира.

Человечество – органическая целостность (плерома – множественное единство духовных сущностей, образующих вместе некоторую упорядоченную, внутренне завершённую «целокупность»), коллективная личность, сущность которой – интеллект.

«Творец показал в мире человека, чтобы тот был и зрителем Его чудес, и чтобы стал господином»

[«Об устройении человека»]

Мир создан ради человека, назначение которого – связывать чувственное и материальное с духовным. Как образ и подобие Бога человек наделен разумом, словом, бессмертной и нематериальной душой, свободой воли и совершенным телом.

Разум человека ограничен, познает главным образом «существование» вещей, притом только тех из них, которые в иерархии творения стоят ниже человека, «сущность» же их недоступна познанию человека, ее ведает только Бог.

«Сущность» Бога для человека неизреченна, неопишима, непознаваема и неопределима. Бог познается не по его сущности, но по его действиям. «Сущность» Бога нельзя помыслить и выразить словами. Способность человека к богопознанию осуществляется прежде всего в области чистой интуиции и мистического экстаза, непосредственное богопознание может быть даровано в акте любви к Богу, являющейся ответом человека на даруемую Богом благодать и кульминацией добродетельной христианской жизни.

«Божественные имена»: Вечно Сущее, Благо, Премудрость, Истина – имеют не логический, а символический характер, потому что описывают умную природу, превышающую человеческий разум.

Душа – зеркало, в котором, если оно чисто, отражается образ Божий. Человек способен познать свою душу только отраженной в Боге. От вещей внешнего мира человек обращается к своей душе, где ему открывается, что Бог превыше всякого познания, представления и определения.

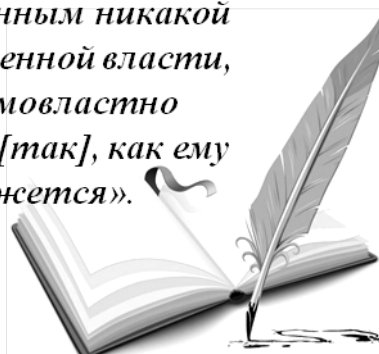
Тело человека не только способствует его разумной жизни, но и является условием воскресения во плоти, после которого оно преобразуется.

Эсхатологический процесс понимается как постепенное изживание зла: грядет «всеобщее восстановление» (апокатастасис). После воскресения и Страшного Суда, когда исчезнет зло и порок, благими станут грешники и сам сатана.

В этике отстаивает учение о произвольности добродетелей: только добровольное следование человека добру может привести к спасению; навязанное не может быть добродетелью.

Время – не мера движения тел в пространстве, не образ вечности в мире множественности, не промежуток между событиями, но особое измерение сотворенных вещей, отличающее их от несотворенного Бога.

«Одному из всех [человеку] необходимо быть свободным и не подчиненным никакой естественной власти, но самовластно решать [так], как ему кажется».

[«Об устройении человека»]

Августин Аврелій, Блаженний

354 – 430 рр.

відомий філософ Середньовіччя, представник західних
«отців церкви»

святий католицької, православної та лютеранської церкви

*Він був наймастібнішим
філософом епохи
патристики та
найвпливовішим*

теологом церкви взагалі...

Б.Альтанер

Головні твори:

«Сповідь», «Про Град Божий»

«Проти академіків», «Про блаженне життя»,

«Про християнську науку»,

«Про безсмертя душі», «Про вчителя», «Про свободу волі» та ін.

Всього: 113 трактатів, 500 проповідей і безліч послань

*«Його вплив виходив за межі філософії, догматики, теології, містики,
поширюючись на соціальне життя, церковну політику, право: одним
словом, це був величний творець західної середньовічної культури».*

Б.Альтанер

Спочатку є прихильником маніхейства – релігійної течії, яка протиставляє добро і зло, світло і темряву. Пізніше приєднався до скептицизму академіків. Християнство приймає у 387 р.

Поширює християнське вчення. Філософським фундаментом теології стали погляди Платона та неоплатоніків.

Говорить про користь і необхідність знання філософії. *«Бо самої істини ти не побачиш, поки повністю не присвятиш себе філософії»* [«Проти академіків»]

✠ ТЕЇЗМ

Центральним у його філософській системі є Бог. Бог надприродний.

Доводить буття Бога:

1) *«...сам світ з його порядком у різноманітності та змінності, з красою його об'єктів, що видимі, без слів переконує нас в тому, що він створений, і створений Богом неймовірним і незримим, величним і прекрасним»* [«Про Град Божий»]

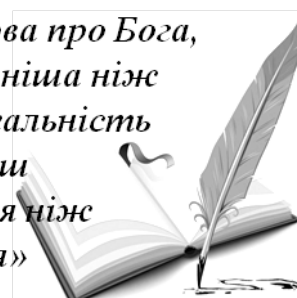
2) «Згода людства»: *«Влада правого Бога така, що не може бути схована повністю від розумних істот весь рід людський визнає Бога Творцем світу»* [«Про Град Божий»]

3) виходить із різних ступенів блага: *«...серед прекрасних речей, ..., ми не змогли б розібратися, що одне краще за інше, якби в своїх справедливих судженнях не спиралась ми на уявлення про чисте благо саме по собі... Ось чому ми повинні любити Бога: не те або інше благо, але Благо саме по собі»* [«Про Трійцю»].

Доводить реальність Бога, щоб заповнити Богом порожнини своєї душі, зупинити хвилювання серця, навчитися бути щасливим.

«...Люблю Бога мого значить, люблю і світло, і голос, і запах, і поживу, і обійми тієї внутрішньої людської істоти, що в мені, там, де світить моїй душі світло, що не має меж, де звучать мелодії, яких не забирає з собою час, де розносяться пахощі, яких не розвіє подув вітрів, де смакує пожива, якої не зменшить ненажерність, де тривають обійми, яких не розірве жодний ... Ось що я люблю, коли люблю Бога мого!» [«Сповідь»]

«Коли мова про Бога, думка вірніша ніж слово і реальність Бога більш справжня ніж мислення»

[«Про Трійцю»]

Справжнє щастя можливе лише в іншому житті та неможливе в цьому.

Сутнісні атрибути Бога – Буття, Істина, Благо (і Любов).

Людина не може дати визначення Богу та Його природі. Простіше знати, що Він не є, ніж те, що Він є.

✠ креаціонізм

Але Бог ще й Трійця. *«...в Трійці Вищій одне так само велике, як три разом, а два ніяк не більше одного. ... вони безмежні самі по собі, тому що кожне з них є в інших, і все разом – в кожному, кожне у всьому, все у всіх, а разом є одним цілим»* [«Про Трійцю»].

Бог – це вище, незмінне, буття, від Нього буття отримує все, створене з нічого. Дечому Він дав природу більш досконалу, іншим менш досконалу, тому вони утворюють певні «сходи». Подібно до того, як про знання є наука, так у буття є сутність.

Бог безтілесний, а божественне начало нескінченне та всюдисуще.

«Ти випереджаєш минулі віки висотою своєї вічності, завжди теперішньої, і Ти царюєш над усією прийдешністю, бо ж вона прийдешність, а як тільки прийде, стане минулим, тоді як Ти завжди Той Самий, а Твої літа не проминають...» [«Сповідь»]

Світ створено «з нічого». Одна реальність може з'явитися з іншої трьома шляхами: 1) шляхом генерації, породження, подібно до того як син породжується батьком; 2) шляхом «фабрикації», коли дещо виробляється з зовнішнього матеріалу; 3) шляхом створення з нічого – ні з власної субстанції, ні з зовнішнього.

Бог з власної сутності породив Сина, ідентичного Йому, однак космос створив із нічого. Тому між «генерацією» та «креацією» величезна різниця, бо Творець наділяє буттям те, «чого абсолютно не було». Така акція є безмежним «Божим даром», який не потребує нічого натомість.

«Ми не називаємо творцями тих, хто вирощує сади, але й землю-матір, яка кормить всіх, не назвемо такою, що творить... Лише Бог – Творець... Лише Бог, прихована сила, ... дарує буття всьому, що ... існує, ... не будь Його, не було б ні того, ні іншого, й навіть не могло б бути»
[«Про Град Божий»]

Природа та людина створені Богом і повністю залежать від нього, Бог же від людини та природи ніяк не залежить. Створивши світ, Він зробив так, щоб у світі існував порядок, і в світі все стало підкорятися законам природи.

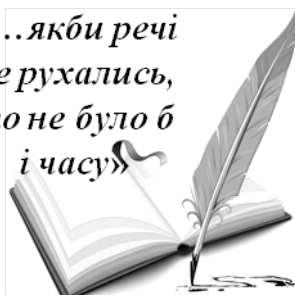

✠ проблеми
буття та часу

Бог, який створив цей світ з нічого, створив разом з ним й час. Час структурно пов'язаний з рухом, але рух виникає одночасно зі світом, а не до нього.

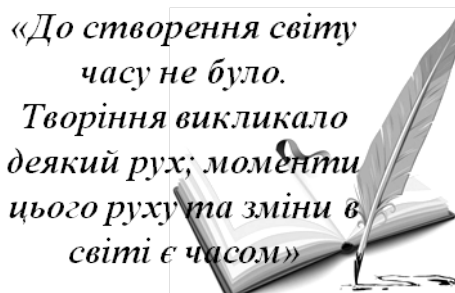
Час – творіння Бога. Час не існує поза речами, він – характеристика змін, які відбуваються в них. На відміну від речей, які змінюються, Бог нерушимий.

*«...якби речі
не рухались,
то не було б
і часу»*

[«Сповідь»].

Час містить в собі минуле, теперішнє та майбутнє. Але минуле – те, чого вже немає, а майбутнє – те, чого ще немає. *«І сам час теперішній, якщо б він був завжди теперішнім і не пропадав у минулому, то не був би вже часом, а був би вічністю».* [«Сповідь»].

*«До створення світу
часу не було.
Творіння викликало
деякий рух; моменти
цього руху та зміни в
світі є часом»*

[«Про Град Божий»].

«Теперішнім можна назвати лише той момент в часі, який неможливо поділити навіть на найменші частки, але він так швидко летить із майбутнього в минуле! Тривалість в ньому відсутня. Якби він ділився, в ньому можна було б відокремити минуле від майбутнього; сучасність не продовжується» [«Сповідь»].

Існувати – значить бути в сучасності. Але тоді виникають сумніви щодо існування часу взагалі. Адже час складається з минулого, теперішнього та майбутнього. Але того, що пройшло, вже немає, а того, що буде, ще немає. Теперішнє стискається з обох боків

*«...сучасність речей
минулих полягає у
спогадах; сучасність
речей сучасних – у
спогляданні; а
сучасність майбутніх
предметів – в
очікуванні»*

[«Сповідь»]

минулим та майбутнім. А при відсутності минулого та майбутнього сучасне зводиться до нуля.

Буття в теперішньому є безперервне перебування в бутті.

Час існує лише в душі людини.

✘ проблеми
людини, її волі,
розуму та свободи

Метою людського життя є щастя, що полягає в пізнанні Бога та випробовуванні душі.

Головна новація Августина: розуміння людини та пізнання Бога триєдиного взаємно ілюмінують, вони дзеркальні. Пізнати Бога можливо через Душу,

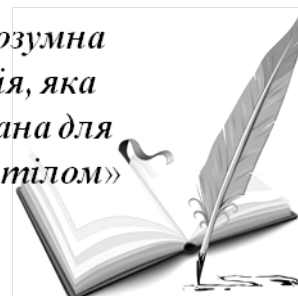
душу – через Бога.

Людина здатна до «генерування»: народження дітей, створення певних артефактів. Але вона не здатна до творення, оскільки вона – істота скінченна.

Людину створено як «раціональну тварину», як вершину чуттєвого світу. Її душа – образ Триєдиного Бога. Вона безсмертна. Душа не може бути зруйнована, оскільки має самосвідомість, проста та духовна.

Органічний світ не одухотворений. Душа є лише в людини. Душа людини створена Богом та існує завжди. Душа – нематеріальна сутність, безтілесне утворення. Але вона знаходиться в матеріальному тілі людини.

Душа – «розумна
субстанція, яка
налаштована для
управління тілом»

[«Про величину душі»]

Душа «не є ні
землею, ні водою,
ні повітрям, ні
вогнем, ні
поєднанням усіх
цих елементів або
деяких з них»

[«Про величину душі»]

Душа
має

здатність

до вольової діяльності. Воля – характерна особливість людської істоти, вона визначає активність людини, а не мислення, яке переважно пасивно відображає предмети зовнішнього світу.

«Оскільки душа оживляє тіло та наповнює його життям, вона називається

душею; оскільки виявляє бажання – волею; оскільки пригадує – пам'яттю; оскільки міркує та відрізняє – розумом; оскільки споглядає – духом; оскільки отримує здатність відчувати – душа є почуттям» [«Сповідь»].

«Я б хотів, щоб люди приглядалися до трьох явищ у собі самих ... Ці три явища такі: бути, пізнати, хотіти. Я існую, я знаю, я хочу. Я той, хто знає і хто хоче. Я знаю, що я існую і що я хочу. І я хочу існувати і знати. ... Життя одне, розуміння одне, суть одна, і їх не можна розрізнити по-справжньому; хто може, нехай це розуміє! Кожен віч-на-віч із самим собою нехай уважно приглянеться до себе...» [«Сповідь»].

Здібності душі – розум і вольова діяльність. Розум прагне пізнання

істини. Пізнати істину – значить пізнати в собі образ Бога. *«Не шукай нічого поза собою..., повернись до самого себе; істина в глибині людини, а якщо виявиш мінливість природи своєї, не бійся переступити через самого себе»* [«Про істину релігію»].

Склад людини визначається вагою любові, ціна особистості – даром любити. Гідна людина та, яка любить.

Свобода – властивість волі, а не розуму. Розум пізнає, але обирає воля. Свободна воля лише тоді дійсно вільна, коли не дозволяє зла.

✦ істина та
достовірне знання

Душа по
відношенню до
всього тілесного
має автономну та

спонтанну активність, оскільки разом із розумом вона оцінює та судить. Критерії оцінки, якими володіє душа, незмінні та досконалі.

«...по ту сторону нашого розуму є деякий Закон, який називається істиною, й немає сумніву, що ця природа, що не змінюється та перевищує людську душу, існує... Отже, людський інтелект знаходить істину у вигляді об'єкту, вищого за себе. За її допомогою він судить та сам оцінюється нею. Істина – міра всіх речей, і інтелект також вимірюється та оцінюється Істиною» [«Про істину релігію»].

*«... цінність Ідей
полягає в тому, що
ніхто не може
вважатися
філософом, якщо не
має про них
поняття»*

[«Про істину релігію»]

Істина, надана чистому інтелекту, утворена Ідеями, є вищою безтілесною реальністю, яку може осягнути розум. Ідеї є фундаментальними формами, постійною основою, «незмінним речей», це модель, із якої формується все, що народжується та помирає. Ідеї – думки Бога.

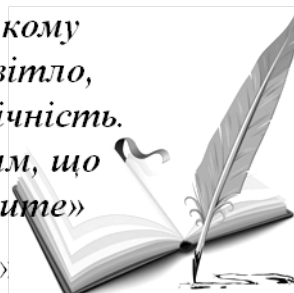
Переосмислює теорію ремінісценції (ремінісценція (лат. *geminiscentia*, спогади) – відтворення інформації через деякий час після її сприйняття без повторення та навмисної участі

людини) та трансформує її в теорію «іллюмінації», або «прозоріння», «осяяння», «просвітлення»: *«...поняття, які належать наукам, які ми схильні вважати «...Бог – це Істина» абсолютно істинними, насправді приховані від розуміння, якщо вони не осяяні ... власним сонцем...»* [«Монологи»]

Пізнання Ідей доступне лише розуму, тобто найбільш величній частині душі. Більше того, побачити їх здатна не кожна душа, *«але лише та, що чиста й свята, тобто має око чисте, святе та*

*«Кому знайома
істина, той знає
Світло, а кому
знайоме Світло,
той пізнає вічність.
Любов є тим, що
тобі відкрите»*

[«Монологи»]

покійне...».

Розум людський подібний до образу Трійці, оскільки він єдиний та трійчастий, він пізнає та любить себе. *«Розум, пізнання та любов, ці три речі – одне, коли вони досконалі, тоді вони рівні»* [«Про Трійцю»].

«...Перемагає лише істина, а перемога істини – це любов»

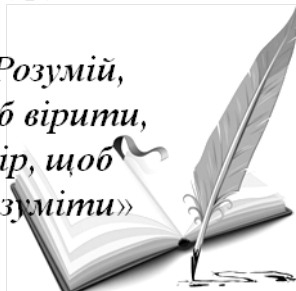

[«Проповіді»]

називати знання речей божественних» [«Проти академіків»]. Термін «знання» використовує для позначення дослідження «людських» речей.

«Істину знає лише Бог, і, можливо, визнає душа людини, коли залишить це тіло, тобто цю похмуру в'язницю» [«Проти академіків»].

«Розумій, щоб вірити, вір, щоб розуміти»

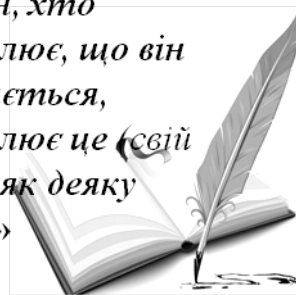

[«Про блаженне життя»]

У питаннях пізнання є прихильником раціоналізму. Чуттєве пізнання не здатне надати достовірне знання. Лише людський розум здатний подолати скептицизм.

Розрізняє мудрість і знання. *«Мудрістю слід*

«Кожен, хто усвідомлює, що він сумнівається, усвідомлює це (свій сумнів) як деяку істину»

[«Про істину релігію»].

«Для неосвіченого натовпу, очевидно, кориснішим є авторитет гідних людей, для вчених – пристойним є розум»

[«Про порядок»]

Віра – особливий рід мислення. Віра передре розумінню. Віра ширша за розуміння.

✘ проблема теодицеї (добра та зла)

Зло – любов до себе, пихатість; благо – любов до Бога. *«Два різновиди любові породжують два града: любов до себе ... породжує земний град; любов до Бога ... народжує град небесний. Перша підносить саму себе, друга – Бога. Перша шукає людської слави, друга прагне вищої слави Бога»* [«Про Град Божий»].

Град Божий

Град земний

(Кунцман П., Буркард Ф.-П., Видман Ф. Философия: dtv-Atlas: Пер. с 9-го нем изд. / Худож. Аксель Вайс; Научн. ред. Пер. В.В.Миронов – М. : Рыбари, 2002. – 268 с. – С.70)

Любов до себе, презирство до Бога		Любов до Бога, презирство до себе	
Град Земний		Град Божий	
<i>ці два града утворюють</i>			
<i>на небі</i> ангели, які повстали проти Бога	<i>на землі</i> нащадки Каїна	<i>на небі</i> нащадки Авеля	<i>на землі</i> ангели, які зберегли вірність Богові
<i>У земному житті вони виглядають як</i> повелителі та господарі світу		<i>пilігрими, паломники</i>	
<i>У загробному житті вони</i> приречені до вічного прокляття		<i>приречені до</i> вічного спасіння	

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с., С.143)

Зло не є сущим, не є буттям, але є відсутністю буття, дефектом. Існує три рівня зла: 1) метафізико-онтологічний, 2) моральний, 3) фізичний.

1) З метафізичного погляду зла не існує в космосі, але по відношенню до Бога є різні ступені буття. Про порочність або зло людина судить з огляду на власну вигоду або користь, що є хибним. Будь-яка істота, навіть незначна, має власний сенс буття, щось позитивне.

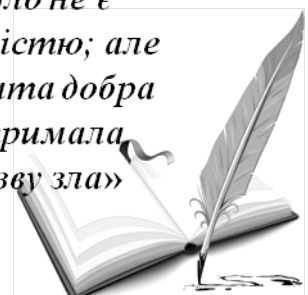
2) Моральне зло – це гріх. Гріх залежний від порочної волі. Джерелом порочної волі є «дефективна причина». Воля, за своєю природою, прагне до вищого Блага. Але у світі існує велика кількість кінцевих благ, а тому душа, що має волю, завжди може зруйнувати порядок небесної ієрархії та надати перевагу нижчому благу. Зло з'являється тому, що не єдине благо є. При помилці вибору серед множинності блага народжується зло. Моральне зло – це також «зрада Богу».

«Джерело порочної волі... не дієве, але дефективне, це не продуктивна сила, а відсутність, або недостатність продуктивності» [«Про Град Божий»].

3) Зло фізичне, тобто хвороби, страждання, душевні муки та смерть є наслідком первородного гріха, тобто зла морального:

«... не тіло порочне робить душу гріховною, але порочна душа, що занурена у гріх, робить тіло важким і порочним» [«Про Град Божий»].

«Зло не є сутністю; але втрата добра отримала назву зла»

[«Про Град Божий»]

Первородний гріх – гріх зарозумілості.

Доброчесність полягає у відмові від більшості речей, які складають сенс життя звичайної людини.

✦ проблеми
історичного процесу

Історія – незворотній безперервний процес. Вона має початок та кінець. Пограничним моментом буде воскресіння та страшний суд. Три суттєві події визначають перебіг історичного часу: первородний гріх, очікування приходу Спасителя, втілення та страждання Сина Божого з утворенням його дому – Церкви.

Історія має сенс та призначення – перемогу християнства у всесвітньому масштабі.

Наполягає на догмі воскресіння. Плоть народиться знову.

«Плоть стане духовною, підкориться духу, але буде плоттю, не духом; подібно до того як дух підкорявся плоті, але залишився духом, а не плоттю» [«Про Град Божий»].

Історія завершиться днем Господа, який стане восьмим днем, освяченим пришестям Христа, буде вічним спочинком не лише духу, але й тіла. Тоді відпочинемо та побачимо: побачимо та полюбимо, полюбимо та звеличимо. Ось що буде в кінці без кінця.

Історія лінійна: має початок та закінчення. В основі періодизації історії людства – «Біблія», це дозволяє виокремити певні періоди історії земних суспільств за аналогією з шістьма днями творіння:

Перша епоха	Від Адама до Ноя (до Потопу)
Друга епоха	Від Ноя до Авраама
Третя епоха	Від Авраама до Давида
Четверта епоха	Від Давида до вавилонського полону
П'ята епоха	Від вавилонського полону до першого приходу Христа
Шоста епоха	Від першого до другого приходу Христа (тобто до Страшного Суду – кінця світу)

(Гриненко Г.В. Історія філософії: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с.)

Таким чином було здійснено першу спробу створити філософію історії.

Характерними рисами світової історії є божественне приречення та фаталізм (провіденціалістське розуміння історії).

Історія людства – це боротьба двох ворожих світів – царства прихильників земного (світське) та царства Божого.

✦ політична філософія

Був прихильником концепції нерівності людей, яка є необхідним явищем соціального життя. Нерівність буде завжди, оскільки багатство одних та бідність інших обумовлені божественним промыслом.

У реальному суспільстві є і праведники і грішники, тому царство Бога та земне царство поєднані.

Держава має насильницький характер, вона – «велика розбійницька організація».

Засуджує прагнення до накопичення, ганебні пристрасті, спроби панувати над людьми.

Однак будь-яка влада, навіть найгірша, виникає по волі Бога та здійснює все те, що їй належить, тобто підтримує порядок і зміцнює соціальні зв'язки.

Протиставляє державу та церкву. Держава – царство гріха, засноване не егоїстичній любові до себе, церква ж заснована на самовідданій любові до Бога. Церква – представник царства Божого на землі. Духовна влада вища за світську.

*«Де немає
справедливості
(правосуддя),
немає й
держави»*

[«Про Град Божий»]

Антична філософія – різнобарвне нагромадження суперечливих думок, де «одні стверджували, що світ один, інші – що світів незліченна кількість; одні – що цей єдиний світ має начало, інші – що він його не має; одні – що він буде мати кінець; інші – що він буде існувати завжди; одні говорили, що душі безсмертні, інші – смертні» [«Про Град Божий»].

*«Люби – й роби що хочеш,
Якщо мовчиш, мовчи з любові;
якщо говориш, говори з любові;
якщо докоряєш, докоряй із любові;
якщо прощаєш, прощай із любові».*
[«Роздуми на Послання Іоанна до Парфян»]

*«Погані часи, тяжкі часи – ось що
люди не втомлюються
повторювати, але давайте жити
добре, і часи стануть хорошими.
Ми й є часи. Які ми, такі й часи»*
[«Проповіді»]

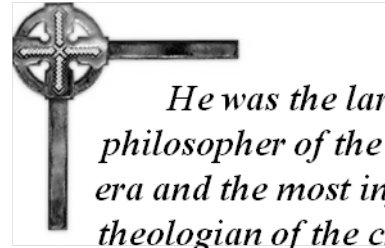

St. Augustine the Blessed, Aurelius Augustinus

354 – 430 A.D.

one of the greatest medieval philosophers,
the most prominent representative of the western
“Church Fathers”

he is the saint in catholic, orthodox and lutheran
churches

*He was the largest
philosopher of the patristic
era and the most influential
theologian of the church in
general...*

Altaner

The main works:

“Confessions,” “The City of God”
“Against the Academics,” “On Christian Doctrine,”
“On the Immortality of the Soul,” “On Free Choice of the Will”

and many others.

At all: 113 treatises, 500 sermons and a huge number of epistles

*“His influence went beyond philosophy, dogmatics, theology, mysticism,
extending to social life, church policy, law: in a word, he was the great
architect of Western medieval culture.”*

Altaner

Firstly, he belonged to the Manichaeism, a religious movement that confessed the opposite of good and evil, light and darkness. But, having disappointed in it, he joined skepticism of academicians. After he began to incline toward Christianity, which he accepted in 387.

He spread Christian doctrine. The philosophical foundation of theology was the views of Plato and neoplatonists.

Said about the benefits and the need for knowledge of philosophy: “*You will not see the truth itself until you fully devote yourself to philosophy*”

[“Against the Academics”]

theism

The central point of the philosophical system is God. God is supernatural.

There are three types of evidence of the existence of God.

1) “... *the world itself, with its order in diversity and variability, with the beauty of its visible objects, wordlessly convinces us that it was created, created by God, inexpressible and invisible, great and beautiful*” [“The City of God”]

2) known by the name “the consent of mankind”: “*The power of the right God is such that it cannot be completely hidden from intelligent beings who once began to use their minds. If we exclude a part of people whose nature is completely perverted, the whole human race recognizes God as the Creator of the world.*” [“The City of God”]

3) comes from distinguishing the levels of the good. “...*among the beautiful things, ... we could not figure out that one is better than the other, if we would not rely on the idea of pure good in itself ... That is why we should love God: not this or that good, but the blessing in itself*” [“On the Trinity”].

Proved the reality of God in order to fill the emptiness of his soul with God, to stop the heart's anxiety, finally, to learn to be happy.

"...when I love my God, I love the light, voice, smells, tasty food, the embrace of a person inside that is in me, where the light shines in the spiritual depth is eternal, that does not dissipate in the space, where the voice sounds unabatedly, it will not abduct time; where we inhale the scent, and the wind does not carry it away, and all-devouring time will not diminish it; where I am enclosed in a sweet embrace, and satiety will not break it. This is what I love, while loving my God"
["Confessions"]

True happiness is possible only in another life and is impossible in this.

The essential attributes of God are Being, Truth, Good (and Love).

Any definition of God and His nature is inaccessible to man, for it is much easier to know that He is not, than what He is.

✕ creationism

But God is also the Holy Trinity. *"... These Three Faces in their supreme source ... seem endless. However, below, in the corporeal world, one thing is not equal to three together, and two things are more than one, and nevertheless, in the Higher Trinity one is as large as three together, and two are no more than one. Moreover, they are infinite in themselves, as each of them is in the others, and all together they are in each, each in all, all in all, and together there is one whole."* ["On the Trinity"].

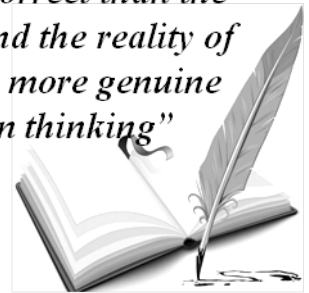
God is the highest, and therefore unchangeable, being, everything that is created from nothing receives being from Him. To some of his creations, He gave a more perfect nature, to others He gave a less perfect one, so that they form a kind of "ladder." Just as knowledge is science, so there is "essence" in being.

God is incorporeal, and the divine principle is infinite and omnipresent.

"You precede any past, for in your eternity you are always in the present, transcending any future, for the future, once arrived, becomes the past: while You are always the same, your years have no end..." ["Confessions"]

The world is created "from nothing," i.e. not from the Divine substance, and not from something preexistent. One reality can emerge from the other in three ways: 1) by generation, procreation, just as a son is generated by a father; 2) by "fabrication", when something is made from external material; 3) by creation from nothing, i.e. neither from own substance, nor from external.

"When it comes to God, the thought is more correct than the word and the reality of God is more genuine than thinking"

["On the Trinity"]

God from his own being gave birth to the Son, who is identical to the Father, but the cosmos He created from nothing. Thus, there is a huge difference between “generation” and “creation”, because in the second case the creator is called into being “that which absolutely was not”. Such an action is an immense “God's gift” that requires nothing in return, is obliged only to the free will and goodness of God, the infinitely Almighty.

“We do not call the creators those who cultivate gardens, but also we will not call creative the mother earth, who feeds everyone,... Only God is the Creator of all creations, who embodied himself in various ways. Only God, the hidden power, all penetrating with his presence, gives being to everything that is in one way or another, because, if He had not existed, there would have existed neither one nor the other, and there could not even be ” [“The City of God”]

Nature and man are created by God and completely depend on him, God does not depend on man and nature in any way. Having created the world, He made sure that order reigned in the world, and everything in the world began to obey the laws of nature.

✕ the problems of being and time

God, creating this world out of nothing, created time with it. After all, time is structurally

connected with movement, but movement arises simultaneously with the world, and not before it.

Time is God's creation. Time does not exist independently of things; it is a characteristic of changes occurring in them. Unlike changing things, God is motionless.

“... if things were still, there would be no time”

[“Confessions”]

Time includes past, present, and future. However, the past is what is no longer there, and the future is what is not yet. The present, “if it were always, without flowing into the past, it would no longer be time, but eternity”. “No one can deny that the present is devoid of length, because its run is only a moment. And waiting is not

so long , because what should be present, accelerates and approximates while absent. And the future is not so long, which is not, as his expectation. The past, even less real, is not at all as long as the memory of it.” [“Confessions”].

“There was no time before the creation of the world. Creation caused some movement; moments of this movement and change in the world, and there is time.”

[“The City of God”]

“The present can be called only a moment in time that can not be divided into even the smallest parts, but it is so rapidly carried away from the future

into the past! There is no duration in it. If it devided, the past could be separated from the future; the present does not continue” [“Confessions”].

To exist is to be in the present, to be available. But then there is a doubt in the existence of time in general. After all, time is made up of past, present and future. But that which has passed is no longer there, but that which will be is not yet. The present is shrinking on both sides with past and future. Then it turns out that in the absence of past and future, the present is reduced to zero.

Being in the present is continuous being in being, a kind of trap for non-being.

Time exists only in the soul of man.

✘ the problems of man,
his will, mind and freedom

The purpose of human life is happiness, which consists in the knowledge of God and the testing of the soul.

The main innovation of Augustine: the comprehension of man and the knowledge of the triune God mutually illuminate, they are mirrored. God can be known through the Soul, the soul through God.

A person is able to “generate”: to give birth to children, to create some artifacts. But he does not know the creation, because he is a finite being.

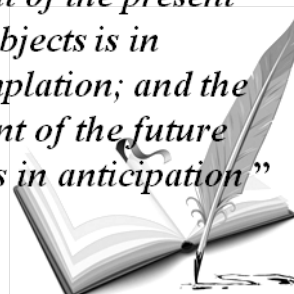
Man is created as a “rational animal,” as the completion of the sensual world. His soul is the image of the Trinity God. She is immortal. Indestructible soul follows from self-awareness, simplicity and spirituality.

The organic world is not animated. Only a man has a soul. The soul of man is created by God and then exists forever. The soul is an intangible entity, disembodied formation. But the human immaterial soul is in the material body of man. Soul is an “*intelligent substance adapted to control the body*” [“On the Value of the Soul”].

The soul is endowed with the ability to volitional activity. Will is a characteristic feature of a human being, it determines human activity, not thinking, which mainly passively reflects the objects of the surrounding world.

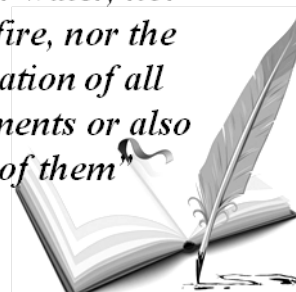
“*Since the soul animates the body and fills it with life, it is called the soul; because it manifests desires it is called the will; as it remembers it is called the memory; as reasons and discriminates – the reason; as far as it is given to the contemplation - the spirit; as it gets the ability to feel - the soul is feeling*” [“Confessions”].

“... the real thing of the past is memory; the present of the present objects is in contemplation; and the present of the future objects is in anticipation”

[“Confessions”]

The soul “is neither earth, nor water, nor air, nor fire, nor the combination of all these elements or also some of them”

[“On the Value of the Soul”]

“I would like people to think about the three properties in themselves ... Here are these properties: to be, to know, to want. I am, I know, and I want; I am knowing and wanting, I know that I am and that I want, and I want to be and to know. These three properties constitute an indivisible unity - life and, however, each of them is something special and unique; they are inseparable and yet different” [“Confessions”].

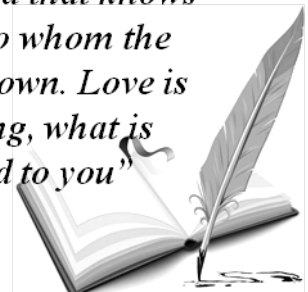
The mind and volitional activity are the abilities of the soul. Reason strives to know the truth. To know the truth is to know the image of God in oneself.

“Do not look for anything outside of yourself ... return to yourself; the truth is in the depths of the human, but if you find the variability of its nature, do not be afraid to step over yourself” [“Of True Religion”].

The composition of a person is determined by the weight of his love, the price of a person is the gift of love. A worthy person is one who loves, moreover, one who loves something that is worthy of love.

Freedom is a property of will, not reason. Reason knows, but will chooses. Free will is only truly free when it permits no evil.

*“That knows the Light,
to whom truth is
familiar, and that knows
eternity, to whom the
Light is known. Love is
something, what is
revealed to you”*

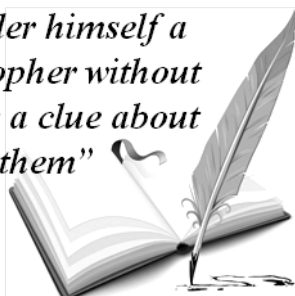
[“The Soliloquies”]

✕ truth and reliable knowledge

The soul in relation to the whole body has autonomy and spontaneous activity, because together with the mind it evaluates and judges. The evaluation criteria that the soul possesses are constant and perfect.

“... the value of ideas is such that no one can consider himself a philosopher without having a clue about them”

[“Of True Religion”]

“...there is a Law on the other side of our mind, which is called truth, and there is no doubt that this unaffected nature, exceeding the human soul, exists ... Human intelligence, therefore, finds truth in the form of an object, higher than itself. With its help, it judges, and it is evaluated by truth. Truth is the measure of all things, and the same intellect is measured and assessed by Truth” [“Of True Religion”].

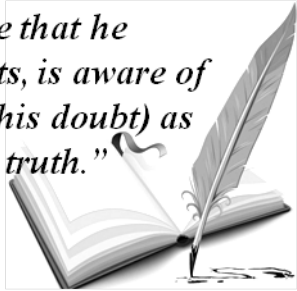
Truth given to pure intellect, formed from Ideas, is the highest intelligible non-bodied reality. Ideas are fundamental forms, permanent bases, “unchanging of the things”, this is a model with which everything that is born and dies is formed. Ideas are thoughts of God.

“God is Truth”

[“The City of God”]

“Anyone who is aware that he doubts, is aware of this (his doubt) as some truth.”

[“Of True Religion”]

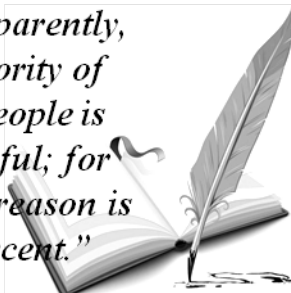
Rethought the reminiscence theory – reproduction of information some time after its perception without repetition and intentional human participation) and transforms it into the theory of “illumination,” or “enlightenment”: “...concepts related to the sciences, which we tend to consider absolutely true, are in fact hidden from understanding, if they are not illuminated, so to speak, with their own sun...” [“The Soliloquies”]

Knowledge of the Ideas is available only for

the mind, i.e. the most exalted part of the soul. Moreover, not every soul is capable of seeing them, “...but only that which is pure and holy, i.e. has an eye pure, holy and calm....”

The human mind is the image of the Trinity, because it is also one and three, and as such it knows itself and loves itself: “Reason, knowledge and love, these three things are one, when they are perfect, then they are equal” [“On the Trinity”].

“For an ignorant crowd, apparently, the authority of decent people is more useful; for scientists, reason is more decent.”

[“On Order”]

In matters of knowledge, Augustine trended toward rationalism. Sensual cognition cannot provide reliable knowledge, and only the human mind is able to overcome skepticism.

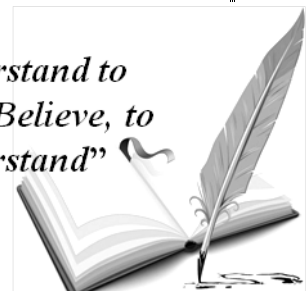
Distinguishes wisdom and knowledge. “Wisdom is the knowledge of divine things.” [“Against the Academics”]. The term “knowledge” is applied to the study of human things.

“Only God knows the truth, and, perhaps, the soul of man will know when it leaves this body, that is, this dark dungeon”

[“Against the Academics”].

Faith is a special kind of thinking. Faith stands before understanding. Faith is broader than understanding.

“Understand to Believe, Believe, to Understand”

[“On the Blessed Life”]

✠ Theodicy problem (good and evil)

The problem of theodicy: the problem of good and evil. Evil is self-love, arrogant pride, good is love for God. “Two types of love give rise to two cities: self-love, up to contempt for God, gives rise to earthly city; the love of God, to the point of complete selflessness, gives rise to the heavenly city. The first exalts itself, the second – God.

The first is looking for human glory, the second is directed to the highest glory of God [“The City of God”].

Self-love, brought to contempt for God		Love to God, brought to contempt for yourself	
The City of Man		The City of God	
<i>these two cities form</i>			
<i>in the sky</i> angels rebelled against God	<i>on the ground</i> Cain’s descendants	<i>in the sky</i> Abel’s descendants	<i>on the ground</i> angels who remained faithful to God
	<i>In earthly life, they look like</i> lords and gentlemen of the world	wanderers and pilgrims	
	<i>In the afterlife, they</i> doomed to eternal damnation	identified to salvation	

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с., С.143)

Evil is not existence, not being, but the lack of being, its absence, defect. There are three levels of evil: 1) metaphysical and ontological, 2) moral, 3) physical.

1) From a metaphysical point of view, evil is not in the cosmos, but in relation to God there are different degrees of being, depending on the finiteness of things and on different levels of such limitations. By declaring something living vicious, or evil, we judge it in terms of our own benefit, which is already a mistake. From the point of view of the whole, any creature, even the most insignificant, has its own reason, its own meaning of being, which means something positive.

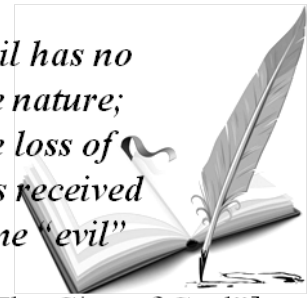
2) Moral evil is a sin. He sin depends on the will of the evil one, the source of which is the “defective cause.” The will, by its nature, gravitates to the highest Good, But, since there are many finite benefits, it is always possible for a willing soul to disrupt the order of the heavenly hierarchy, preferring the higher good to the lower one. Evil stems from the fact that there is not the only good, but many. The wrong choice between them is evil. In addition, moral evil is also in “treason against God.”

|| *“The source of vicious will ... is not acting, but defective, it is not productive force, but lack of productivity”* [“The City of God”].

3) Physical evil, i.e. illness, suffering, mental anguish and death are the consequences of original sin, i.e. moral evil:

“... not the body of a wicked makes the soul sinful, but the wicked soul stuck in sin makes the body heavy and wicked”
 [“The City of God”].

“For evil has no positive nature; but the loss of good has received the name ‘evil’”

[“The City of God”]

Original sin is the sin of arrogance.

Virtue is to give up most things that ordinary people live with.

✘ Problems of the historical process

History is an irreversible continuous

process. It has the beginning of creation and the end of the created world with a borderline moment in the form of a resurrection and a terrible judgment. Three significant events mark the run of historical time: original sin, waiting for the Savior to come, the incarnation, and the suffering of the Son of God with the formation of his home – the Church.

History makes sense and purpose i.e. the victory of Christianity on a global scale.

Insisted on the dogma of the resurrection. The flesh will be reborn again.

“The flesh will become spiritual, submit to the spirit, but it will be flesh, not the spirit; just as the spirit has been subjected to the flesh, but still remained spirit, not flesh.” [“The City of God”].

The history will end with the day of the Lord, which will be the eighth day, the consecrated coming of Christ, will be an eternal rest not only of the spirit, but also of the body. Then we will take a rest and see: we will see and love, we will love and give praise. That's what will be at the end without end.

History is a linear process: it has its beginning and its end. At the heart of the periodization of the history of mankind is the “Bible”, which made it possible to single out certain periods of the history of earthly societies by analogy with the six days of creation:

The first epoch	From Adam to Noah (before the Flood)
The second epoch	From Noah to Abraham
The third epoch	From Abraham to David
The fourth epoch	From David to the Babylonian captivity
The fifth epoch	From the Babylonian captivity to the first coming of Christ
The sixth epoch	From the first to the second coming of Christ (i.e., to the Last Judge, to the end of the world)

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с.)

Thus, the first attempt was made to create a philosophy of history.

Divine predestination and fatalism (providential understanding of history) are characteristic features of world history.

Human history is the struggle of two hostile kingdoms - the kingdom of the adherents of the earthly (secular world) and the kingdom of God.

✘ Political philosophy

Defended the concept of human inequality, which was considered a necessary phenomenon in social life. He believed that the inequality would remain forever in society, as the wealth

of some and the poverty of others were due to divine providence.

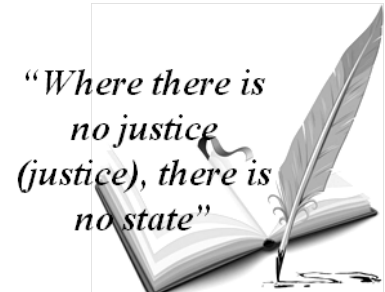
Earthly society consists of both the righteous and sinners, so that the kingdoms of God and earthly are joined together.

The state has a violent nature, it is a “great predatory organization.”

Judged the egoistic desire for the accumulation of wealth, base passions, attempts to dominate people.

However, any authority, even the worst, arises according to the will of God and realizes all that is intended for it by providence, i.e. maintains order and strengthens social bonds.

Contrasts the state and the church. If the state is the kingdom of sin and is based on self-love, then the church is based on selfless love of God. The church is the representative of the kingdom of God on earth. Spiritual power is higher than secular.

[“The City of God”]

Ancient philosophy is a motley cluster of conflicting opinions, where “some have claimed that the world is one, others – that there are countless worlds; some – that this only world has a beginning, others – that it does not have it; one – that it will have an end; others – that it will exist forever; some said that souls are immortal, others are mortal” [“The City of God”].

“Love – and do what you want. If you are silent, be silent for love; if you speak, speak out of love; if you blame, blame for love; if you are sparing, spare for love.” [“Homilies on the First Epistle of John to the Parthians”]

“Bad times, hard times – this is what people do not get tired of repeating, but let us live well, and times will become good. We are times. The times are the same as we” [“Confessions”].

Августин Аврелий, Блаженный

354 – 430 гг.

крупнейший средневековый философ,
виднейший представитель западных «отцов
церкви»
является святым католической,
православной и лютеранской церквей

*Он был самым крупным
философом эпохи
патристики и самым
влиятельным теологом
церкви вообще...*

Б.Альтанер

Основные произведения:

«Исповедь», «О Граде Божьем»
«Против академиков», «О блаженной жизни»,
«О христианской науке»,
«О бессмертии души», «Об учителе», «О свободе воли» и др.

Всего: 113 трактатов, 500 проповедей и огромное количество посланий

*«Его влияние выходило за рамки философии, догматики, теологии,
мистики, распространяясь на социальную жизнь, церковную политику,
право: одним словом, это был великий зодчий западной средневековой
культуры».*

Б.Альтанер

Сначала принадлежит к манихейству – религиозному течению, исповедовавшему противоположность добра и зла, света и тьмы. Но, разочаровавшись в нем, примкнул к скептицизму академиков. После стал склоняться к христианству, которое принял в 387 г.

Занимался распространением христианского вероучения. Философским фундаментом теологии стали взгляды Платона и неоплатоников.

Говорит о пользе и необходимости знания философии: *«Ибо самой истины ты не увидишь, пока всецело не посвятишь себя философии»* [«Против академиков»].

✠ ТЕИЗМ

Центральный пункт философской системы – Бог.
Бог сверхприроден.

Три типа доказательств бытия Бога.

1) *«...сам мир с его порядком в разнообразии
и изменчивости, с красотой его видимых объектов, бессловесно
убеждает нас в том, что он создан, и создан Богом невыразимым и
невидимым, великим и прекрасным»* [«О Граде Божьем»]

2) известно под названием «согласие человечества»: *«Власть правого
Бога такова, что не может быть скрыта полностью от разумных*

существ, начавших однажды использовать свой разум. Если исключить часть людей, природа которых целиком извращена, весь род человеческий признает Бога Творцом мира» [«О Граде Божьем»]

3) исходит из различения ступеней блага. «...среди прекрасных вещей, ..., мы не смогли бы разобраться, что одно лучше другого, когда бы в своих справедливых суждениях не опирались мы на представление о чистом благе самом по себе... Вот почему мы должны любить Бога: не то или другое благо, но Благо само по себе» [«О Троице»].

Доказывает реальность Бога, дабы наполнить Богом пустоты своей души, остановить треволнения сердца, наконец, научиться быть счастливым.

«...когда люблю моего Бога, я люблю свет, голос, запахи, вкусную пищу, объятия человека внутреннего, что во мне, там, где сияет в душевной глубине свет негасимый, что не рассеивается в пространстве, где звучит, не затихая, голос, который время не похитит; где вдыхаем аромат, и ветер его не уносит, и время всепожирающее его не умалит; где заключен я в сладостные объятия, и сытость их не разомкнет. Вот то, что люблю я, любя Бога моего» [«Исповедь»]

«Когда речь идет о Боге, мысль правильнее слова и реальность Бога подлиннее мышления»

[«О Троице»]

Истинное счастье возможно лишь в иной жизни и невозможно в этой.

Сущностные атрибуты Бога – Бытие, Истина, Благо (и Любовь).

Любое определение Бога и Его природы недоступно для человека, ибо куда проще знать, что Он не есть, чем то, что Он есть.

✠ креационизм

Но Бог еще и Троица. «...Эти Три Лица в своем высшем истоке... кажутся бесконечными. Однако ниже, в телесном мире, одна вещь не равна трем вместе, а две вещи больше одной, и тем не менее, в Троице Высшей одно также велико, как три вместе, а два никак не больше одного. Более того, они бесконечны в самих себе, так как каждое из них есть в других, и все вместе – в каждом, каждое во всем, все во всех, а вместе есть одно целое» [«О Троице»].

Бог – это высшее, а потому неизменное, бытие, от Него получает бытие все, сотворенное из ничего. Некоторым из своих творений Он дал природу более совершенную, другим менее совершенную, так что они образуют некую «лестницу». Подобно тому, как о знании есть наука, так в бытии есть «сущность».

Бог бестелесен, а божественное начало бесконечно и вездесуще.

«Ты предшествуешь любому прошлому, ибо в вечности своей Ты всегда в настоящем, превосходя любое будущее, ибо будущее, однажды пришед, становится прошлым: в то время как Ты всегда один и тот же, годы твои не имеют конца...» [«Исповедь»]

Мир сотворен «из ничего», т.е. не из Божественной субстанции, не из чего-то предсуществующего. Одна реальность может появиться из другой тремя способами: 1) путем генерации, порождения, подобно тому как сын порожден отцом; 2) путем «фабрикации», когда нечто производится из внешнего материала; 3) путем творения из ничего, т.е. ни из собственного существа, субстанции, ни из внешнего.

Бог из собственного существа породил Сына, который, как таковой, идентичен Отцу, однако космос Он сотворил из ничего. Таким образом, между «генерацией» и «креацией» огромная разница, ибо во втором случае творцом вызвано к бытию «то, чего абсолютно не было». Такая акция есть безмерный «Божий дар», не требующий ничего взамен, обязанный лишь свободному волеию и благодати Бога, бесконечно Всемогущего.

«Мы не называем творцами возделывающих сады, но и землю-мать, всех кормящую, не назовем творящей... Лишь Бог – Создатель всех творений, по-разному себя воплотивший в них. Только Бог, скрытая сила, все проникающая своим присутствием, дает бытие всему, что так или иначе есть, ибо, не будь Его, не было бы ни того, ни другого, и даже не могло бы быть» [«О Граде Божьем»]

Природа и человек созданы Богом и полностью зависят от него, Бог же от человека и природы никак не зависит. Сотворив мир, Он позаботился о том, чтобы в мире царил порядок, и в мире все стало подчиняться законам природы.

✦ проблемы
бытия и времени

Бог, создавая этот мир из ничего, создал вместе с ним и время. Ведь время структурно связано с движением, но

движение возникает одновременно с миром, а не до него.

Время – творение Бога. Время не существует независимо от вещей, оно есть характеристика изменений, происходящих в них. В отличие от изменяющихся вещей Бог неподвижен.

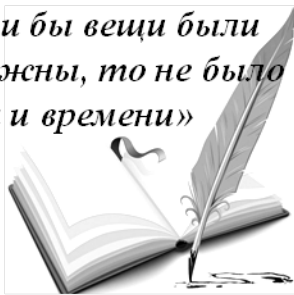
Время включает в себя прошлое, настоящее и будущее. Однако прошлое – то, чего уже нет, а будущее – то, чего еще нет. Настоящее же, «будь оно всегда, не утекая в прошлое, уже не было бы временем, но вечностью».

*«До творения мира
времени не было.
Творение вызвало
некоторое движение;
моменты этого
движения и изменения в
мире и есть время»*

[«О Граде Божьем»]

«... если бы вещи были неподвижны, то не было бы и времени»

[«Исповеди»]

«Никто не может отрицать, что настоящее лишено протяженности, ведь его бег – лишь мгновение. Не так уж длительно и ожидание, ведь то, что должно быть настоящим, ускоряет и приближает пока отсутствующее. Не так длительно и будущее, которого нет, как его ожидание. Прошлое, еще менее реально, совсем не так продолжительно, как воспоминание о нем» [«Исповеди»].

«Настоящим можно назвать только тот момент во времени, который невозможно разделить хотя бы на мельчайшие части, но он так стремительно уносится из будущего в прошлое! Длительности в нем нет. Если бы он делился, в нем можно было бы отделить прошлое от будущего; настоящее не продолжается» [«Исповеди»].

Существовать – значит быть в настоящем, быть в наличии. Но тогда возникает сомнение в существовании времени вообще. Ведь время складывается из прошлого, настоящего и будущего. Но то, что прошло, уже нет, а того, что будет, еще нет. Настоящее сжимается с обеих сторон прошлым и будущим. Тогда получается, что при отсутствии прошлого и будущего настоящее сводится к нулю.

Бытие в настоящем есть непрерывное пребывание в бытии, своего рода ловушка для небытия.

Время существует только в душе человека.

Проблемы человека, его воли, разума и свободы

Цель человеческой жизни – счастье, которое состоит в познании Бога и испытании души.

Главная новация Августина: постижение человека и познание Бога триединого взаимно иллюминируют, они зеркальны. Познать

Бога возможно через Душу, душу – через Бога.

Человек способен «генерировать»: рожать детей, создавать некие артефакты. Но он не знает творения, ибо он – существо конечное.

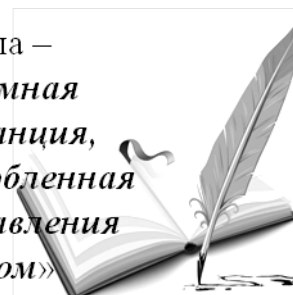
Человек сотворен как «рациональное животное», как завершение чувственного мира.

«... настоящее вещей прошедших состоит в воспоминании; настоящее предметов настоящих – в созерцании; а настоящее будущих предметов – в ожидании»

[«Исповеди»]

Душа – «разумная субстанция, приспособленная для управления телом»

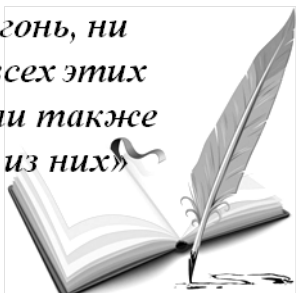

[«О величине души»]

Его душа – образ Троичного Бога. Она бессмертна. Неразрушимость души следует из самосознания, простоты и духовности.

Органический мир не обладает одушевленностью. Душой обладает только человек. Душа человека создается Богом и после этого существует вечно. Душа – нематериальная сущность, бестелесное образование. Но человеческая нематериальная душа находится в материальном теле человека.

Душа «не есть ни земля, ни вода, ни воздух, ни огонь, ни соединение всех этих элементов или также некоторых из них»

[«О величине души»]

Душа наделена и способностью к волевой деятельности. Воля – характерная особенность человеческого существа, она определяет человеческую активность, а не мышление, которое в основном пассивно отражает предметы окружающего мира.

«Поскольку душа оживляет тело и наполняет его жизнью, она называется душой; поскольку проявляет желания – волей; поскольку вспоминает – памятью;

поскольку рассуждает и различает – разумом; поскольку отдается созерцанию – духом; поскольку получает способность чувствовать – душа есть чувство» [«Исповеди»].

«Я хотел бы, чтобы люди подумали над тремя свойствами в них самих... Вот эти свойства: быть, знать, хотеть. Я есмь, я знаю и я хочу; я есмь знающий и хотящий, я знаю, что я есмь и что я хочу, и я хочу быть и знать. Эти три свойства и составляют нераздельное единство – жизнь и, однако, каждое из них нечто особое и единственное; они нераздельны и все-таки различны» [«Исповеди»].

Способности души – разум и волевая деятельность. Разум устремлен к познанию истины. Познать истину – это значит познать в себе образ Бога.

«Не ищи ничего вне себя..., вернись к самому себе; истина в глубине человеческой, а если обнаружишь изменчивость природы своей, не страшись перешагнуть через самого себя» [«Об истинной религии»].

Состав человека определяем весом его любви, цена личности – даром любить. Достойный человек тот, кто любит, более того, тот, кто любит достойное любви.

Свобода – свойство воли, а не разума. Разум познает, но выбирает воля. Свободная воля тогда лишь подлинно свободна, когда не допускает зла.

«Кому знакома истина, тот знает Свет, а кому знаком Свет, тот познает вечность. Любовь есть то, что тебе открыто»

[«Монологи»]

✠ истина и
достоверное
знание

Душа в отношении ко всему телесному обладает автономией и спонтанной активностью, поскольку вместе с разумом она оценивает и судит. Критерии оценки, которыми душа обладает, неизменны и совершенны.

«...по ту сторону нашего ума есть некий Закон, который называется истиной, и нет сомнений, что эта неподверженная изменениям природа, превышающая душу человеческую, существует... Человеческий интеллект, следовательно, находит истину в виде объекта, выше себя. С ее помощью он судит, и сам оценивается ею. Истина – мера всех вещей, и тот же интеллект измерен и оценен Истиной»
[«Об истинной религии»].

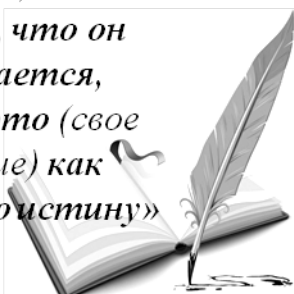
Истина, данная чистому интеллекту, образованная из Идей, есть высшая умопостигаемая бестелесная реальность. Идеи суть фундаментальные формы, постоянные основания, «неизменное вещей», это модель, с которой формируется все, что рождается и умирает. Идеи – мысли Бога.

Переосмысливает теорию реминисценции (реминисценция (лат. *reminiscentia*, воспоминание) – воспроизведение информации спустя какое-то время после ее восприятия без повторений и намеренного участия человека.) и трансформирует ее в теорию «иллюминации», или «прозрения», «озарения», «просветления»:

«...понятия, относящиеся к наукам, которые мы склонны считать абсолютно истинными, на деле скрыты от понимания, если они не освещены, так сказать, собственным солнцем...» [«Монологи»]

Познание Идей доступно лишь для разума, т.е. наиболее возвышенной части души. Более того,

*«Всякий, кто
сознает, что он
сомневается,
сознает это (свое
сомнение) как
некоторую истину»*

[«Об истинной религии»]

увидеть их
способна далеко
не всякая душа,
«но лишь та,
что чиста и
свята, т.е. имеет око чистое, святое и
покойное...».

*«Бог – это
Истина»*

[«О Граде Божьем»]

Ум человеческий – это образ Троицы, ибо и он един-и-троичен, и как таковой он познает себя и любит себя: *«Разум, познание и любовь, эти три*

вещи есть одно, когда они совершенны, тогда они и равны» [«О Троице»].

В вопросах познания склоняется к рационализму. Чувственное познание не способно дать достоверного знания, и только человеческий ум в состоянии преодолеть скептицизм.

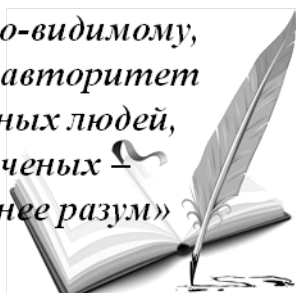
Различает мудрость и знание. «Мудростью следует называть знание вещей божественных» [«Против академиков»]. Термин «знание» приложим к исследованию человеческих вещей.

«... Побеждает лишь истина, а победа истины – это любовь»

[«Проповеди»]

«Для невежественной толпы, по-видимому, полезнее авторитет достойных людей, для ученых – приличнее разум»

[«О порядке»]

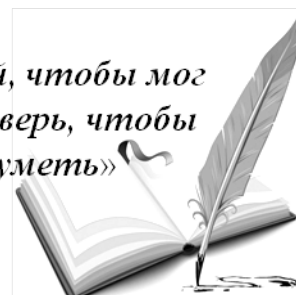
«Истину знает только Бог, и, может быть, узнает душа человека, когда оставит это тело, то есть эту мрачную темницу»

[«Против академиков»]

Вера – особого рода мышление. Вера – прежде понимания.

Вера шире понимания.

«Разумей, чтобы мог верить, верь, чтобы разуметь»

[«О блаженной жизни»]

✘ проблема теодицеи (добра и зла)

Зло – это любовь к себе, надменная спесь, благо – любовь к Богу. «Две разновидности любви порождают два града: любовь к себе, вплоть до презрения к Богу, рождает земной град; любовь к Богу, вплоть до полного самозабвения, рождает град небесный.

Первая возносит самое себя, вторая – Бога. Первая ищет людскую славу, вторая устремлена к высшей славе Бога» [«О Граде Божьем»].

Град Божий

Град земной

(Кунцман П., Буркард Ф.-П., Видман Ф. Философия: dtv-Atlas: Пер. с 9-го нем изд. / Худож. Аксель Вайс; Научн. ред. Пер. В.В.Миронов – М. : Рыбари, 2002. – 268 с. – С.70)

Любовь к себе, доведенная до презрения к Богу Град Земний		Любовь к Богу, доведенная до презрения к себе Град Божий	
<i>эти два града образуют</i>			
<i>на небе</i> ангели, восставшие против Бога	<i>на земле</i> потомки Каина <i>В земной жизни они выглядят как</i> повелители и господа мира <i>В загробной жизни они</i> обречены на вечное проклятие	<i>на небе</i> потомки Авеля <i>В земной жизни они выглядят как</i> странники и пилигримы <i>В загробной жизни они</i> определены к спасению	<i>на земле</i> ангели, сохранившие верность Богу

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с., С.143)

Зло не есть сущее, не есть бытие, но лишенность бытия, его отсутствие, дефект. Существует три уровня зла: 1) метафизико-онтологический, 2) моральный, 3) физический.

1) С метафизической точки зрения зла нет в космосе, но по отношению к Богу есть различные ступени бытия, в зависимости от конечности вещей и от различного уровня такой ограниченности. Объявляя нечто живое порочным, или злом, мы судим о нем с точки зрения своей выгоды или пользы, что уже ошибочно. С точки зрения целого, любая тварь, даже самая незначительная, имеет свой резон, свой смысл бытия, а значит нечто позитивное.

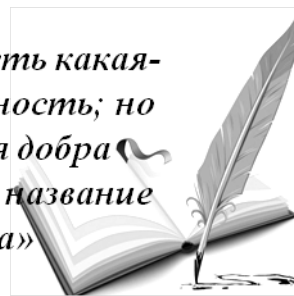
2) Моральное зло – это грех. Грех зависит от воли порочной, источником которой есть «дефективная причина». Воля, по природе своей, тяготеет к высшему Благу, Но, поскольку существует множество конечных благ, то для волящей души всегда есть возможность нарушить порядок небесной иерархии, предпочесть высшему благо низшее. Зло проистекает из факта, что не единственное благо есть, но многие. В ошибочном выборе между ними и заключается зло. Кроме того, моральное зло еще и в «измене Богу».

«Источник порочной воли... не действующий, но дефективный, это не продуктивная сила, но отсутствие, либо нехватка продуктивности» [«О Граде Божьем»].

3) Зло физическое, т.е. болезни, страдания, душевные муки и смерть является последствием первородного греха, т.е. зла морального:

«... не тело порочное делает душу греховной, но порочная, увязшая в грехе душа делает тело тяжелым и порочным» [«О Граде Божьем»].

«Зло не есть какая-либо сущность; но потеря добра получила название зла»

[«О Граде Божьем»]

Первородный грех – это грех высокомерия.

Добродетель состоит в том, чтобы отказаться от большинства вещей, которыми живет обычный человек.

✦ проблемы исторического процесса

История – необратимый непрерывный процесс. Она имеет начало творения и конец сотворенного мира с пограничным моментом в виде воскрешения и страшного суда. Три существенных события размечают бег исторического времени: первородный грех, ожидание прихода Спасителя, воплощение и страдания Сына Божьего с образованием его дома – Церкви.

История имеет смысл и предназначение – победу христианства во всемирном масштабе.

История имеет смысл и предназначение – победу христианства во всемирном масштабе.

Настаивает на догме воскрешения. Плоть возродится вновь. «Плоть станет духовною, подчинится духу, но будет плотью, не духом; подобно тому как дух был подчинен плоти, но все же остался духом, а не плотью» [«Про Град Божий»].

История завершится днем Господа, который станет восьмым днем, освященным пришествием Христа, будет вечным отдохновением не только духа, но и тела. Тогда отдохнем и увидим: увидим и возлюбим, возлюбим и вознесем хвалу. Вот что будет в конце без конца.

История представляет собой линейный процесс: имеет свое начало и конец. В основе периодизации истории человечества – «Библия», что позволило выделить определенные периоды истории земных обществ по аналогии с шестью днями творения:

Первая эпоха	От Адама до Ноя (до Потопа)
Вторая эпоха	От Ноя до Авраама
Третья эпоха	От Авраама до Давида
Четвертая эпоха	От Давида до вавилонского плена
Пятая эпоха	От вавилонского плена до первого пришествия Христа
Шестая эпоха	От первого до второго пришествия Христа (то есть до Страшного Суда – конца света)

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с.)

Таким образом была сделана первая попытка создать философию истории.

Характерными чертами мировой истории являются божественная

предопределенность и фатализм (провиденциалистское понимание истории).

Человеческая история – это борьба двух враждебных царств – царства приверженцев земного (светского мира) и царства Божия.

✦ политическая философия

Защищал концепцию неравенства людей, которое рассматривал как необходимое явление в социальной жизни. Неравенство, полагал он, навсегда сохранится в обществе, так как богатство одних и бедность других обусловлены божественным промыслом.

Земное общество состоит и из праведников и из грешников, так что царства Божье и земное соединены вместе.

Государство имеет насильственный характер, это «великая разбойничья организация».

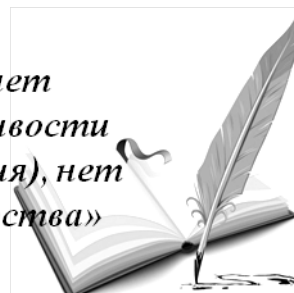
Осуждает эгоистические стремления к накоплению богатств, низменные страсти, попытки господствовать над людьми.

Однако любая власть, даже самая плохая, возникает по воле Бога и осуществляет все то, что ей предназначено провидением, т.е. поддерживает порядок и скрепляет социальные узы.

Противопоставляет государство и церковь. Если государство – это царство греха и основано на любви только к самому себе, то церковь основана на самоотверженной любви к Богу. Церковь – это представитель царства Божьего на земле. Духовная власть выше светской.

Античная философия – пестрое скопление противоречивых мнений, где «одни утверждали, что мир один, другие – что миров существует бесчисленное множество; одни – что этот единственный мир имеет начало, другие – что он его не имеет; одни – что он будет иметь конец; другие – что он будет существовать вечно; одни говорили, что души бессмертны, другие – смертны» [«О Граде Божьем»].

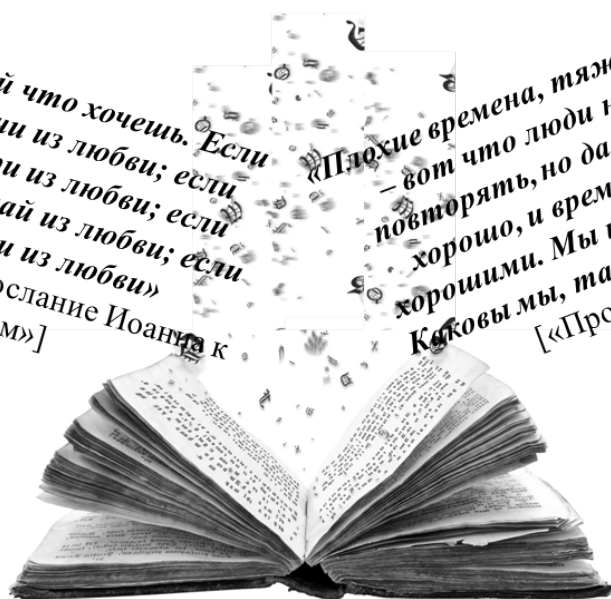
«Где нет справедливости (правосудия), нет и государства»

[«О Граде Божьем»]

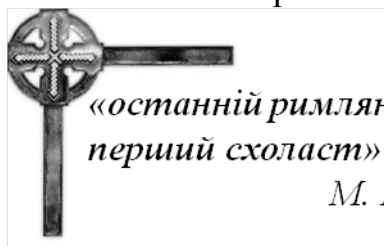
«Люби – и делай что хочешь. Если молчишь, молчи из любви; если говоришь, говори из любви; если порицаешь, порицай из любви; если щадишь, щади из любви» [«Рассуждения на Послание Иоанна к Парфянам»]

«Плохие времена, тяжелые времена – вот что люди не устают повторять, но давайте жить хорошо, и времена станут хорошими. Мы и есть времена. Каковы мы, таковы и времена» [«Проповеди»]

Северин Боецій
БОЕЦІЙ АНЦІЙ МАНЛІЙ СЕВЕРИН
бл. 480 – 524 рр.

християнський філософ і римський державний діяч,
його вважають посередником між давнім світом та
середньовіччям,
перекладач і коментатор Аристотеля, вплинув на
формування схоластики,
теоретик музичної естетики

*«останній римлянин і
перший схоласт»*

М. Грабман

Основні праці:

більше 20 творів, які можна поділити на чотири тематичні групи:

- 1) підручники – «Настанови в арифметиці», «Наука геометрії та арифметики», «Настанови в музиці»;
- 2) твори з логіки, серед яких переклади, коментарі та трактати – «Про категоричний силогізм», «Про логічний поділ», «Про гіпотетичні силогізми» та ін.;
- 3) теологічні роботи – «Про Трійцю», «Про благість субстанцій», «Про католицьку віру»;
- 4) художньо-філософська сатура (жанр римської літератури, – поєднання різних за формою та змістом віршованих та прозаїчних творів) «Розрада Філософією».

- ✘ проблема універсалій
- ✘ онтологія
- ✘ теодиція
- ✘ теологія
- ✘ філософія числа

Філософія – «мудрість суцього», «осягнення істини», вищий рід знання, найвище благо для людини.

Запропонував, дав визначення та ввів у науковий обіг поняття «субстанція», «есенція», «персона», «інтелектуальний», «раціональний», «ірраціональний», «спекулятивний», «предикативний», «натуральний», «формальний», «темпоральний», «дескрипція», «дефініція», «акциденція», «атрибут» та багато інших.

Побудову філософії потрібно починати з розгляду душі, яка містить в собі три органічно пов'язані між собою сили: рослинну (життєву), почуттєву (тваринну) та розумну. Тваринна душа здатна відчувати та виробляти судження, але не має здатності передбачати. Розумна душевна сила є найвищою, власне людською. Вона може виявлятися у спогляданні наявних предметів, у роздумах про предмети, що відомі, але відсутні, а також у пошуку

невідомого. Розумна сила також здатна уявляти, розуміти, давати назви, міркувати та підраховувати, робити висновки.

Діяльність розумної душі – це постійне здійснення інтенційних актів, які розкривають її природну потребу у пізнанні того 1) чи існує предмет, 2) що він являє собою, 3) який він, 4) чому та навіщо він існує.

Обґрунтовує необхідність особливої науки – логіки, «науки міркування», оскільки «всякий, хто буде досліджувати природу речей, не уникне помилок, якщо не засвоїть науку міркування».

Сформулював відомий «логічний квадрат».

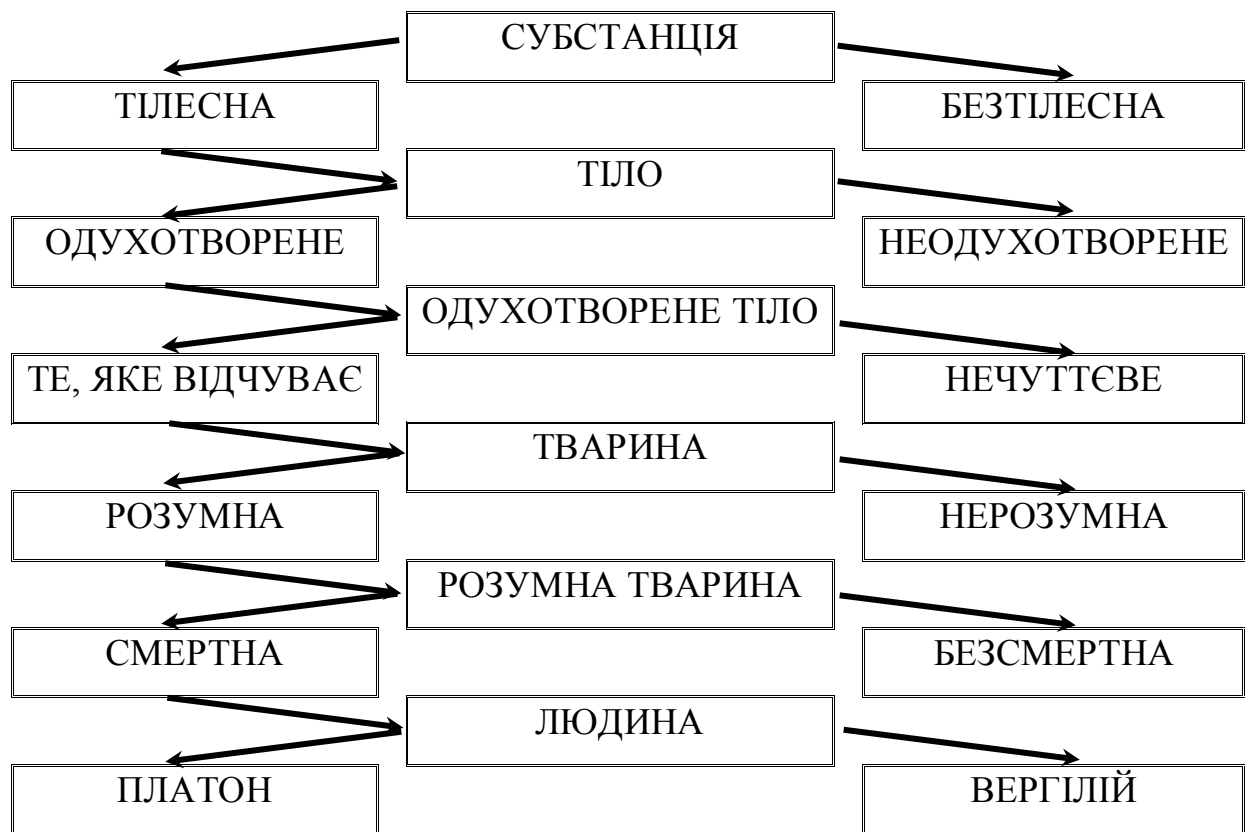
Завершив формальний поділ системи семи вільних мистецтв на два рівні, які відповідають двом рівням освіти – тривіуму та квадрівіуму. Квадрівіум – це комплекс математичних наук: арифметики, геометрії, музики й астрономії. Такою повинна бути й послідовність їх вивчення.

ТРИВІУМ	КВАДРИВІУМ
граматика	арифметика
логіка / діалектика	музика
риторика	геометрія
	астрономія

Всі поняття можна поділити на три категорії: (1) власні імена, які позначають одиничні речі; (2) абстрактні поняття типу; (3) загальні поняття.

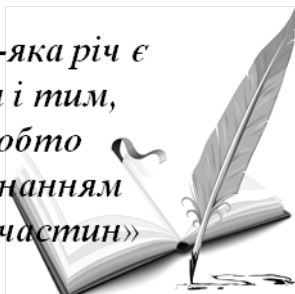
В онтології загальному поняттю відповідають універсалії – роди та види.

В «дереві пізнання» найвищою є субстанція. Кожний вид може бути отриманий із роду, який розташований вище, за допомогою додавання ще однієї ознаки. Так, людина виходить із тварини завдяки додавання ознаки розумності.

Рід первинний у відношенні до виду: «Якщо ми скасуємо рід, зникнуть і види, оскільки якщо не буде тварини, то не буде й людини» [«Розрада філософією»].

«Будь-яка річ є тим і тим, тобто поєднанням своїх частин»

[«Розрада філософією»]

Матерію наділяє властивістю об'єднувати.

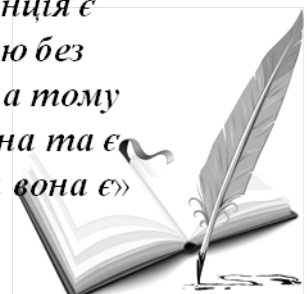
Поняття «те, що є» відповідає аристотелівському поняттю первинної сутності. Воно відрізняється як від буття («щось – буття, щось – те, що є»), так і від властивостей, які притаманні «тому, що є», які концептуально відображаються за допомогою загальних понять. «Те, що є, може мати щось окрім того, що воно є саме», тобто йому можуть бути приписані

різноманітні акциденції ((лат. accidentia – те, що з'являється випадково) – випадкова, неістотна властивість речі; протиставляється сутності (субстанції)), але воно як субстанція є дещо «за своєю сутністю».

Таким чином, будь-яка річ містить в собі три типи логіко-онтологічних першоелементів: субстанцію («те, що є»), акциденцію та буття.

Матерія – джерело множинності та складності. Форма – джерело єдності та простоти.

«Божественна субстанція є формою без матерії, а тому вона єдина та є тим, чим вона є»

[«Розрада філософією»]

Всі інші речі, що походять від Бога, позбавлені абсолютної єдності, за необхідності складаються з матерії та форми, а буття в них не співпадає з тим, що його має, тобто щось в них має більше буття, інше – менше, але ніщо не має повного буття.

Математичні предмети поділяються на безперервні, які називають величинами, та преривні, які називають множинами.

Сутності можуть бути протяжними та дискретними. *«Одні з них неподільні, скріплені у всіх своїх частинах та не мають ніяких меж (всередині себе), – такими є, наприклад, дерево, камінь і всі тіла, які власне називаються величинами. Інші ж поділені та складаються з окремих частин, тобто вони, подібно купам, зібрані та об'єднані, як, наприклад, грецький народ, натовп або дещо, частини чого мають межі та відокремлені від інших. Цим власне ім'я – множина».*

[«Настанови в арифметиці»]

Світ створено за образом чисел і має числову структуру. Основою всіх чисел є одиниця, але саме буття залежить від єдності, а, значить, підкоряється одиниці, яка тому називається «матір'ю всього». Одиниця – структуроутворююче начало, в геометрії їй відповідає крапка. Складеним з одиниць числам відповідають лінії, пласкі та об'ємні фігури. Однак одиниця сама не є число (множина), і будь-яка множина протилежна одиниці. Елементарною множиною є двійця. Всі ж інші числа мають властивості одиниці та двійці. У непарних чисел переважають властивості одиниці, в них виражено стійкість, визначеність, незмінність, завершеність буття; у парних переважають властивості двійці, які виражають нестійкість, рухливість, незавершеність становлення. З парного та непарного за допомогою пропорції та міри складається світова гармонія, яка виражається в періодичності, узгодженості та ритмічності природних та людських явищ.

Узгодженість, гармонія небесних рухів та всіх природних процесів, які можна спостерігати, складають «світову музику», яку людина сприймає завдяки такому ж гармонійному устрою людського тіла та душі та гармонії між ними, тобто завдяки «людській музиці».

Третій рід гармонії – «інструментальна музика», яка народжується, коли звуки та інтервали між ними утворюють співвідношення та композиції, за допомогою яких відтворюється музика «світова» і «людська». У цьому випадку музичний твір, оскільки він є спорідненим до людської душі, приносить їй радість.

Музика може впливати на людину, її характер та звичаї по-різному. В здоровому суспільстві припустима не всяка музика. Щоб створити морально досконалу музику, потрібно досягнути гармонію світу. А це під силу лише філософу.

Boethius
ANICIUS MANLIUS SEVERINUS
BOËTHIUS
 c. 480 – 524 A.D.

“...the last Roman and the first scholastic”

Grabman

christian philosopher and roman statesman,
 he is considered to be an intermediary between the ancient world and the Middle Ages,
 translator and commentator of Aristotle,
 theorist in the field of musical aesthetics

The main works:

more than 20 works that can be divided into four thematic groups:

- 1) tutorials on “free science” – “On Arithmetic,” “On Music;”
- 2) writings on logics, including translations, commentaries and treatises – “De syllogismo cathgorico,” “De hypotheticis syllogismis,” “The Topics” and many others;
- 3) theological work – “The Trinity,” “On the Catholic Faith;”
- 4) artistic and philosophical satyra (the genre of Roman literature, originally it was the combination of poetic and prose works with different forms and contents) “Consolation of Philosophy.”

- ✘ the problem of universals
- ✘ ontology
- ✘ theodicy
- ✘ theology
- ✘ philosophy of number

Philosophy is “the wisdom of things,”
 “the comprehension of truth,” the highest kind of knowledge, the highest good for man.

He proposed, for the first time defined and introduced into scientific use the concepts of “substance,” “essence,” “persona,” “intellectual,” “rational,” “irrational,” “speculative”, “predicative”, “natural”, “formal”, “temporal,” “description,” “definition,” “accident,” “attribute,” “consequent,” and many others.

The construction of philosophy must begin with the consideration of the soul, which contains three organically connected forces: the plant (vital), the sensitive (animal), and the rational. The animal soul has the capacity for sensation and judgment, but has no capacity for foresight. Reasonable mental strength is the highest, for human. It manifests itself in three ways: either in the contemplation of the present objects, or in thinking about the missing (but known), or in the search for unknown. Such intrinsic properties of rational force as imagination, the ability to understand, nomination, mental calculation and reasoning, the ability to reach the desired through the medium already established, that is, the ability for conclusion are also added.

The activity of the rational soul consists in the constant implementation of intentional acts, which reveal its natural need to know 1) whether the subject exists,

2) what it really is, 3) what it is like, 4) why it exists.

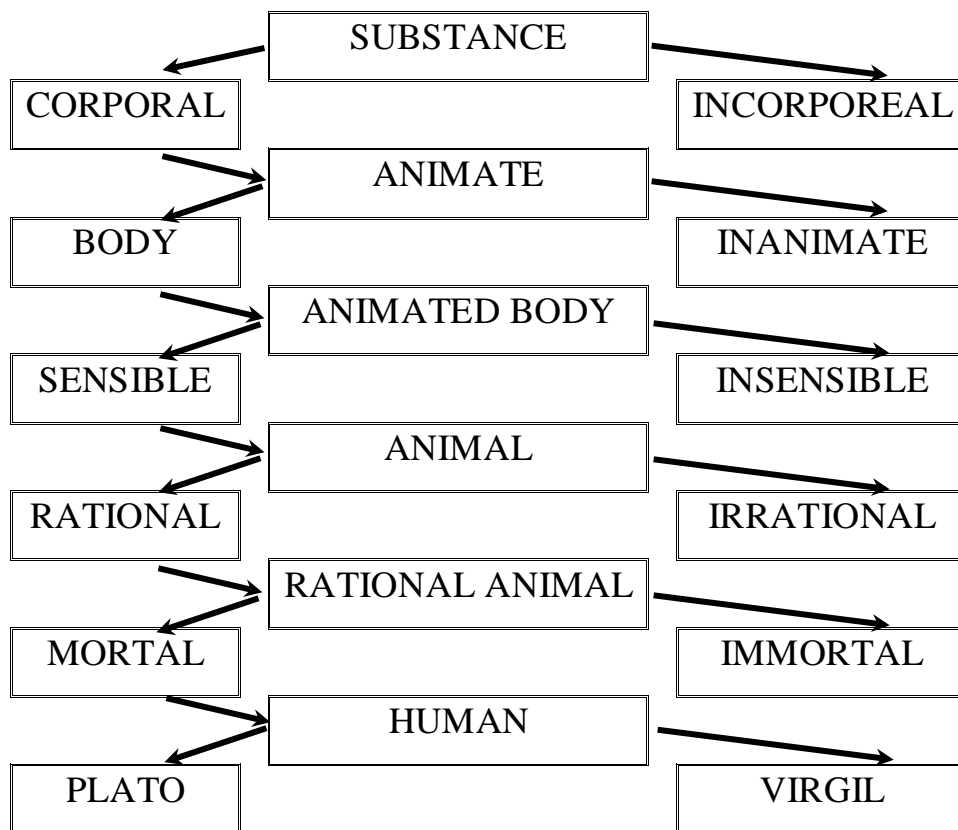
Justified the need for a special science – logics, “science of reasoning,” because “anyone who undertakes to study the nature of things without first assimilating science of reasoning does not avoid errors.”

He formulated the well-known “logical square,” where A is universal affirmative, E is universal negative, I is affirmative special, and O is negative special. Completed the formal division of the seven liberal arts system into two stages, corresponding to two levels of education – a trivium and a quadrivium. A quadrivium is a complex of mathematical sciences: arithmetic, geometry, music and astronomy. The same should be the sequence of their study.

All concepts can be divided into three categories: (1) proper names for single items; (2) abstract concepts of type; (3) general concepts.

In ontology, general concepts correspond to such universals as genera and species.

In the “tree of knowledge” the highest genus is substance. Each species can be derived from a higher genus by adding another, distinctive trait. In such way, Human is formed from an animal by joining to the animality the sign of rationality.

The genus is primary in relation to the species: “*If we destroy the genus, the species will be also destroyed, because if there is no animal, then there will be no human*” [“Consolation of Philosophy”].

Gave matter the ability to unite what is in isolation.

The concept of “something that is” corresponds to the Aristotelian concept of the primary essence. It is different from both being (“the other is being, the other is

what is”) and the properties inherent in “something that is” that are conceptually displayed through common concepts. “*Something that is, can have anything besides something that it is by itself,*” i.e. various accidents can be attributed to it (a random, almost always insignificant property of a thing; it is opposed to essence (substance)), but it as a substance is something “in its essence.”

Thus, in every thing three types of logical and ontological primary elements can be distinguished, which make up its structure: substance (“something that is”), accidents and being.

Matter is the source of multiplicity and complexity. Form is a source of unity and simplicity.

“Divine substance is form without matter, and thus it is the one and it is what it is”

[“Consolation of Philosophy”]

“Every thing is this and that, that is connection of their parts”

[“Consolation of Philosophy”]

All the other things originating from God are devoid of absolute unity, sometimes they consist of matter and form, and in them being does not coincide with that which it possesses, i.e., one possesses greater being in them, the other less, but nothing possesses full being.

Mathematical objects are divided into continuous, called quantities, and discontinuous, called plurality.

Entities are extended and discrete. “*Some of them are inseparable and fastened in all their parts and do not have any borders (inside themselves) - such are, for example, wood, stone and all bodies, which are actually called quantities. Others are disconnected and consist of separate parts, i.e. they, like heaps, are gathered together as, for example, the Greek people, the crowd or something, parts of which are enclosed within their own borders and are separated from others by borders. This is the name – plurality*” [“On Arithmetic”].

The world is created in the image of numbers and has a numerical structure. All numbers are based on one, but being itself depends on unity, which means it is subjected to one, which is therefore called the “mother of everything.” A unit is a structure-forming principle, in geometry it corresponds to a point. Therefore, lines, flat and three-dimensional figures correspond to the added units (numbers). However, the unit itself is not a number (plurality), and every plurality is opposite to unity. Binary is the elementary plurality. Yet other numbers take on the properties of the unit and the binary. The odd numbers are dominated by the properties of the unit, they express stability, certainty, immutability, completeness of being; even numbers have the properties of the binary, expressing instability, mobility, incompleteness of formation. From even and odd by means of proportion and measure, world harmony

is formed, which is expressed in the periodicity, consistency and rhythm of natural and human phenomena.

Coherence, harmony of celestial movements and all observed natural processes constitute “world music,” which is perceived by man due to the equally harmonious structure of the human body and the human soul and harmony existing between them, that is, due to “human music.”

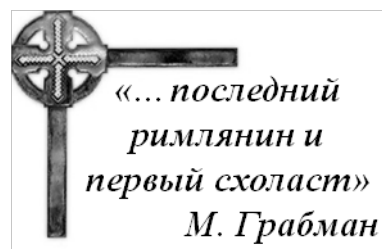
The third kind of harmony is “instrumental music”, which is born when the sounds and intervals between them form relationships and compositions that reproduce the music “world” and “human”; in this case, the musical creation, by virtue of its natural affinity for the human soul, gives it joy.

Music can affect a person in a variety of ways, affecting the manners and customs of people. Not all music is permissible in a normal society. To create morally perfect music, you need to comprehend the harmony of the world. And this can do only a philosopher.

Северин Боэций
БОЭЦИЙ АНИЦИЙ МАНЛИЙ СЕВЕРИН
ок. 480 – 524 гг.

христианский философ и римский государственный деятель,
считается посредником между древним миром и средневековьем,
переводчик и комментатор Аристотеля,
теоретик в области музыкальной эстетики

Основные работы:

более 20 произведений, которые можно распределить по четырем тематическим группам:

1) учебные руководства по «свободным наукам» – «Наставление в арифметике», «Наука геометрии и арифметики», «Наставления в музыке»;

2) сочинения по логике, включая переводы, комментарии и трактаты – «О категорическом силлогизме», «О логическом делении», «О гипотетических силлогизмах», «О топических различиях» и др.;

3) теологические работы – «О Троице», «О благодати субстанций», «О католической вере»;

4) художественно-философская сатура (жанр римской литературы,

- ✠ проблема универсалий,
- ✠ онтология,
- ✠ теодицея,
- ✠ теология,
- ✠ философия числа

первоначально – соединение разнообразных по форме и содержанию стихотворных и прозаических произведений) «Утешение Философией».

Философия – «мудрость сущего», «постижение истины», высший род знания, высочайшее благо для человека.

Предложил, впервые определил и ввел в научный оборот понятия «субстанция», «эссенция», «персона», «интеллектуальный», «рациональный», «иррациональный», «спекулятивный», «предикативный», «натуральный», «формальный», «темпоральный», «дескрипция», «дефиниция», «акциденция», «атрибут», «консеквент» и многие другие.

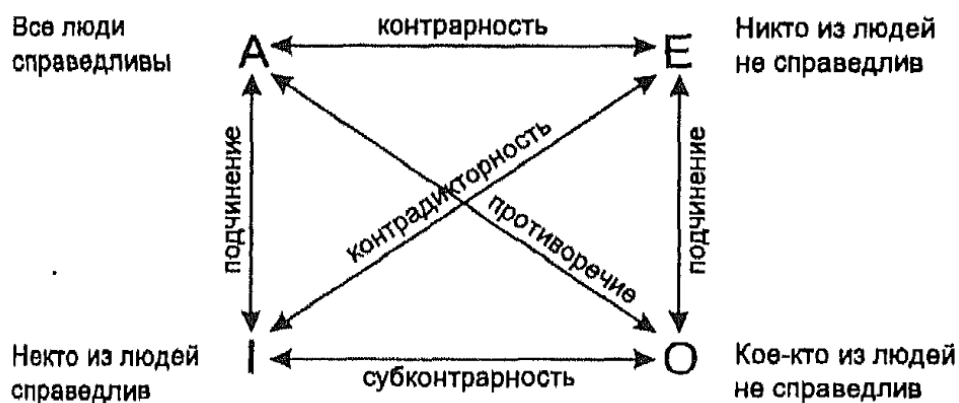
Построение философии надо начинать с рассмотрения души, которая включает в себе три органически связанные силы: растительную (жизненную), чувствительную (животную) и разумную. Животная душа имеет способности к ощущению и к суждению, и не обладает способностью предвидения. Разумная душевная сила – высшая, собственно человеческая. Она проявляется тройко: либо в созерцании присутствующих предметов, либо в размышлении об отсутствующих (но известных), либо в изыскании неизвестных. К этому добавляются такие собственные свойства разумной силы, как воображение, способность понимания, или разумения, наименования, мысленного расчета и рассуждения, способность перехода к искомому через посредство уже установленного, то есть способность умозаключения.

Деятельность разумной души состоит в постоянном осуществлении интенциональных актов, которые раскрывают ее естественную потребность знать

- 1) существует ли предмет,
- 2) что он из себя представляет,
- 3) каков он,
- 4) почему и зачем он существует.

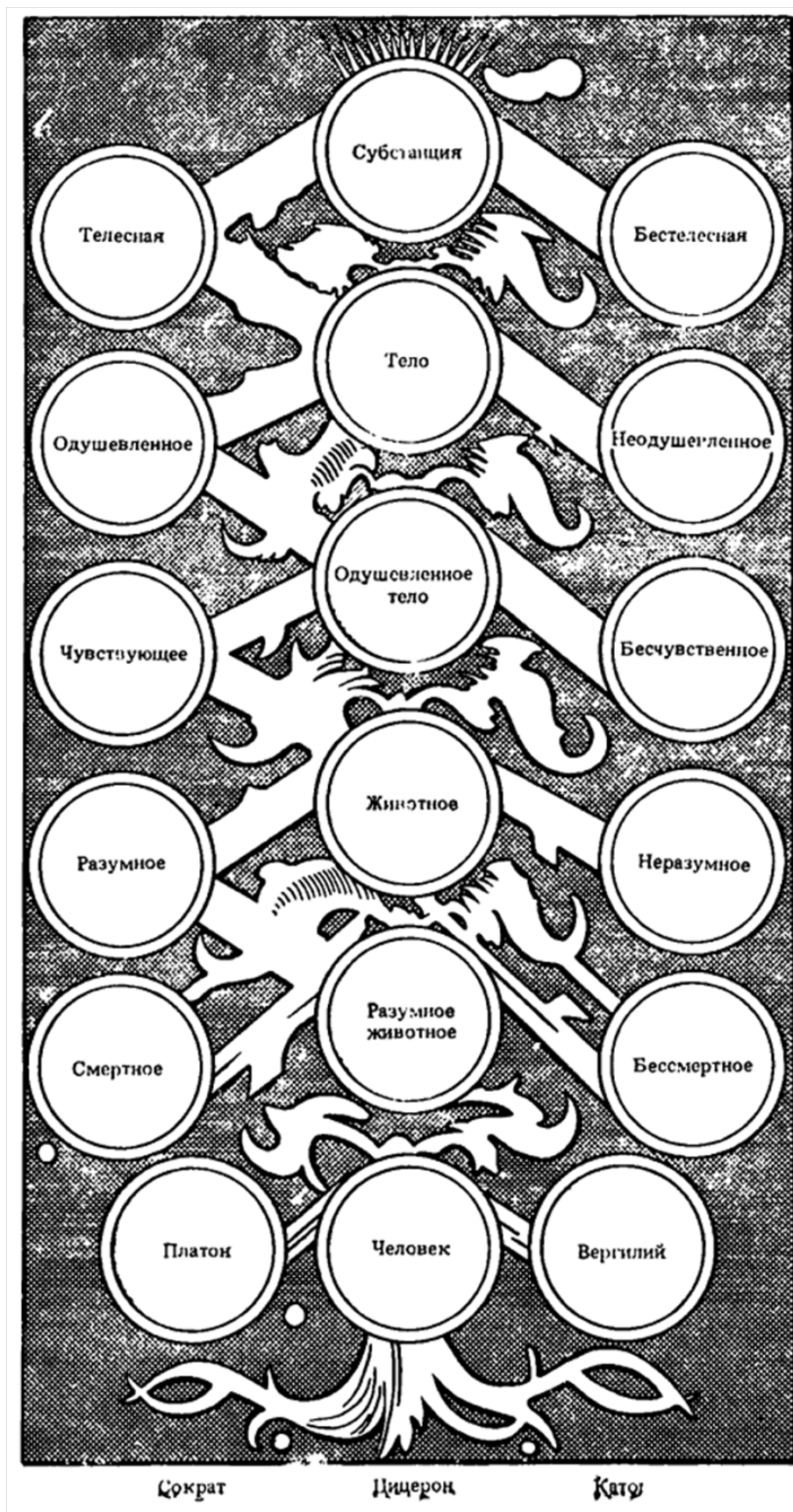
Обосновывает необходимость особой науки – логики, «науки рассуждения», ибо «всякий, кто возьмется за исследование природы вещей, не усвоив прежде науки рассуждения, не минует ошибок».

Сформулировал известный «логический квадрат», где А – универсальная утвердительная, Е – универсальная негативная, I – утвердительная особенная, О – негативная особенная.

(Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. Средневековье. – ТОО ТК "Петрополис", 1997. – 368 с., С. 79)

Все понятия можно подразделить на три категории: (1) собственные имена, обозначающие единичные вещи; (2) абстрактные понятия типа; (3) общие понятия.

Бозций Утешение философией и другие трактаты [Текст] / Бозций; отв. ред. и сост. Г. Г. Майоров; РАН, Институт философии. – М.: Наука, 1990. – 416 с., С. 57

понятия.

В онтологии общему понятию соответствуют универсалии – роды и виды.

В «древе познания» наивысший род – субстанция. Каждый вид может быть получен из вышестоящего рода посредством добавления еще одного – отличительного – признака. Так, Человек получается из животного за счет присоединения к животности признака разумности.

Род первичен по отношению к виду: «Если мы упраздним род, уничтожатся и виды, ибо если не будет животного, то не будет и человека»

[«Утешение философией»].

Материю наделяет способностью объединять то, что само по себе обособлено.

Понятие «то, что есть»

соответствует аристотелевскому понятию первичной сущности. Оно отлично как от бытия («иное – бытие, иное – то, что есть»), так и от свойств, присущих «тому, что есть», которые концептуально отображаются посредством общих понятий. *«То, что есть, может иметь что-либо помимо того, что оно есть само»*, т.е. ему могут быть приписаны различные акциденции ((лат. *accidentia* – случайно появляющееся) – случайное, почти всегда несущественное свойство вещи; противопоставляется сущности (субстанции)), но оно в качестве субстанции есть нечто «по своей сущности».

«Всякая вещь есть вот это и то, т.е. соединение своих частей»

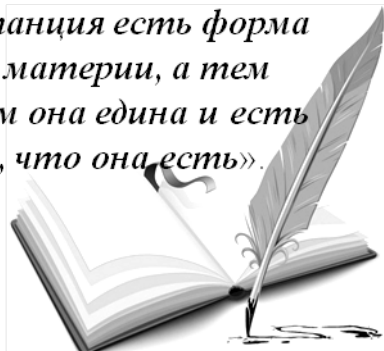

[«Утешение философией»]

Таким образом, во всякой вещи можно выделить три типа логико-онтологических первоэлементов, из которых складывается ее структура: субстанцию («то, что есть»), акциденцию и бытие.

Материя – источник множественности и сложности. Форма – источник единства и простоты.

«Божественная субстанция есть форма без материи, а тем самым она едина и есть то, что она есть».

[«Утешение философией»]

Все же остальные вещи, происходящие от Бога, лишены абсолютного единства, по необходимости состоят из материи и формы и в них бытие не совпадает с тем, что им обладает, т. е. одно в них обладает большим бытием, другое – меньшим, но ничто не обладает бытием полным.

Математические предметы делятся на непрерывные, называемые величинами, и прерывные, называемые множествами.

Сущности бывают протяженные и дискретные. *«Одни из них нераздельны и скреплены во всех своих частях и не имеют каких-либо границ (внутри себя), – таковы, например, дерево, камень и все тела, которые собственно называются величинами. Другие же разъединены и состоят из отдельных частей, т.е. они, подобно кучам, собраны в единое соединение, как, например, греческий народ, толпа или нечто, части чего заключены в собственных пределах и от других отделены границей. Этим собственное имя – множество»* [«Наставление в арифметике»].

Завершил формальное разделение системы семи свободных искусств на две ступени, соответствующие двум уровням образования – тривиуму и квадривиуму. Квадривиум – это комплекс математических наук: арифметики, геометрии, музыки и астрономии. Такой же должна быть и последовательность их изучения.

ТРИВИУМ	КВАДРИВИУМ
грамматика	арифметика
логика / диалектика	музыка
риторика	геометрия
	астрономия

Мир создан по образу чисел и имеет числовую структуру. В основе всех чисел лежит единица, но и само бытие зависит от единства, а, значит, подчинено единице, которая поэтому именуется «матерью всего». Единица – структурообразующее начало, в геометрии ей соответствует точка. Поэтому и сложенным из единиц числам соответствуют линии, плоские и объемные фигуры. Однако единица сама не есть число (множество), и всякое множество противоположно единице. Элементарным множеством является двоица. Все же другие числа принимают на себя свойства единицы и двоицы. У нечетных чисел преобладают свойства единицы, в них выражается устойчивость, определенность, неизменность, завершенность бытия; у четных преобладают свойства двоицы, выражающие неустойчивость, подвижность, незавершенность становления. Из четного и нечетного посредством пропорции и меры складывается мировая гармония, которая выражается в периодичности, согласованности и ритмичности природных и человеческих явлений.

Согласованность, гармония небесных движений и всех наблюдаемых природных процессов составляет «мировую музыку», которая воспринимается человеком благодаря столь же гармоническому устройству человеческого тела и человеческой души и гармонии, существующей между ними, то есть благодаря «человеческой музыке».

Третий род гармонии – «инструментальная музыка», которая рождается тогда, когда звуки и интервалы между ними образуют соотношения и композиции, воспроизводящие музыку «мировую» и «человеческую»; в таком случае музыкальное творение, в силу своего естественного сродства человеческой душе, доставляет ей радость.

Музыка может воздействовать на человека самым различным образом, влияет на нравы и обычаи людей. Не всякая музыка допустима в здоровом обществе. Чтобы создавать нравственно совершенную музыку, нужно постичь гармонию мира. А это под силу только философу.

Схоластика

(від грецьк. – школа, вчена бесіда)

IX – XV ст.

філософський напрямок, що поєднує логіку та богослов'я,
найвищий етап в розвитку Середньовічної філософії
іноді схоластику називають «шкільною філософією»

Всі, хто займався науками, а саме філософією, були «схоластами», це звання було почесним, близьким до поняття «вчений теоретик».

Схоластика – класична форма релігійної філософії.

В розвитку схоластики можна прослідкувати наступні періоди:

✦ VIII–IX ст. – підготовчий період (Іоанн Скот Еріугена)

✦ IX–XII ст. – період значних суперечок між римсько-католицькими теологами про роль віри та розуму (Ансельм Кентерберійський, П'єр Абеляр).

✦ XIII ст. – зріла, або висока, схоластика (Фома Аквінський). Схоластика досягає свого розквіту, розпочинається діяльність університетів, де головними вважаються богословські факультети; пишуться трактати (Суми) з логіки та теології, що містять в собі всі відповідні знання.

✦ XIV–XV ст. – пізня схоластика (Роджер Бекон, Іоанн Дунс Скот, Уільям Оккам); загострюються протиріччя всередині схоластики, зменшується авторитет католицької церкви, відбувається поступове звільнення філософії від впливу теології, зростає роль позитивного, дослідного знання.

Метою схоластики була систематизація та раціональне обґрунтування християнського віровчення, впорядкування та намагання зробити доступною християнську догматику, оскільки поширення християнства потребувало, по-перше, досить великої кількості священників, і по-друге, максимального спрощення догматики для її більш легкого сприйняття звичайними мирянами.

В рамках схоластики були розроблені норми наукової дискусії, роботи з письмовими джерелами, оформлення тексту (посилання, абзац тощо), методика побудови доказів.

Філософія визнавалась «служницею богослов'я», яка повинна не знаходити істину (вона вже дана в Біблії) та не оскаржувати її (це єресь), а лише підкріплювати, коментувати, робити висновки з того, що визнається істиним церквою. Теологи вважали, що, по-перше, за допомогою розуму, науці легше досягнути істини віри, по-друге, використовуючи філософські аргументи, можна виключити критику святих, християнських істин, і, по-третє, за допомогою філософії можна систематизувати релігійні істини, тобто створити завершену,

побудовану на доказах систему християнського віровчення.

Однією з головних тем схоластики є питання про природу універсалій, тобто про природу загальних понять. Відповідь на питання «Де і як існують загальні поняття (універсалії, форми речей)?» визначає напрямок схоластики.

Реалісти стверджували, що універсалії є думками Бога та праобразами речей, які існують до речей та поза речами (реально). Причому, справжньою реальністю володіють лише загальні поняття або універсалії, а не одиничні предмети, які існують в емпіричному світі.

«Реалістам» протистояли **номіналісти**, які вважали, що загальне існує після речей, у свідомості людини у вигляді простих знаків (імен) класів подібних речей. Носієм загального є слово, ім'я, «номен» (nomen), – вважали радикальні номіналісти.

Помірні номіналісти визнавали носієм загального не лише слово, але і поняття – «концептус» (conceptus), тому їх називають «**концептуалістами**». Універсалії існують в розумі у вигляді понять, які відображають істотні властивості речей.

Питання про співвідношення знання та віри вирішувалось також по-різному.

1. Знання та віра – антиподи. Віра не потребує знання, оскільки має власну підставу – «откровення».
2. Знання та віра можуть співіснувати, бо вони мають різні джерела. Знання спирається на розум, а віра – на «откровення». Тому філософські та теологічні істини не виключають одна одну.
3. Знання та віра, філософія та теологія повинні об'єднатися та забезпечити реалізацію катафатичної (яка стверджує) богословської концепції.

Scholasticism

(Greek – school, scholar)

IX – XV century

philosophical system that combines logic and theology,
the highest stage in the development of medieval philosophy
sometimes scholasticism is called “school philosophy”

All those who were engaged in the sciences,
and especially philosophy, were “scholastics,”
this title was an honorary, the meaning was
close to the “scientific theorist.”

Scholasticism is the classic form of religious philosophy.

In the development of scholasticism can be distinguished the following periods:

✦ VIII–IX century – preparatory period (John Scot Eriugena)

✦ IX–XII century – a period of considerable controversy between Roman Catholic

theologians about the role of faith and reason (Anselm of Canterbury, Pierre Abelard). This period continues the patristic problematics, being its development.

✦ XIII century – “The golden age of scholasticism,” mature or high scholasticism (Thomas Aquinas). Scholasticism is flourishing in the framework of the activities of many universities, theological faculties in them are considered to be the main ones; huge treatises are written (Sums) according to logics and theology, containing the entire body of relevant knowledge.

✦ XIV-XV century – Late scholasticism (Roger Bacon, John Duns Scott, William Ockham); the aggravation of contradictions within scholasticism, the weakening of the authority of the Catholic Church, the processes of liberation of philosophy from the influence of theology, the increasing influence of positive, experienced knowledge.

The aim of scholasticism was systematization, rational and logical substantiation of Christian dogma, the desire to regularize and make Christian dogma accessible, for the wide spread of Christianity required, on the one hand, a rather large number of priests, and on the other hand, maximum simplification of dogma for its easier perception by ordinary believers.

This is an intellectual tradition, within the framework of which the norms of scholarly discussion, work with written sources, text design (links, red line, etc.), evidence construction method were developed.

A typical feature of scholastic scholarship was authoritarianism. The training was commentary.

Philosophy was recognized as “the handmaiden of theology,” which should not find the truth (it has already been given in the Bible) and not dispute it (it is declared heresy), but only reinforce, comment, draw conclusions from what was recognized by the true Christian church. Theologians believed that, firstly, with the help of reason, it is easier for science to penetrate the truths of faith, secondly, using philosophical arguments, it is possible to exclude criticism of saints, Christian truths, and, finally, thirdly, with the help of philosophy, one can give systematic form to religious truths, i.e. create a complete, fully evidential system of Christian doctrine.

One of the main themes of scholasticism is the debate about the nature of universals, i.e. about the nature of common concepts. Scholastics are often divided into directions depending on how the question “Where and how do common concepts (universals, forms of things) exist?”.

Realists argued that universals are the thoughts of God and the prototypes of things that exist before things and beyond things (really). Moreover, only general concepts or universals have a true reality, and not single objects that exist in the empirical world.

“Realists” were opposed by **nominalists**, who believed that the common exists after things, in the mind of man in the form of simple signs (names) of classes of similar things. The extreme nominalists considered the word, name, “Nomen” the bearer of the general.

Moderate nominalists saw a medium in common not only in the word, but also

in the concept – “conceptus,” hence the name of moderate nominalists - “conceptualists.” Universals exist in the mind in the form of concepts that reflect the essential properties of things.

There were three points of view on the question of the relationship between knowledge and faith.

1. Knowledge and faith are antipodes. Faith does not need knowledge, for “revelation” is its foundation.
2. Knowledge and faith can coexist, for they have different sources. Knowledge closes on reason, and faith closes on “revelation.” Therefore, philosophical and theological truths do not exclude each other.
3. Knowledge and faith, philosophy and theology must unite and ensure the realization of the kataphatic (affirmative) theological concept.

Схоластика

(от греч. – школа, ученые беседы)

IX – XV в.

философское направление, которое объединяет логику и богословие, наивысший этап в развитии Средневековой философии
иногда схоластику именуют «школьной философией»

Все, кто занимался науками, и особенно философией, были «схоластами», это звание было почетным, по смыслу близким понятию «ученый теоретик».

Схоластика – классическая форма религиозной философии.

В развитии схоластики можно выделить следующие периоды:

- ✦ VIII–IX вв. – подготовительный период (Иоанн Скот Эриугена)
- ✦ IX–XII вв. – период значительных споров между римско-католическими теологами о роли веры и разума (Ансельм Кентерберийский, Пьер Абеляр). Продолжает проблематику патристики, являясь её развитием.
- ✦ XIII в. – «золотой век схоластики», зрелая, или высокая, схоластика (Фома Аквинский). Схоластика достигает своего расцвета в рамках деятельности множества университетов, богословские факультеты в них считаются главными; пишутся огромные трактаты (Суммы) по логике и теологии, содержащие весь свод соответствующих знаний.
- ✦ XIV–XV вв. – поздняя схоластика (Роджер Бэкон, Иоанн Дунс Скот, Уильям Оккам); обострение противоречий внутри схоластики, ослабление авторитета католической церкви, процессы освобождения философии от влияния теологии, возрастающее влияние позитивного, опытного знания.

Целью схоластики была систематизация и рационально-логическое обоснование христианского вероучения, стремление упорядочить и сделать

доступной христианскую догматику, ибо широкое распространение христианства требовало, с одной стороны, довольно большого числа священников, а с другой стороны, максимального упрощения догматики для ее более легкого восприятия обычными верующими.

Это интеллектуальная традиция, в рамках которой были разработаны нормы учёной дискуссии, работы с письменными источниками, оформления текста (ссылки, красная строка и т.д.), методика построения доказательств.

Типичной чертой схоластической учености являлась авторитарность. Обучение носило комментаторский характер.

Философия признавалась «служанкой богословия», которая должна не находить истину (она уже дана в Библии) и не оспаривать ее (это объявляется ересью), а лишь подкреплять, комментировать, делать выводы из того, что признавалось истинным христианской церковью. Теологи считали, что, во-первых, с помощью разума, науке легче проникнуть в истины веры, во-вторых, используя философские аргументы, можно исключить критику святых, христианских истин, и, наконец, в-третьих, при помощи философии можно придать религиозным истинам систематическую форму, т.е. создать законченную, полностью доказательную систему христианского вероучения.

Одна из главных тем схоластики – спор о природе универсалий, т.е. о природе общих понятий. Схоластов часто делят на направления в зависимости от того, как решается вопрос «Где и как существуют общие понятия (универсалии, формы вещей)?».

Реалисты утверждали, что универсалии – это мысли Бога и пробразы вещей, которые существуют до вещей и вне вещей (реально). Причем, подлинной реальностью обладают только общие понятия или универсалии, а не единичные предметы, существующие в эмпирическом мире.

«Реалистам» противостояли **номиналисты**, которые считали, что общее существует после вещей, в сознании человека в виде простых знаков (имен) классов сходных вещей. Носителем общего является слово, имя, «номен» (nomen), – считали крайние номиналисты.

Умеренные номиналисты видели носителя общего не только в слове, но и в понятии – «концептус» (conceptus), отсюда название умеренных номиналистов – «концептуалисты». Универсалии существуют в уме в виде понятий, отражающих существенные свойства вещей.

По вопросу о соотношении знания и веры существовало три точки зрения.

1. Знание и вера – антиподы. Вера не нуждается в знании, ибо она имеет свое основание – «откровение».

2. Знание и вера могут сосуществовать, ибо они имеют разные источники. Знание замыкается на разум, а вера – на «откровение». Поэтому философские и теологические истины не исключают друг друга.

3. Знание и вера, философия и теология должны объединиться и обеспечить реализацию катафатической (утвердительной) богословской концепции.

Ансельм Кентерберійський

1033 – 1109 рр.

видатний представник ранньої схоластики,
якого називали «другим Августином»,
теолог, архієпископ Кентерберійський

Головні праці:

трактати «Монолог», «Колоквіум»,
«Діалог про граматику», «Про істину»,
«Чому Бог є людиною», «Про свободу
волі», «Падіння диявола», «Про Трійцю», «Про втілення
Слова», «Прослогіон» та ін.

✦ співвідношення
віри та розуму

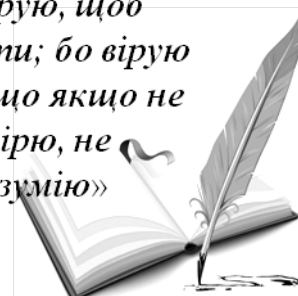
Головну проблему християнської філософії –
співвідношення віри та розуму – вирішує на користь
віри. Віра –

передумова раціонального знання.

Розум існує для того, щоб виправдати віру
своїми раціональними засобами.

Стояв на позиціях крайнього реалізму,
який вважав, що загальне – це дещо об'єктивне,
первинне та існує до та поза речами, а одиничні
речі – похідні від загального.

*«...вірую, щоб
зрозуміти; бо вірую
й в те, що якщо не
повірю, не
зрозумію»*

[«Прослогіон»]

✦ Докази буття Бога:

✦ апостеріорні та
✦ апріорні (онтологічні)

Апостеріорних доказів чотири.

1) Все прагне до Блага. Але Бог сам є
Абсолютним Благом.

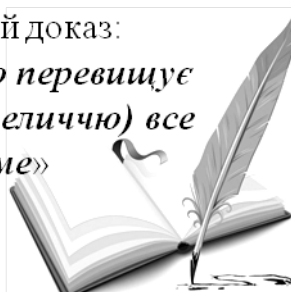
2) У всього є обмеження – верхня
межа. Цією межею і є сам Бог.

3) Буття – цілісне. Це і є сам Бог.

4) Бог є досконалістю.

Апріорний доказ:

*«Бог є дещо, що перевищує
за величиною (величчю) все
мислиме»*

[«Прослогіон»]

Той, хто говорить: «Бога немає» все рівно говорить і думає про Бога,
значить Бог існує в його інтелекті в момент міркування, щонайменше. При
запереченні, він хоче сказати, що Бога немає поза його інтелектом, тобто в
реальності. В цьому й пастка. Якщо приймається визнання Бога як такого, що

переважає над усім мислимим, та заперечується його буття поза розумом, то це означає, що в реальності існує щось більше за Бога. Іншими словами – або Бог є тим, більше чого неможна уявити, тоді неможливо припускати його існування в розумі та заперечувати його існування в реальності. Або ж ми вважаємо мислимим дещо більше за Бога, тоді той, хто заперечує, не розуміє предмету свого заперечення та твердження.

✘ проблеми пізнання та свободи

Ментальне слово, або поняття, є правильним у тому ступені, в якому подібне до речі, що відображається, тому людське пізнання визначається положенням речей у світі.

Божественне слово, як модель речей, визначає їх.

Свобода – здатність реалізувати благо, неухильно дотримуючись істини. Свобода не в тому, щоб грішити або не грішити. Свобода тотожна бажанню добра, благій волі.

«Немає нічого вірніше смерті й нічого більш сумнівного, ніж її час»

[«Роздуми»]

Anselm of Canterbury

1033 – 1109 A.D.

prominent representative of early scholasticism
he was called “the second Augustine”
theologian, Archbishop of Canterbury

The main works:

treatises “The Monologion,”

“On the Grammarian,” “Dialogues on Truth,”

“Why did God Become Man,” “Free Will,”

“On the Devil’s Fall,” “On the Trinity,” “On the Incarnation of the Word,”

“The Proslogion” and many others.

✘ the ratio of faith and reason

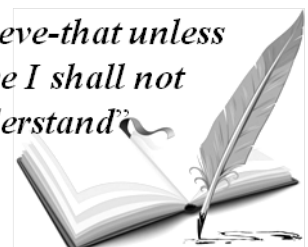
The main problem of Christian philosophy, the relationship of faith and reason, settled in favor of faith.

Faith is a prerequisite for knowledge.

Reason exists to justify faith with its rational means.

Defended the so-called extreme realism, who considered that the general is something objective, primary and exists before and outside things, and individual things are derived from the

“...but I believe in order to understand. For this also I believe-that unless I believe I shall not understand”

[“The Proslogion”]

general.

✘ Evidence of the existence of God:

- ✘ a posteriori and
- ✘ a priori (ontological)

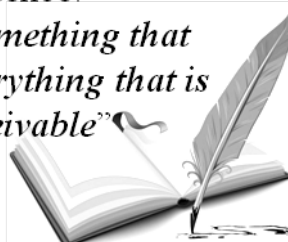
There are four a posteriori evidences:

- 1) Everything aspires to the Good. But God is the Absolute Good.
- 2) Everything has a limitation - the upper limit. This is God himself.

- 3) Being is whole. This is God himself.
- 4) God is perfection.

A priori evidence:

“God is something that exceeds everything that is conceivable”

[“The Proslogion”]

The one who says: “There is no God” still speaks and thinks about God, which means that God exists in his intellect, at least, at the moment of thought. Denying it, he wants to say that there is no God outside of his intellect, that is, in reality. Here is the trap. If the definition of God as superior to everything that is conceivable is accepted and his being outside the mind is denied, then this means that in reality there is something more than God. Here is a dead end. In other words, either God is that which can no longer be conceived, then it is impossible to believe that it exists in the mind and does not exist in reality. Or we admit conceivable something more superior than God, then the denier does not understand the subject of his denial and affirmation.

✘ problems of knowledge and freedom

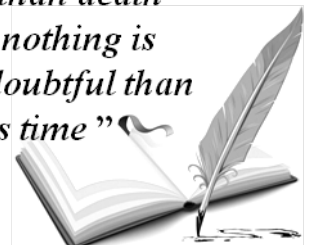

The mental word, or concept, is true to the extent that it is similar to the reflected thing, therefore human cognition is determined by the dimensionality of things. The divine word, being a

model of things, defines them.

Freedom is the ability to realize the good, steadily following the truth. Freedom is not about making sins or not. Freedom is identified with the desire for good, good will. We are free only in the goal to preserve the directness of the will for the sake of the love of justice itself. This is the highest good, without which other goals cannot be achieved..

“Nothing is more true than death and nothing is more doubtful than its time”

[“Reflections”]

Ансельм Кентерберийский

1033 – 1109 гг.

крупнейший представитель ранней схоластики
называли «вторым Августином»
теолог, архиепископ Кентерберийский

Основные труды:

трактаты «Монолог», «Коллоквиум»,
«Прибавление к рассуждениям»,
«Диалог о грамматике», «Об истине»,
«Почему Бог является человеком», «О свободе воли»,
«Падение дьявола», «О Троице», «О воплощении Слова», «Прослогион»

✘ соотношение веры
и разума

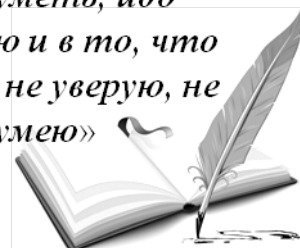
Основную проблему христианской философии – соотношение веры и разума – решает в пользу веры.

Вера – предпосылка рационального знания.

Разум существует для того, чтобы оправдать веру своими рациональными средствами.

Стоял на позициях так называемого крайнего реализма, считавшего, что общее – это нечто объективное, первичное и существует до и вне вещей, а единичные вещи – производное от общего.

«... верую, дабы уразуметь; ибо верую и в то, что если не уверую, не уразумею»

[«Прослогион»]

✘ Доказательства бытия Бога:

✘ апостериорные и
✘ априорное (онтологическое)

Апостериорных доказательств четыре.

1) Все стремится к Благу. Но Бог есть сам Абсолютное Благо.

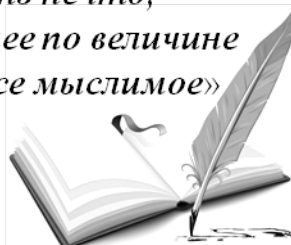
2) У всего есть ограничение – верхний предел. Это и есть сам Бог.

3) Бытие – целое. Это и есть сам Бог.

4) Бог есть совершенство.

Априорное доказательство:

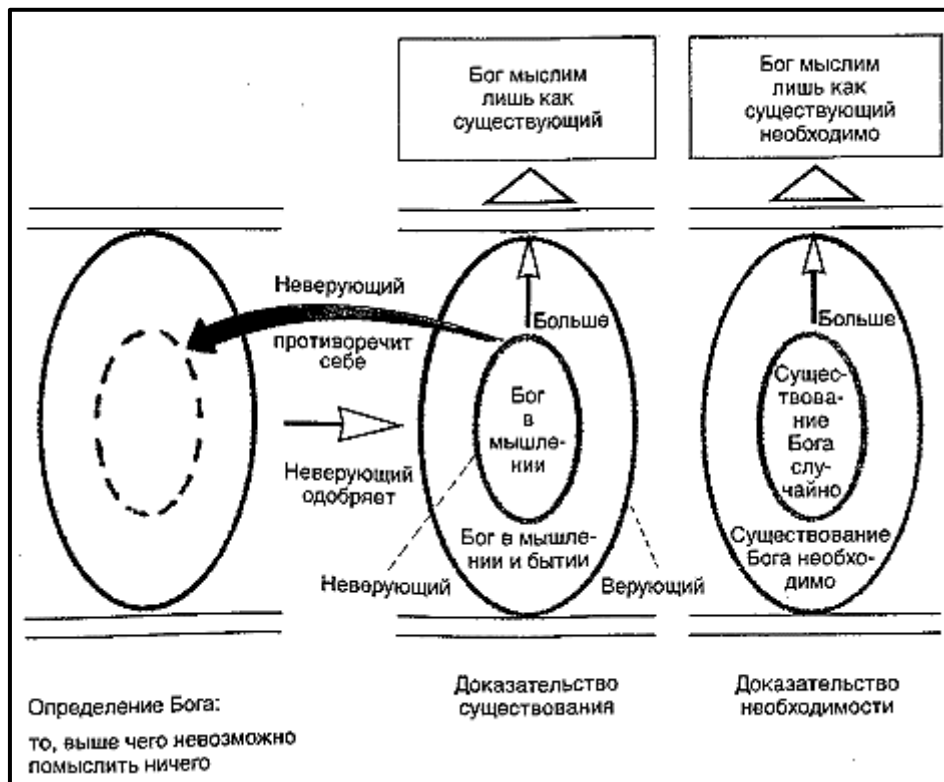
*«Бог есть нечто,
превосходящее по величине
(величию) все мыслимое»*

[«Прослогион»]

Тот, кто говорит: «Бога нет» все равно говорит и думает о Боге, значит Бог существует в его интеллекте в момент мысли, по крайней мере. Отрицая, он хочет сказать, что Бога нет вне его интеллекта, то есть в реальности. Вот здесь

и ловушка. Если принимается определение Бога как превосходящего все мыслимое и отрицается его бытие вне ума, то это значит, что в реальности есть нечто большее, чем Бог. Очевиден тупик мысли. Иначе говоря, либо Бог есть то, больше чего нельзя помыслить, тогда невозможно полагать его существующим в уме и несуществующим в реальности. Либо мы допускаем как мыслимое нечто большее, чем Бог, тогда отрицающий не понимает предмета своего отрицания и утверждения.

Онтологическое доказательство

(Кунцман П., Буркард Ф.-П., Видман Ф. *Философия: dtv-Atlas*: Пер. с 9-го нем изд. / Худож. Аксель Вайс; Научн. ред. Пер. В.В.Миронов – М.: Рыбари, 2002. – 268 с. – С.72)

✦ проблемы познания и свободы

Ментальное слово, или понятие, верно в той степени, в какой сходно с отражаемой вещью, поэтому человеческое познание определено размерностью

вещей. Божественное слово, будучи моделью вещей, определяет их.

Свобода – способность реализовать благо, неуклонно следуя истине. Свобода не в том, чтобы грешить или не грешить. Свобода отождествляется с желанием добра, благой волей. Мы свободны лишь в цели сохранить прямизну воли ради любви к самой справедливости. Это наивысшее благо, без которого нельзя достичь других целей.

«Нет ничего вернее смерти и ничего более сомнительного, чем ее час»

[«Размышления»]

«Французський Сократ, величний
Платон Заходу, сучасний
Аристотель, великий ... діалектик
усіх часів, ... геній багатогранний,
тонкий і розсудливий...»

преподобний Петро,
настоятель абатства Клюні

П'єр Абеляр

1079 – 1142 рр.

французський філософ, теолог и
поет

представник помірною
номіналізму (концептуалізму)
знаний майстер диспуту

Головні твори:

- «Літературні глоси», «Діалектичні інтродукції»,
«Діалектика»

- «Християнська теологія»,

«Вступ до теології», «Так та Ні»

- «Пізнай самого себе», «Діалог між філософом,
іудеєм і християнином», «Історія моїх бід», листування з Елоїзою, «Поезія»

Вперше застосував термін «теологія».

Вважає, що самостійне існування загального неможливо без одиничного. Універсалії, загальні поняття – не лише слова, вони мають певне значення.

Потрібно відокремлювати предмети з їх властивостями та слова. Слова не притаманні речам, а лише позначають їх. Слово вторинне по відношенню до речі, яку воно позначає.

Універсалія – слово, що позначає цілий клас предметів. Вони виникають за допомогою чуттєвого досвіду під час абстрагування та існують в людському розумі. Радикали, які пропагують об'єктивність універсалій, втрачають

- ✘ логіка
- ✘ теологія
- ✘ етика
- ✘ діалектика

реальність окремого та одиничного. Ті ж, хто не бачить лісу за деревами, довіряє лише одиничному, впадає в емпіризм.

Універсалії – не лише вербальні формули, але цінні логіко-лінгвістичні категорії, які поєднують світ думок та світ буття.

Визнає важливість християнства. Антична філософія є його підґрунтям, оскільки відкрила окремі його положення.

Найцінніший здобуток античної філософії – діалектика. Діалектика допомагає відділити істинне від хибного, вона є надійним інструментом диспуту.

Розрізняє діалектику та софістику. Діалектика – це побудована класично логіка. Діалектика аналізує терміни мови, контролює семантичні зв'язки термінів з реальністю.

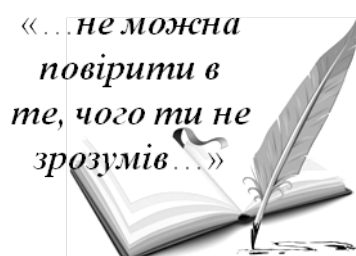
Досягнення істини є метою пізнання. Істину можна пізнати лише за допомогою діалектики.

Сумніви є стимулом, який спонукає до наукового пошуку, вихідний пункт дослідження, яке приведе до істини.

Запропонував загальний метод роботи з текстами. Перше правило: проаналізувати текст та з'ясувати значення термінів, які в ньому використано. Друге правило: встановити аутентичність тексту відносно автора. Третє – перевірити сумнівні тексти за допомогою співставлення їх з оригіналом.

Закликає до свідомого ставлення до священних текстів.

Віра включає в себе розум. Розум є необхідним. [«Так та Ні»] не є вірою.

[«Історія моїх бід»]

Людина може вдосконалюватися в вірі лише шляхом вдосконалення свого знання за допомогою діалектики. Віра – це «припущення» про речі, які недоступні людським почуттям.

Розум має право відхиляти все помилкове, що є в церковних творах, а якщо виникають протиріччя, обирати ті доводи, які вважає найбільш переконливими. Між розумом людини та божественним Логосом є місце для критичного раціо.

Наука та філософія пізнають реальний природний і людський світ. Предмети віри та науки – різні. Зароджується концепція «двох істин».

Етика – «мета всіх наук».

Людина за власною волею здатна не лише грішити, але й буди добродісною. Будь-який вчинок людини не є добрим або поганим. Таким він стає у відповідності до переконань суб'єкта.

Сумління – моральний закон, притаманний усім людям, що виступає критерієм моральності; вчинок, який відповідає вимогам сумління, не є гріховним.

Наголошує на цінності людської особистості. Вважає, що кожна особистість має право на самостійність та щастя.

Центром дій та прагнень людини є її свідомість.

Пропонує ідею віротерпимості: кожне вчення містить в собі елемент істини.

*«Постійні та часті сумніви –
... ключ до мудрості...
Оскільки сумніви штовхають
нас до пошук, а пошук
допомагає пізнати істину»*

[«Так та Ні»]

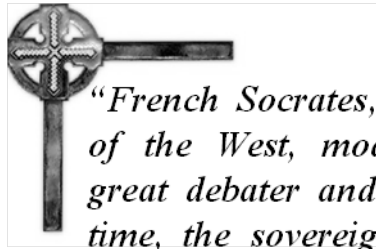

Peter Abelard

1079 – 1142 A.D.

French philosopher, theologian and poet

representative of moderate nominalism (conceptualism), superb dispute master

“French Socrates, the greatest Plato of the West, modern Aristotle, the great debater and dialectician of all time, the sovereign of the minds, a multi-faceted, subtle and insightful genius ...”

Reverend Peter, rector of Cluny Abbey

The main works:

- “The Glosses,” “Introduction to Dialectics,” “Dialectics”
- “Christian Theology,” “Introduction to Theology,” “Yes and No”
- “Know Thyself,” “Dialogue Between a Philosopher, a Jew, and a Christian,” “History of My Troubles,” “Letters to Heloise,” “Poetry.”

- ✘ logics
- ✘ theology
- ✘ ethics
- ✘ dialectics

For the first time used the term “theology” in the meaning of the synthesis of Christian doctrine.

Considered impossible the independent existence of the general without the single. Universals, common notions are not empty words, they have a certain meaning.

It is necessary to distinguish objects with their properties and words. Words are not inherent in things, but become their designation by virtue of human determination. The word is secondary in relation to the thing it designates.

Universal is a word that refers to a whole class of objects. They arise in sensory experience in the process of abstraction and exist in the human mind. The radical, believing in the objectivity of universals, loses the reality of the individual and the unitary. The one who does not see the forest behind the trees, trusting only the unitary, falls into empiricism, whose sin is in wretched descriptiveness.

Universals are not empty verbal formulas, but valuable logical and linguistic categories that form a bridge between the world of thought and the world of being.

Admitted the importance of Christianity. But his truths are not new. Many of them appeared in ancient philosophy.

The most valuable achievement of ancient philosophy is dialectics. Dialectics helps to distinguish the true from the false, it is a reliable tool in dispute.

Distinguished dialectic from sophistry. Dialectics, rather, logics, is built in the classical way.

The goal of knowledge is to achieve truth that can only be understood with the help of dialectics. Dialectics analyzes the terms of the language. Control over the semantic connection of terms with reality, denoted by objects, is the first task of dialectics.

Doubt is the stimulus that awakens scientific research, the starting point of research leading to truth.

Proposed a general method of working on texts. The first rule is to analyze the text, find out the meaning of the terms used in it. The second rule is the establishment of authenticity of the text in relation to the author. Third is verification of doubtful texts, by comparing them with authentic.

He called for a conscious attitude to sacred texts.

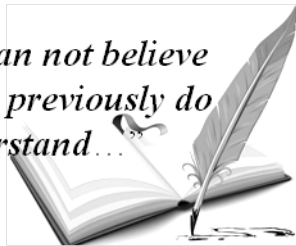
Faith includes reason. Mind is necessary. Mechanical repetition of sacred formulas without understanding is not faith.

A person can improve in faith only by improving his knowledge through dialectics. Defined faith as an “assumption” about things that are inaccessible to human senses.

The mind has the right to reject everything erroneous in church works, and in case of contradictions, choose those arguments that he deems more convincing. Between the human mind and the divine Logos there is a place for a critical rationality.

Science and philosophy recognize the real natural and human world. Objects of faith and science are different. The concept of “two truths” emerged.

“...you can not believe what you previously do not understand...”

[“History of My Troubles”]

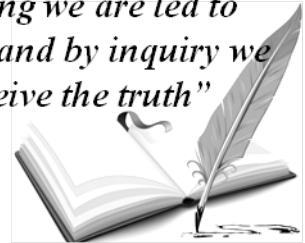
conscientious deed is not sinful.

Defended the value of the human person, his right for independence and happiness.

The center of actions and intentions of a person is his consciousness.

The idea of toleration: each doctrine contains at least some element of truth.

“Constant and frequent questioning is the first key to wisdom... For through doubting we are led to inquire, and by inquiry we perceive the truth”

[“Yes and No”]

Пьер Абеляр

1079 – 1142 гг.

французский философ, теолог и поэт
представитель умеренного номинализма (концептуализма), великолепный мастер диспута

«Французский Сократ, величайший Платон Запада, современный Аристотель, великий спорщик и диалектик всех времён, властитель умов, гений многогранный, тонкий и проницательный...»

преподобный Пётр, настоятель аббатства Клуни.

Основные работы:

- «Литературные

глоссы», «Диалектические интродукции», «Диалектика»

- «Христианская теология», «Введение в теологию», «Да и Нет»

- «Познай самого себя», «Диалог между философом, иудеем и христианином», «История моих бедствий», переписка с Элоизой, «Поэзия».

✘ логика

✘ теология

✘ этика

✘ диалектика

Впервые употребляет термин «теология» в значении синтеза христианской доктрины.

Считает невозможным самостоятельное существование общего без единичного. Универсалии, общие понятия – не пустые слова, они имеют определенное значение.

Нужно различать предметы с их свойствами и слова. Слова не присущи вещам, а становятся их обозначением в силу человеческого установления. Слово вторично в отношении к обозначаемой им вещи.

Универсалия – слово, которое относится к целому классу предметов. Они возникают в чувственном опыте в процессе абстрагирования и существуют в человеческом уме. Радикал, без меры верящий в объективность универсалий, утрачивает реальность отдельного и единичного. Тот же, кто не видит леса за деревьями, доверяя лишь единичному, впадает в эмпиризм, грех которого в убогой описательности.

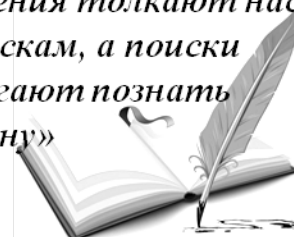
Универсалии – не пустые вербальные формулы, но ценные логико-лингвистические категории, образующие мост между миром мысли и миром бытия.

Признавал важность христианства. Но истины его не новы. Многие из них появились еще в античной философии.

Самое ценное достижение античной философии – диалектика. Диалектика помогает отличать истинное от ложного, она – надежный инструмент в диспуте.

Отличает диалектику от софистики. Диалектика, скорее, логика, выстроенная в классическом духе.

«Постоянное и частое сомнение – первый ключ к мудрости... Ибо сомнения толкают нас к поискам, а поиски помогают познать истину»

[«Да и Нет»]

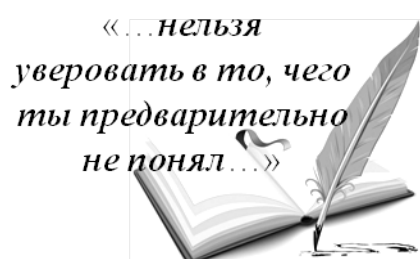
Цель познания – в достижении истины, которую можно постичь только при помощи диалектики. Диалектика подвергает анализу термины языка. Контроль за семантической связью терминов с реальностью, обозначаемыми объектами – первая из задач диалектики.

Сомнение – стимул, пробуждающий научный поиск, исходный пункт исследования, ведущего к истине.

Предложил общий метод работы над текстами. Первое правило: подвергнуть текст анализу, выяснить смысл используемых в нем терминов. Второе правило: установление аутентичности текста относительно автора. Третье – проверка сомнительных текстов, путем сличения их с подлинными.

Призывал к сознательному отношению к священным текстам.

Вера включает в себя разум. Разум необходим. Механическое повторение сакральных формул без понимания – это не вера.

[«История моих бедствий»]

Человек может совершенствоваться в вере, лишь совершенствуя свои знания посредством диалектики. Определяет веру как «предположение» о вещах, недоступных человеческим чувствам.

Разум имеет право отклонять все ошибочное в церковных произведениях, а в случае противоречий выбирать те доводы, которые сочтет более убедительными. Между разумом человеческим и божественным Логосом есть место для критического рацио.

Наука и философия познают реальный природный и человеческий мир. Предметы веры и науки – различны. Зарождается концепция «двух истин».

Этика – «цель всех наук».

Человек по свободной воле может не только грешить, но и быть добродетельным. Сам по себе поступок человека ни добрый, ни злой. Таковым он становится в зависимости от убеждений субъекта.

Совесьть – нравственный закон, присущий всем людям и выступающий критерием нравственности; поступок по совести не является греховным.

Отстаивает ценность человеческой личности, ее право на самостоятельность и счастье.

Центр действий и намерений человека – его сознание

Идея веротерпимости: каждое учение включает хоть какой-то элемент истины.

Фома Аквінський

ТОМАС АКВИНАТ

1225(26) – 1274 рр.

філософ-схоласт західноєвропейського середньовіччя;

засновник томізму – одного з головних напрямків

ортодоксальної схоластики;

систематизатор всієї філософсько-теологічної

схоластики;

після смерті йому було присвоєно титул «ангельський доктор» («*doctor angelicus*»);

у 1323 р. рішенням папської курії був канонізований римо-католицькою церквою;

Звання професора отримав уже в 30 років.

Головні праці:

теолого-філософський твір – «Сума теології»;

теологічні праці та коментарі до Священного писання,

«Сума проти язичників» («Філософська сума»), «Спірні питання», коментарі до творів Аристотеля та інших філософів, «Про правління володарів».

✚ відносини віри та знання, релігії й філософії

Визнавав певну самостійність науки та філософії, оскільки вони є особливими способами відкриття істини за допомогою досвіду та розуму.

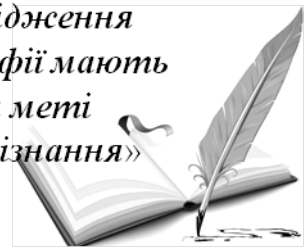
Релігія та наука мають різні способи досягнення істини. Релігія та теологія знаходять істину в одкровенні, Святому писанні. Наука та філософія здобувають істину за допомогою досвіду та розуму. Однак у теології існують й такі істини, які можуть бути обґрунтовані за допомогою філософії.

Принципи віровчення вимагають раціонального обґрунтування для того, щоб зміцнити віру. До таких належать питання про буття Бога, про окремі Його властивості, про безсмертя людської душі.

Деякі положення теології не можуть бути обґрунтовані раціональним способом. Такими є питання про існування Бога одночасно в трьох особах (Батька, Сина та Святого Духа), про виникнення світу в часі з нічого, вчення про первородний гріх, вічне блаженство в Раю та покарання в Пеклі. Ці положення не можна довести, вони надрозумні.

Філософія та теологія – дві самостійні дисципліни, що не залежать одна від одної. При цьому теологія використовує принципи філософії для того, щоб обґрунтувати істини одкровення та наближати їх до душі людини. Тому філософія є служницею теології.

«...майже всі дослідження філософії мають на меті богопізнання»

[«Сума проти язичників»]

✠ позиція переваги віри над знанням

Але теологія вища за всю філософію та звичайну науку тому, що більшість теологічних догматів відкриті для божественного розуму та не можуть бути досягнуті людським.

Докази існування Бога:

1) «Кінетичний»: предмети самі по собі рухатись не можуть, тому кожен предмет рухається за допомогою іншого, а це значить, що повинен існувати перший двигун.

✠ докази існування Бога

2) Бог – перша творча причина світу: *«Необхідно виокремити деяку первинну причину, яка виробляє, яку всі називають Богом»* [«Сума теології»].

3) У світі існує безліч випадковостей, але якщо це не хаотичне існування, то повинна існувати й необхідність, яка об'єднує всі ці випадковості, це і є Бог.

4) Існують різні ступені досконалості в світі. Але для визначення певного ступеню потрібний певний критерій, мірило, зразок досконалості. Ним і є Бог.

5) Божественне керування світом, яке ґрунтується на доцільності, яка існує у Всесвіті.

Всі ці докази мають космологічний характер; тобто витікають із явищ матеріального світу, в якому можна відшукати сліди «першої причини», Бога.

Загальне не існує в людському розумі. Джерелом загального є надприродний розум Бога. Загальне – це сутність, яка притаманна всьому, що існує, і Богу також.

Бог створив світ за законами гармонії, але і в подальшому Бог втручається у справи світу та керує ним, хоч і не вказує напрямок руху кожної речі. Рух речей має природні причини, які вивчає наука.

✠ питання сутності та існування

Бог поєднує в собі сутність та існування. У конкретному світі сутність та існування розірвані. Лише Бог визначає конкретне існування окремих речей. Сутність – це те, завдяки чому річ стає тим, чим вона є. Сутність – це загальне, яке присутнє в одиничному. Сутність виступає основою існування.

Коли Бог створював матерію, то вкладав в неї можливість. Форма актуалізує цю можливість. Тому конкретні речі поєднують в собі можливість та дійсність. Матерія пасивна. Форма активна. Матерія визначає індивідуальність та конкретність змісту речей. Форма виражає загальне. Кожна субстанція є єдністю матерії та форми. Провідною виступає форма: *«все діє тому, оскільки має форму»* [«Сума теології»].

✠ проблема співвідношення форми та матерії

Існують різноманітні форми. Субстанційна форма надає речам просте буття; акцидентальна є джерелом певних якостей. Матеріальні форми існують лише в матерії. Субсистентні (безтілесні) форми мають власне буття, без будь-якої матерії. До субсистентних форм належать ангели та людські душі.

✦ проблема
універсалій

Універсалії існують у божественному розумі, в речах та людському розумі. В божественному розумі універсалії існують перед речами. Вони є формами, зразками для створення одиничних речей, ідеями. В речах універсалії існують як однакова сутність. Причому, ця сутність не існує сама по собі без індивідів. Універсалії в людському розумі йдуть за речами та є відображенням загального, форми в речах.

Людина розташована між духовним світом ангелів та матеріальним світом речей, а тому поєднує в собі і духовне, і матеріальне.

Смерть тіла – це відокремлення форми від матерії. Але безтілесне існування душі є ущербним, тому що повна субстанція людини вимагає єдності душі та тіла.

«Наше пізнання починається з чуттєвого сприймання»

[«Сума теології»]

Людина пізнає за допомогою двох здібностей – почуття та інтелекту. Процес пізнання починається з чуттєвого досвіду.

✦ проблеми
пізнання та істини

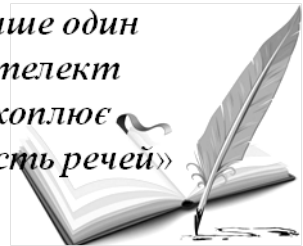
Чуттєве пізнання відбувається за допомогою зовнішніх органів чуття: дотику, смаку, нюху, слуху, зору. Дотик – найбільш матеріальний, найбільш пов'язаний із тілом. Слух та зір сприяють найбільшому пізнанню та роблять

найбільшу послугу розуму. Внутрішніми почуттями є «загальне почуття», пам'ять та уява. Вони поєднують та впорядковують чуттєві образи, які породжуються органами чуття.

Будь-яке інтелектуальне пізнання засноване на чутті. Особливим органом душі є активний інтелект. Саме він із чуттєвих образів формує загальний, духовний зміст та створює інтелектуальні пізнавальні форми. В процесі інтелектуального пізнання створюються поняття, судження та міркування.

Об'єктом пізнання виступає нематеріальна дійсність, що міститься в одиничних речах. В процесі раціонального пізнання розум отримує божественну ідею, універсалії. Розум не має тіла та не може підпадати під вплив чуттєвих речей. З чуттєвих образів інтелект абстрагує форми, за допомогою яких утворюються речі.

«Лише один інтелект охоплює сутність речей»

[«Сума теології»]

Істина – відповідність розуму та речі. Річ є істиною, коли вона відповідає уявленню про неї, що існує в розумі Бога.

✦ проблеми волі,
добра та зла

Критерієм істини є «перші принципи» – принципи тотожності, протиріччя, виключення третього та достатньої підстави. Їм повинні відповідати міркування. Ці принципи існують в розумі як вродженні знання, але людина може їх усвідомити лише під впливом досвіду.

Розум є основою волі, воля вторинна по відношенню до розуму. Свободна воля кориться розуму. Здійснення свободи волі передбачає пізнання, оскільки те, що не пізнано, не може бути об'єктом бажання та вибору.

Свобода волі надана людині для того, щоб вона сама могла робити вибір між добрими вчинками, що наближають її до Бога, або злими, що віддаляють від нього.

Зло – це нестача блага, менш досконале благо. Добро – це «те, чого всі бажають». Як краса більш очевидна на тлі потворності, так добро більш помітне при порівнянні зі злом.

Достатньо мати справжні знання про добро та зло, щоб вчиняти морально.

Вищим благом є пізнання Бога.

Кінцевою метою діяльності людини є досягнення блаженства. Блаженство полягає у діяльності теоретичного розуму, в пізнанні абсолютної істини – Бога.

Доброчесність, яку створює інтелект, – це мудрість, помірність, мужність, справедливість. Крім них існує доброчесність, яку людині дарував Бог, божественна благодать: віра, надія та любов.

Душа виступає формуючим принципом, вона безтілесна та є чистою формою без матерії, тому її неможна знищити. Душа може бути вегетативною, як у рослин, сенситивною, характерна для тварин, та розумною, яку має людина.

✠ людина і суспільство

Людина – суспільна істота.

Суспільство – складний організм, що побудований за принципом ієрархії. Кожний стан в суспільстві виконує певну роботу. Фізичною працею зайнята більшість, розумовою – меншість. Меншість керує більшістю.

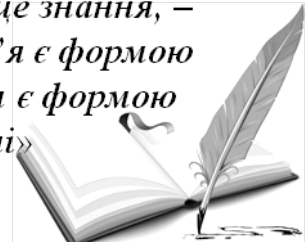
Держава – божественне творіння. Її головна мета – сприяти загальному благу, підтримувати мир і порядок, добродійну поведінку членів суспільства. Влада також має божественне походження, тому світська влада може мати істотну автономію, але церковна влада вища.

Закони можна поділити на три види: «вічний закон», що походить від Бога; «природне право», що є відображенням божественного права в головах людей, участь людини в вічному законі; «людське право», або юридичні закони.

Існує п'ять форм державного правління:

монархія, аристократія, олігархія, демократія та змішана форма. Кращою є

«...начало, через яке тіло є здоровим, це здоров'я, начало, безпосередньо через яке душа пізнає, це знання, – звідси здоров'я є формою тіла, знання є формою душі»

[«Сума теології»]

монархія, за умови, якщо вона не перетвориться в тиранію. Народ має право на повстання проти несправедливості, якщо діяльність глави держави суперечить інтересам церкви.

Thomas Aquinas

1225(26) – 1274 A.D.

scholastic philosopher of the western europe, middle ages;
founder of Thomism - one of the main directions of orthodox scholasticism;
systematizer of all philosophical and theological scholasticism;
after death he was given the title of “angelic doctor” (“doctor angelicus”);
in 1323 he was canonized;
Gained professor title at the age of 30.

The main works:

theological and philosophical work – “The Summa Theologica;”
theological writings and commentaries on Scripture,
“Summa contra Gentiles” (“Philosophical sum”), “Disputed Questions,” comments
on the writings of Aristotle and other philosophers, “On Kingship.”

✘ relationship of faith and
knowledge, religion and philosophy

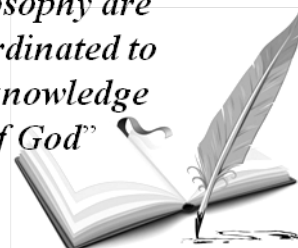
He accepted a certain
independence of science and philosophy
as special ways of comprehending the
truth through experience and reason.

Religion and science have different ways of attaining truth. Religion and
theology gain their truths in revelation, Scripture. Science and philosophy come to
truth through experience and reason. However, in
theology there are truths that can be justified from a
philosophical point of view.

Principles of dogma need rational
justification only as an additional strengthening of
faith. Such questions are the question of God being,
certain properties of God, the immortality of the
human soul.

Some theories of theology cannot be justified
in a rational way: the existence of the Divine
simultaneously in three persons (God the Father, God the Son and God the Holy
Spirit), the emergence of universe in time from nothing, the teaching of original sin,
eternal bliss and punishment in Paradise and hell.
These theories are not provable, they are
superintelligent.

*“...almost all
the surveys of
philosophy are
subordinated to
the knowledge
of God”*

[“Summa contra Gentiles ”]

✘ position of superiority
of faith over knowledge

Philosophy and theology are two separate

disciplines independent of each other. At the same time, theology uses the principles of philosophy in order to substantiate the truths of revelation and make them closer to the human soul. Therefore, philosophy is the handmaiden of theology.

But theology is above all philosophy and ordinary science because most of the dogmas of theology, unknowable to the human mind, are open to the mind of the divine

✦ evidence of the existence of God

Evidence of the existence of God:

- 1) “Kinetic”: since the self-movement of objects is impossible, then, therefore, each object must be moved by another, which means that a prime mover should exist.
- 2) God is the first creative cause of the world: “*It is necessary to put some primary producing cause, which everyone calls God*” [“The Summa Theologica”].
- 3) There are many accidents in the world, but if this is not a chaotic existence, then there must be a need that holds all accidents together, this is God.
- 4) There are different degrees of perfection in the world. But a different degree of perfection must be determined by some single measure, a certain model of perfection that is God.
- 5) Divine guidance of the world, which is based on the recognition of expediency that exists in the universe.

All this evidence is cosmological in nature; i.e. come from the phenomena of the material world, in which traces of the “first cause,” God can be found.

General cannot be directly present in the human mind. The source of the general is the supernatural mind of God, the general is the essence that is endowed with everything that exists in the world, as well as God.

God created the world in accordance with harmony, but in the future God intervenes in the affairs of the world and controls it, although he does not direct the movement of every thing that may have natural causes studied by science.

✦ questions of essence and existence

In God, essence and existence are joined together, represent unity, they are indistinguishable. In a concrete world, essence and existence are broken.

Only God determines the concrete existence of individual things. Essence is something that makes a thing what it is. Essence is a common, which has a single being. Essence underlies existence.

Creating matter, the creator puts an opportunity into it, and the form actualizes it. Therefore, concrete things consist of possibility

✦ problem of the relation of form and matter

and reality. Matter is passive, form is active. Matter determines the individuality and concreteness of the contents of things, the form expresses the general. Each individual substance represents a concrete unity of matter and form. Form is leading in this unity; “*everything that works is valid since as it has the form*”; [“The Summa Theologica”].

There are various forms. The substantial form gives all things a simple being; Accidental – a source of certain qualities. Material forms have their being only in matter. Subsensitive (disembodied) forms have their own being, without any matter. Subsistant forms include angels and human souls.

✘ problem of universals

Universals have a threefold existence: in the divine mind, in things and in the human mind. In the divine mind, universals precede things, representing forms, patterns for the creation of single things, ideas. In things, universals exist as an identical entity, and this entity does not exist by itself without individuals. Universals in the human mind follow things and are extraction, display of the general, forms in things.

Man occupies a middle position between the spiritual world of the angels and the material world of things, combining both the spiritual and the material.

The death of the body is the separation of form from matter. But the disembodied existence of the soul is flawed, since the full substance of man requires the unity of the soul with the body.

Man has two abilities in knowledge – a sense and intelligence. The process of knowledge begins with sensory experience.

✘ problems of knowledge and truth

“Our knowledge takes its rise in sensory perceptions”

[“The Summa Theologica”]

Sensual cognition includes external and internal feelings. External feelings: touch (the most material, the most associated with the body), taste, smell, hearing, eyesight. The last two feelings are the most knowledgeable and providing the greatest services to the mind. Internal feelings: “common sense,” memory, imagination, which group and organize sensual images that are born of external feelings.

All intellectual knowledge is based on feelings. A special organ of the soul, the active intellect, from sensual images, extracts general, spiritual content and creates intellectual cognitive forms. In the process of intellectual cognition, the creation of concepts, their connection and separation (i.e., the formation of judgments), reasoning (i.e., the connection of judgments) are made.

The object of knowledge is the intangible reality contained in individual things. In the process of rational knowledge, the mind extracts divine ideas from things, universals. The mind is incorporeal and cannot be exposed to sensible things. From sensual images the intellect abstracts intelligible forms – those with the help of which things are created.

“Our knowledge takes its rise in sensory perceptions”

[“The Summa Theologica”]

Truth is the correspondence between the mind and the thing, the things themselves are true in so far as they correspond to the concepts of these things that already exist in the mind of God.

The criterion of truth is in the “first principles” – the principles of identity, contradiction, excluded third and sufficient reason, which should be followed by reasoning. These principles exist in the mind as innate knowledge, but man is aware of them under the influence of experience.

✘ problems of will,
good and evil

Reason is the basis of the will, will follows the mind. Man’s free will is subjected to reason. The implementation of free will presupposes knowledge, since that which is not known cannot be the object of

desire and choice.

Free will is granted to man so that he himself will make a choice between good deeds that bring him closer to God and evil ones that alienate him from God.

Evil is a lack of good, a less perfect good. Good is “*something that is desired by everyone.*” As beauty becomes more apparent against the background of ugliness, so good is more noticeable when compared with evil.

It is enough to have genuine knowledge of good and evil in order to act morally.

The highest good is the knowledge of God. The ultimate goal of human activity is the achievement of bliss.

Bliss is in the activity of the theoretical mind, in the knowledge of God, absolute truth.

The virtues created by the intellect are wisdom, moderation, courage, justice; they are joined by the virtues invested in man by divine grace: faith, hope, love.

The soul is a formative principle, it is incorporeal, it is a pure form without matter, therefore it is indestructible. The soul is vegetative, inherent in plants, sensitive, characteristic of animals, and reasonable, like in man.

✘ man and society

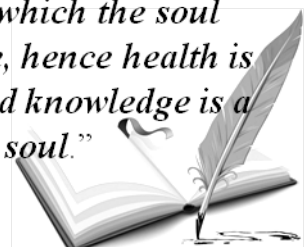
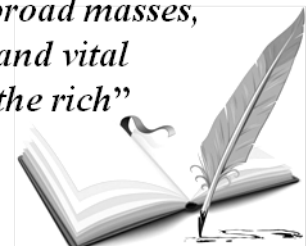
Man is a social being.

Society is a complex organism. The social whole is a hierarchy in which each class is engaged in its own business.

The majority of people are involved in physical work, the minority is involved in mental work. The minority controls the majority.

The state is a divine institution, its main goal is to promote the common good, maintain peace and order, the virtuous behavior of the members of society. Power has a divine origin, so secular authority can be granted substantial autonomy, while maintaining the dominant position

“... *the beginning through which the body remains healthy is health, the beginning through which the soul cognizes is knowledge, hence health is a form of the body and knowledge is a form of the soul.*”

[“On Kingship”]
[“The Summa Theologica”]

of the Church. Church power is higher than secular.

There are three kinds of law: “the eternal law,” coming from God; “Natural law” is a reflection of the divine right in the heads of people, the participation of man in eternal law; “Human law,” established legal laws.

There are five forms of government: monarchy, aristocracy, oligarchy, democracy and mixed form. The best of them is monarchy, but it should not turn into tyranny. People have the right to revolt against injustice, if the activity of the head of state is contrary to the interests of the church.

Фома Аквинский

ТОМАС АКВИНАТ

1225(26) – 1274 гг.

философ-схоластик западноевропейского средневековья;
основатель томизма – одного из главных направлений ортодоксальной
схоластики;

систематизатор всей философско-теологической схоластики;
после смерти ему был присвоен титул «ангельский доктор» («doctor angelicus»);
в 1323 г. решением папской курии был причислен к лику святых римско-
католической церкви;

Звание профессора добился в возрасте 30 лет.

Основные работы:

теолого-философское произведение – «Сумма теологии»;
теологические труды и комментарии к Священному писанию,
«Сумма против язычников» («Философская сумма»), «Спорные вопросы»,
комментарии к сочинениям Аристотеля и других философов, «О правлении
владык».

✠ отношения
веры и знания,
религии и
философии

Религия и наука обладают разными способами достижения истины. Религия и теология обретают свои истины в откровении, Священном писании. Наука и философия приходят к истинам посредством опыта и разума. Однако в теологии существуют

Признавал определенную самостоятельность науки и философии как особых способов постижения истины посредством опыта и рассудка.

Религия и

«... почти все
изыскания
философии
подчинены цели
богопознания»

[«Сумма против язычников»]

истины, которые могут быть обоснованы с философских позиций.

Принципы верования нуждаются в рациональном обосновании лишь как в дополнительном укреплении веры. Такими вопросами есть вопрос о бытии Бога, отдельные свойства Бога, бессмертие человеческой души.

Некоторые же положения теологии не могут быть обоснованы рациональным способом: существование Божества одновременно в трех лицах (Бога-Отца, Бога-Сына и Бога-Святого Духа), возникновение мира во времени из ничего, учение о первородном грехе, вечном блаженстве в Раю и наказании в Аду. Эти положения не доказуемы, они сверхразумны.

✠ позиция
превосходства
веры над знанием

Философия и теология – две самостоятельные, не зависящие друг от друга дисциплины. При этом теология использует принципы философии для того, чтобы обосновывать истины откровения и делать их более близкими душе человека. Поэтому философия –

служанка теологии.

Но теология выше всей философии и обычной науки потому, что большинство догматов теологии, непознаваемых для человеческого ума, открыты для ума божественного

Доказательства бытия Бога:

1) «Кинетическое»: так как доказательства бытия Бога
самодвижение предметов невозможно, то, следовательно, каждый предмет должен двигаться другим, а это значит, что должен существовать перводвигатель.

2) Бог – первая творческая причина мира: *«Необходимо положить некоторую первичную производящую причину, каковую все именуют Богом»* («Сумма теологии»).

3) В мире существует множество случайностей, но если это не хаотическое существование, то должна существовать и необходимость, которая скрепляет все случайности, это и есть Бог.

4) Существуют разные степени совершенства в мире. Но разная степень совершенства должна определяться каким-то единым мериллом, неким образцом совершенства, которым выступает Бог.

5) Божественное руководство миром, которое основывается на признании целесообразности, существующей во Вселенной.

Все эти доказательства имеют космологический характер; т.е. исходят из явлений материального мира, в котором отыскиваются следы «первой причины», Бога.

Общее не может непосредственно присутствовать в человеческом уме. Источником общего является сверхъестественный ум Бога, общее – сущность, которой наделено все существующее в мире, а также Бог.

Бог создал мир в соответствии с гармонией, но и в дальнейшем Бог вмешивается в дела мира и управляет им, хотя и не направляет движение каждой вещи, которое может иметь естественные причины, изучаемые наукой.

✦ Вопросы
сущности и
существования

В Боге сущность и существование соединены вместе, представляют единство, они неразличимы. В конкретном мире сущность и существование разорваны. Только

✦ проблема соотношения
формы и материи

Бог определяет конкретное существование отдельных вещей. Сущность – это то, благодаря чему вещь становится тем, что она есть. Сущность – общее, которым обладает единичное бытие. Сущность лежит в основе существования.

Создавая материю, творец вкладывает в нее возможность, а форма ее актуализирует. Поэтому конкретные вещи состоят из возможности и действительности. Материя пассивна, форма активна. Материя определяет индивидуальность и конкретность содержания вещей, форма выражает общее. Каждая единичная субстанция представляет собой конкретное единство материи и формы. Ведущее в этом единстве – форма; *«все действующее действует постольку, поскольку имеет форму»* [«Сумма теологии»].

Существуют различные формы. Субстанциальная форма сообщает всякой вещи простое бытие; акцидентальные – источник определенных качеств. Материальные формы имеют свое бытие только в материи. Субсистентные (бестелесные) формы имеют свое собственное бытие, без всякой материи. К субсистентным формам относятся ангелы и человеческие души.

✦ проблема универсалий

Универсалии имеют тройное существование: в божественном уме, в вещах и в человеческом уме. В божественном уме

универсалии предшествуют вещам, представляя собой формы, образцы для творения единичных вещей, идеи. В вещах универсалии существуют как одинаковая сущность, причем эта сущность не существует сама по себе без индивидуумов. Универсалии в человеческом уме следуют за вещами и являются извлечением, отображением общего, форм в вещах.

Человек занимает срединное положение между духовным миром ангелов и материальным миром вещей, соединяя в себе и духовное, и материальное.

Смерть тела – это отделение формы от материи. Но бестелесное существование души является ущербным, так как полная субстанция человека требует единства души с телом.

Человек обладает двумя способностями в познании – чувством и интеллектom.

✦ проблемы познания и истины

«Наше познание берет свой исток в чувственных восприятиях»

[«Сумма теологии»]

Процесс познания начинается с чувственного опыта.

Чувственное познание включает в себя внешние и внутренние чувства. Внешние чувства: осязание (наиболее материально, более всего связано с телом), вкус, обоняние, слух, зрение. Два последних – наиболее

познающие и оказывающие наибольшие услуги разуму. Внутренние чувства: «общее чувство», память, воображение, которые группируют, упорядочивают чувственные образы, рожденные внешними чувствами.

Всякое интеллектуальное познание основывается на чувствах. Особый орган души – активный интеллект – из чувственных образов извлекает общее, духовное содержание и создает интеллектуальные познавательные формы. В процессе интеллектуального познания осуществляется создание понятий, их соединение и разъединение (т.е. образование суждений), рассуждения (т.е. связь суждений).

«Лишь один
интеллект
охватывает
сущность
вещей»

[«Сумма теологии»]

Объектом познания выступает нематериальная действительность, содержащаяся в единичных вещах. В процессе рационального познания ум извлекает из вещей божественную идею, универсалии. Ум нетелесен и не может подвергаться воздействию чувственных вещей. Из чувственных образов интеллект абстрагирует

умопостигаемые формы – те, с помощью которых творятся вещи.

Истина – соответствие между разумом и вещью, сами же вещи являются истинными постольку, поскольку они соответствуют понятиям об этих вещах, которые уже существуют в уме Бога.

Критерий истины – в «первых принципах» – принципах тождества, противоречия, исключенного третьего и достаточного основания, которым должны следовать рассуждения. Эти принципы существуют в разуме как врожденные знания, но человек осознает их под влиянием опыта.

Разум лежит в основе воли, воля следует за разумом. Свободная воля человека подчинена разуму. Осуществление свободы воли предполагает познание, так как то, что не познано, не может быть объектом желаний и выбора.

✘ проблемы воли,
добра и зла

не познано, не может быть объектом желаний и выбора.

Свобода воли дарована человеку, чтобы он сам делал выбор между добрыми поступками, приближающими его к Богу, и злыми, отстраняющими от Бога.

Зло – это недостаток блага, менее совершенное благо. Добро – это «то, чего все желают». Как красота делается более очевидной на фоне уродства, так добро более заметно при сравнении со злом.

Достаточно иметь подлинное знание о добре и зле, чтобы поступать морально.

Высшее благо – познание Бога. Конечная цель деятельности человека – достижение блаженства. Блаженство же состоит в деятельности теоретического разума, в познании абсолютной истины – Бога.

Добродетелями, созданными интеллектом, являются мудрость, умеренность, мужество, справедливость; к ним присоединяются добродетели, вложенные в человека божественной благодатью: вера, надежда, любовь.

Душа – формирующий принцип, она бестелесна, это чистая форма без

материи, поэтому она неуничтожима. Душа бывает вегетативной, присущая растениям, сенситивной, характерную для животных, и разумной, которая есть у человека.

✦ человек и общество

Человек – общественное существо.

Общество – сложный организм.

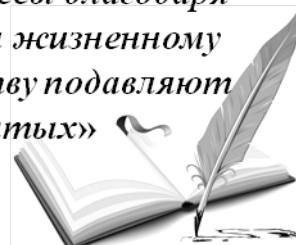
Общественное целое – иерархия, в которой

каждое сословие занимается своим делом. К физическому

труду привлечено большинство людей, к умственному – меньшинство. Меньшинство управляет большинством.

«Если . . . несправедливое правление осуществляется многими лицами, то это называется демократией; господство народа имеет место именно тогда, когда широкие массы благодаря своей силе и жизненному превосходству подавляют богатых»

Государство – божественное установление, главная цель его – содействовать общему благу, поддерживать мир и порядок, добродетельное поведение членов общества. Власть имеет божественное происхождение, поэтому светской власти можно предоставить существенную автономию, сохраняя господствующее положение Церкви. Церковная власть выше светской.

Существует три вида закона: «вечный закон», исходящий от Бога; «естественное право» – [«О правлении владык»]

«...начало, через которое тело пребывает здоровым, есть здоровье, начало, непосредственно через которое душа познает, есть знание, – откуда здоровье есть форма тела знание есть форма души»

[«Сумма теологии»]

отражение божественного права в головах людей, участие человека в вечном законе; «человеческое право», установленные юридические законы.

Существует пять форм государственного правления: монархия, аристократия, олигархия, демократия и смешанная форма. Лучшая из них – монархия, но она не должна превращаться в тиранию. Народ имеет право на восстание против несправедливости, если деятельность главы государства противоречит интересам церкви.

Вільям Оккам

бл. 1285 – 1349 рр.

англійський філософ, логік, політичний діяч;
представник номіналізму

Головні праці:

- коментар до «Сентенцій» Петра Ломбардського;
- декілька трактатів теологічної тематики;
- праці з логіки: тлумачення «Вступу» Порфирія, аристотелевських творів про категорії, «Про розтлумачення» та «Про софістичні спростування»,

«Сума всієї логіки»;

– праці з фізики: коментар до «Фізики» Аристотеля, «Питання» до цієї роботи та її короткий зміст;

– твори про політику: «Труд дев'яноста днів», «Діалог» та ін.

За переказами Оккам при зустрічі з імператором Людвигом Баварським сказав:

«Захищай мене мечем, а я буду захищати

тебе пером»

Заперечення зв'язків між філософією та теологією. Філософія не здатна довести будь-який догмат віросповідання.

✘ співвідношення філософії та теології

Богослов'я ірраціональне та виходить з істинності Священного писання. В цьому воно протилежне філософії, яка спирається на істинність розуму.

Тому існує дві істини. А філософія незалежна від теології.

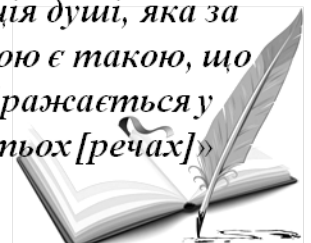
✘ проблема універсалій

Реально існують лише окремі речі.

Навіть в божественному розумі не існує ніяких «праобразів» речей. Універсалії існують лише «в душі та

словах». Але універсалії не є химерами. Вони фіксують подібне в індивідуальних предметах. Універсалії – це поняття, які є знаками багатьох речей. Ділення понять на родові та видові відбувається тому, що одне поняття є знаком більшої кількості речей, а інше – меншої.

«Універсалія – це інтенція душі, яка за природою є такою, що відображається у багатьох [речах]»

[«Про універсалії»]

Універсалії (загальні поняття) не існують самостійно. Вони є знаками поодиноких речей.

Існує два рівня пізнання: на першому окремі терміни описують окремі предмети, на другому терміни об'єднуються в речення.

«Сутності не слід примножувати без необхідності»

[«Бритва Оккама»]

✠ проблема пізнання

Субстанція не має самостійного існування.

«Бритва Оккама» – це «принцип економії мислення». Всі аргументи, які не є необхідними для пояснення певної речі, надлишкові та повинні бути скороченими. З двох можливих пояснень істинними, очевидно, буде найпростіше.

Пропонує поняття інтенції – спрямованості думки на предмет пізнання.

Верховним владикою країни є її світський володар, якому потрібно підкорятися.

Світська та духовна влада виконують різні завдання. Духовна влада обмежується церковними справами та може пропонувати лише те, що необхідно для спасіння душі.

Немає абсолютного критерію відмінності добра та зла. Воля Божа може перетворити гріховні вчинки в добродесні.

Людська свобода, тобто свобода волі, не може бути доведеною. Але вона відома завдяки досвіду, завдяки внутрішньому сприйманню. Так, судження розуму про правильність вчинку не завжди передбачає здійснення цього вчинку, а розуміння неправедності вчинку не є гарантією утримання від нього.

✠ політичні погляди

William of Ockham

c. 1285 – 1349 A.D.

English philosopher, logician, politician;
representative of nominalism

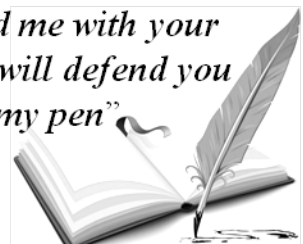
The main works:

- “Commentary on the Sentences” of Peter Lombard;
- several treatises on theological topics;
- logical works: the interpretation of Aristotle essays on categories, “On Interpretation” and “About sophistic denials,” “Sum of Logics;”
- works in physics: Exposition of Aristotle’s “Physics,” “Questions” to this work and its brief summary;
- writings on politics: “Work of Ninety Days,”

According to Ockham, when he met the Emperor Ludwig of Bavaria, he told him:

“You defend me with your sword and I will defend you with my pen”

“Dialogue” and many others.

✘ correlation of philosophy and theology

Denial of any connection between philosophy and theology. Philosophy is unable to prove any dogma of religion.

Theology is irrational and comes from the truth of the Scriptures. In this, it is the opposite of philosophy, based on the truth of reason.

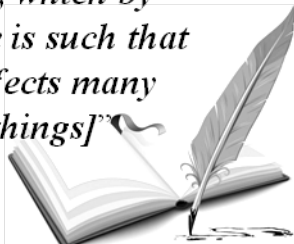
Therefore, there are two truths. But philosophy is independent of theology.

Only separate things really exist. Even in the divine mind there are no “prefigurations of things.”

✘ problem of universals

“Universal is the intention of the soul, which by nature is such that it affects many [things]”

[“About universals ”]

Universals exist only “in soul and words.” But universals are not chimeras. They fix similar in individual items. Universals are concepts that tend to be signs of many things. The division of concepts into generic and species has its basis in the fact that one concept serves as a sign of a greater number of things, and another one – of a smaller number of things.

Universals (general concepts) do not exist independently in any form. Universals are signs of individual things.

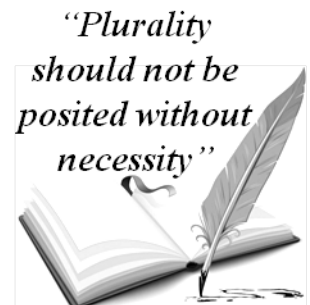

✘ problem of knowledge

There are two levels of cognition: on the first, individual terms describe individual objects, on the second, terms are put together in sentences.

Substance has no independent existence.

The famous “Occam's Razor” is the so-called “principle of economy of thinking.” All arguments that are not necessary to explain this thing are superfluous and therefore must be cut off. Of the two possible explanations, the simplest is more likely be true.

[“Occam’s Razor”]

“Plurality should not be posited without necessity”

Introduced the concept of intention – the direction of thought on the subject of knowledge.

✘ political views

The supreme ruler of the country is its secular sovereign, he must be obeyed in everything.

Secular and spiritual power have different tasks. Spiritual authority is limited to church affairs and can prescribe only what is necessary for the salvation of the soul.

There is no absolute criterion for distinguishing good from evil. The will of God can transform sinful deeds into virtuous. Human freedom, i.e., free will, cannot be proved. But it is known through experience, through our perception in ourselves of the fact that the judgment of reason about the correctness of the act does not entail the commission of this act, and the judgment of the unrighteousness of the act does not entail abstaining from this act.

Уильям Оккам

ок. 1285 – 1349 гг.

английский философ, логик, политик;

представитель номинализма

Основные работы:

– комментарий к «Сентенциям» Петра Ломбардского;

– несколько трактатов на теологические темы;

– логические труды: толкование «Введения» Порфирия, толкования аристотелевских сочинений о категориях, «Об истолковании» и «О софистических опровержениях», «Сумма всей логики»;

– труды по физике: комментарий к «Физике» Аристотеля, «Вопросы» к этой работе и ее краткий свод;

– сочинения о политике: «Труд девяноста дней», «Диалог» и др.

По преданию Оккам при встрече с императором Людвигом Баварским сказал ему:

«Защищай меня мечом, а я буду защищать тебя пером».

✘ соотношение философии и теологии

Отрицание каких-либо связей между философией и теологией. Философия не в состоянии доказать какой-либо догмат вероисповедания.

Богословие иррационально и исходит из истинности Священного писания. В этом оно противоположно философии, исходящей из истинности разума.

Поэтому существуют две истины. А философия независима от теологии.

Реально существуют только отдельные вещи. Даже в божественном разуме нет

«Универсалия – это интенция души, которая по природе такова, что

сказывается во многих [вещах]»

[«Об универсалиях»]

никаких «прообразов» вещей. ✘ проблема универсалий

Универсалии существуют только

«в душе и словах». Но универсалии не являются химерами. Они фиксируют сходное в индивидуальных предметах. Универсалии – понятия, которым свойственно быть знаками многих вещей. Разделение понятий на родовые и видовые имеет своё основание в том, что одно понятие служит знаком большего количества вещей, а другое – меньшего.

Универсалии (общие понятия) не существуют самостоятельно ни в каком виде. Универсалии – это знаки единичных вещей.

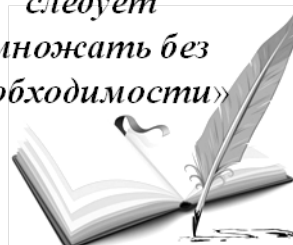
✦ проблема
познания

Существует два уровня познания: на первом отдельные термины описывают отдельные предметы, на втором термины складываются в предложения.

Субстанция не имеет самостоятельного существования.

Знаменитая «Бритва Оккама» – это так называемый «принцип экономии мышления». Все аргументы, не являющиеся необходимыми для объяснения данной вещи, излишни и потому должны отсекается. Из двух возможных объяснений истинным, вероятнее всего, окажется простейшее.

«Сущностей не
следует
умножать без
необходимости»

[«Бритва Оккама»]

Вводит понятие интенции – направленности мысли на предмет познания.

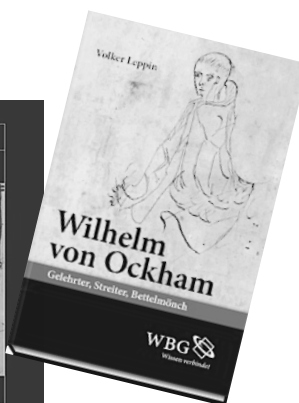
✦ политические
взгляды

Верховным владыкой страны является её светский государь, ему во всём надо подчиняться.

Светская и духовная власть имеют разные задачи. Духовная власть ограничивается церковными делами и может предписывать только то, что необходимо для спасения души.

Нет абсолютного критерия для отличия добра от зла. Воля Бога может превратить греховные поступки в добродетельные.

Человеческая свобода, т. е. свобода воли, не может быть доказана. Но она известна посредством опыта, посредством нашего восприятия в нас самих того факта, что суждение разума о правильности поступка не влечет за собой совершения этого поступка, а суждение о несправедности поступка не влечет за собой воздержания от этого поступка.

Марсилій Падуанський

1280 – 1343 рр.

італійський вчений, політик, лікар і богослов

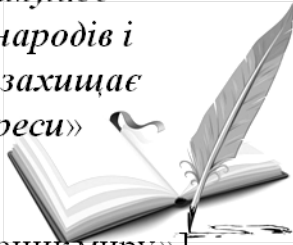
Головні праці:

«Захисник миру»

Церква повинна займатися виключно сферою духовного життя людини, повинна бути відділеною від держави й підкорятися їй. Держава – дійсно «досконале»

*«Для існування
будь-якого
королівства,
безумовно,
необхідний мир,
який стимулює
розвиток народів і
одночасно захищає
їх інтереси»*

[«Захисник миру»]

суспільство. Церква ж повинна створювати моральні та духовні умови, які сприяють діяльності держави.

Держава – самодостатнє співтовариство, що виникло заради забезпечення життя.

Щоб вирішити, яким чином досягнути спокою у державі, потрібно знати, що є державою та які її частини.

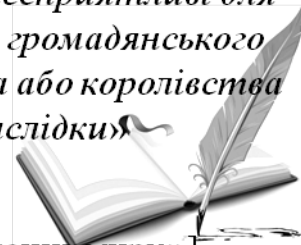
Кінцева мета держави – добре жити. Для людини ця мета має два варіанти: тимчасовий та вічний. Вічна мета не відома філософам і відкривається лише за допомогою релігії.

Тимчасова мета є справжньою метою держави, яка задовольняє людські потреби. Таких потреб багато, а тому необхідний поділ праці та посад. Завдяки йому складаються різні частини держави, які мають власні завдання та призначення. Таких частин шість: землеробство, ремесла, торгівля, військова справа, священство та суд. Останні три частини – головні або почесні. Перші три складають простий люд. Судова влада – головна, бо її призначенням є впорядковувати, встановлювати праведне та корисне для суспільства.

Метою священства є стримання людських дій з огляду на майбутнє життя, щоб зробити людський рід найкращим. Священнослужителі повинні навчати закону та повідомляти таїнства.

Кожна річ має чотири причини: матеріальну, формальну, виробничу та кінцеву. В них містяться головні елементи буття. Матеріальну причину, або матерію, з якої утворюється політичне тіло, складають люди, які виконують різноманітні обов'язки; формальна причина, яка визначає форму та устрій держави, міститься в законах, за допомогою яких управляють суспільством; причина, яка призводить до руху, або виробнича – це законодавець-людина й дуже рідко сам Бог. Саме це й є справжньою верховною владою в державі.

*«... від розбрату як
протилежності миру
походять несприятливі для
будь-якого громадянського
суспільства або королівства
наслідки»*

[«Захисник миру»]

«Існує два види [політичних] устроїв або форм правління держави: правильні та неправильні... Правильні правління поділяються на монархію, аристократію та республіку; інші – неправильні – на тиранію, олігархію та демократію. Кожна з цих форм правління має свої способи управління...» [«Захисник миру»].

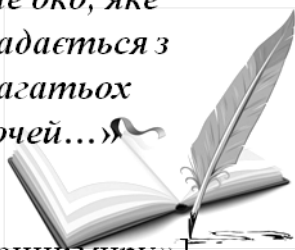
Будь-яка влада – від Бога.

Людина встановлює владу або з доброї волі інших громадян, або за допомогою насилля. Останнє призводить до тиранії, перше характерне для правильних форм правління. При правильному правлінні влада керує за допомогою закону.

Слово «закон» має декілька значень: 1) судження або вчення про те, що є правомірним або неправомірним; 2) правила, що супроводжуються примусом за допомогою винагороди або покарання.

«...під законом розуміються правила справедливого та корисного в місті-державі, які виражаються за допомогою традицій, звичаїв, всенародних постанов та інших подібних правил обов'язкового характеру, встановлені владою» [«Захисник миру»].

«Закон – це
одне око, яке
складається з
багатьох
очей...»

[«Захисник миру»]

Вперше закони чітко поділяються на юридичні та моральні.

Головне призначення закону – правда та загальне благо; другорядна мета – твердість та непорушність влади; оскільки закон, що стримує владу від свавілля, невігластва та згубних пристрастей, робить її міцнішою.

Право видавати закони належить народу, тобто «сукупності громадян або її частині, яка

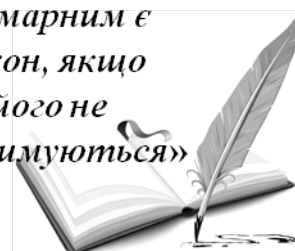
переважає». Докази цієї тези такі:

1) «...тільки за умови вислуховування думки всієї маси можлива поява найкращого закону», «... оскільки всі разом вони прагнуть досягнути істину...», «...ніхто не стане навмисно шкодити сам собі».

2) «...кожний громадянин підкоряється найкраще тому закону, у створенні якого... брав участь сам».

3) «Те, що може стосуватися загальної користі або загальної шкоди, повинно бути пізнано та зрозуміле всіма, щоб вони шукали цю користь та уникали цієї шкоди» [«Захисник миру»].

«...марним є
закон, якщо
його не
дотримуються»

[«Захисник миру»]

Обов'язок правителя – застосовувати закони, втілювати їх у життя.

«Ідеальний правитель повинен мати дві якості, притаманні йому, які не існують окремо одна від одної: розсудливість та моральну добротність, головним різновидом якої є справедливість» [«Захисник миру»].

Ідея поділу влади на законодавчу та виконавчу. Законодавча влада належить колективу громадян (народу), виконавча – завжди повинна належати

одному правителю.

Божественний закон вказує шляхи досягнення вічного блаженства, визначає відмінності між гріхами і заслугами перед Богом, а також покарання та винагороди в потойбічному житті. Мета людського закону – справедливість та загальне благо, міцність та надійність влади.

Marsilius of Padua

1280 – 1343 A.D.

Italian scientist, politician, doctor and theologian

The main works:

“The Defender of Peace”

The church should be engaged only in the sphere of the spiritual life of people and should be separated from the state and submit to it.

A truly “perfect” society is only the state. The task of the church is to serve the community by creating moral and spiritual conditions that contribute to the activities of the state.

The state is a self-sufficient community that first appeared for the sake of providing life, but its goal is to promote a virtuous life.

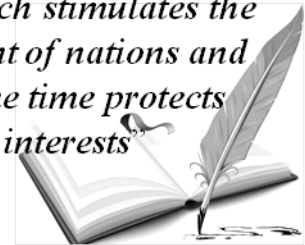
To decide how to achieve peace in a state, one must first of all know what a state is and what its parts are.

“... from discord as opposites of the world, the consequences unfavorable for any civil society or kingdom occurs”

[“The Defender of Peace ”]

“For the existence of any kingdom, of course, peace is needed, which stimulates the development of nations and at the same time protects their interests”

[“The Defender of Peace ”]

The ultimate goal of the state is to live well. For man, this goal is twofold: temporary and eternal. The eternal goal cannot be known to philosophers and is revealed only by religion.

Temporary goal is the real goal of the state, which is arranged for human needs. And since there are a lot of such needs, it is necessary to separate the occupancies and positions. They form various parts of the state, each with its own purpose. There are six such parts: agriculture, crafts, commerce, military affairs, the priesthood, and the court. The last three parts are the main or honorary; the common people make up the first three. Judicial or reconciling authority is the main one. Its purpose is to establish the righteous and beneficial to society.

The purpose of the priesthood is the moderation of human actions in view of the best device of the human kind for the future life. Clerics should teach the law and

impart ordinances.

In every thing there are causes for four kinds: material, formal, moving and finite. They contain the main elements of all being. The material cause, or matter, from which a political body is formed, is made up of people performing various positions; the formal reason, what gives the state its form or structure, lies in the laws governing society; the moving or producing cause is usually the human legislator and very rarely God himself. This is the real supreme power in the state.

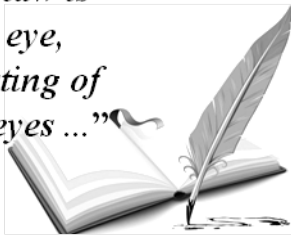
“ There are two types of [political] systems or forms of government: right and wrong ... Right rules are divided into monarchy, aristocracy and republic; others — wrong ones are tyranny, oligarchy, and democracy. Each of these forms of government has its own ways of managing ...”

[“The Defender of Peace ”].

All power comes from God.

By human means, power is established either by the free will of citizens, or by force. The latter leads to tyranny, the first is appropriate in the correct forms of government. With the right government authority rules by law.

*“The law is
one eye,
consisting of
many eyes ...”*

[“The Defender of Peace ”]

The word “law” has various meanings: 1) judgment or teaching about what is lawful or illegal; 2) prescription accompanied by coercion, by means of reward or punishment.

“... the law refers to the rules of fair and useful in a city-state, the expression of which are traditions, customs, nation-wide rulings and any similar rules of a binding nature established by the authorities” [“The Defender of Peace”].

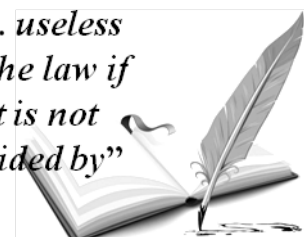
For the first time, an exact distinction is introduced between legal and moral law.

The main purpose of the law is truth and the common good; secondary goal is the strength and durability of power; because the law, keeping power from arbitrariness, ignorance and bad passions, makes it more durable.

The right to legislate belongs to the people, that is, “the aggregate of citizens or its predominant part.” The evidence for this thesis are:

1) *“...only when hearing the views of the entire mass of citizens, the emergence of the best law is possible,” “...because together they strive to achieve truth...,” “...no one will deliberately harm himself.”*

*“... useless
is the law if
it is not
abided by”*

[“The Defender of Peace ”]

2) *“...every citizen obeys best of all to the law, in the elaboration of which ... he participated himself.”*

3) *“That which may concern general benefit or general harm must be known and understood by all so that they seek this benefit and avoid this harm.”*

[“The Defender of the Peace ”].

The duty of the ruler is to apply the laws, to enforce them.

“An ideal ruler must have two inherent qualities that do not exist separately: prudence and moral virtue, the main type of which is justice”
[“The Defender of Peace”].

The idea of separation of powers into legislative and executive. Legislative authority is given to the collective of citizens (the people), executive power must always belong to the single ruler.

Divine law points out ways to achieve eternal bliss, determines the differences between sins and merits before God, as well as punishments and rewards in the other world. The goal of human law is justice and the common good, strength and firmness of power.

Марсилий Падуанский

1280 – 1343 гг.

итальянский ученый, политик, врач и богослов

Основные работы:

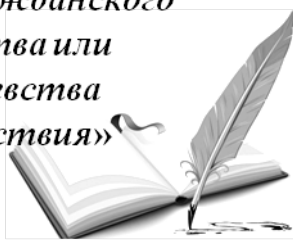
«Защитник мира»

Церковь должна заниматься исключительно сферой духовной жизни людей и должна быть отделена от государства и подчиняться ему.

Подлинно «совершенным» обществом является только государство. Задача церкви – служение сообществу посредством создания моральных и духовных условий, которые способствуют деятельности государства.

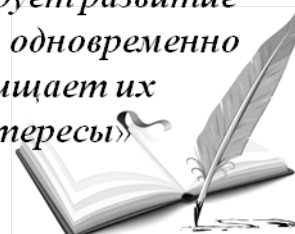
Государство – самодостаточное сообщество, которое изначально возникло ради обеспечения жизни, но целью своей ставит содействие добродетельной жизни.

«... от раздора как противоположности мира происходят неблагоприятные для любого гражданского общества или королевства последствия»

[«Защитник мира»]

«Для существования любого королевства, безусловно, необходим мир, который стимулирует развитие народов и одновременно защищает их интересы»

[«Защитник мира»]

Чтобы решить, каким образом можно достигнуть спокойствия в государстве, надо прежде всего знать, что такое государство и каковы его части.

Конечная цель государства – хорошо жить. Для человека эта цель двояка: временная и вечная. Вечная цель не может быть известна философам и открывается только религией.

Временная цель – это настоящая цель государства, которое устраивается для человеческих нужд. А так как этих нужд много, то необходимо разделение занятий и должностей. Из них и образуются различные части государства, которые имеют каждая свою цель или свое назначение. Таких частей шесть: земледелие, ремесла, торговля, военное дело, священство и суд. Последние три части главные или почетные; первые три составляют простой народ. Судебная или согласующая власть – главная. Ее назначение – устанавливать праведное и полезное обществу.

Цель священства – умерение человеческих действий в виду наилучшего устройства человеческого рода для будущей жизни. Священнослужители должны обучать закону и сообщать таинства.

Во всякой вещи есть причины четырех родов: материальная, формальная, движущая и конечная. В них заключаются основные элементы всякого бытия. Материальную причину, или материю, из которой образуется политическое тело, составляют люди, исполняющие различные должности; формальная причина, то, что дает государству форму или строение, лежит в законах, управляющих обществом; движущая, или производящая причина есть обыкновенно человеческий законодатель и весьма редко сам Бог. Это и есть настоящая верховная власть в государстве.

«Существует два вида [политических] строев или форм правлений государства: правильные и неправильные... Правильные правления делятся на монархию, аристократию и республику; другие – неправильные – на тиранию, олигархию и демократию. Каждая из этих форм правлений имеет свои способы управления...» [«Защитник мира»].

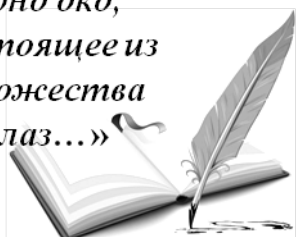
Всякая власть исходит от Бога.

Человеческим путем власть устанавливается или по доброй воле граждан, или насильственно. Последнее ведет к тирании, первое уместно в правильных образах правления. При правильном правлении власть управляет по закону.

Слово «закон» имеет разнообразные значения: 1) суждение или учение о том, что правомерно или неправомерно; 2) предписание, сопровождаемое принуждением, посредством награды или наказания.

«...под законом понимаются правила справедливого и полезного в городе-государстве, выражением которых являются традиции, обычаи, всенародные постановления и любые подобные правила обязательного характера, установленные властью» [«Защитник мира»].

*«Закон – это
одно око,
состоящее из
множества
глаз...»*

[«Защитник мира»]

Впервые вводится точное различие между юридическим законом и нравственным.

Главная цель закона – правда и общее благо; второстепенная цель – твердость и прочность власти; ибо закон, удерживая власть от произвола, невежества и дурных страстей, тем самым делает ее более прочной.

Право издавать законы принадлежит народу, то есть «совокупности граждан или её преобладающей части». Доказательства этого тезиса таковы:

1) «...только при выслушивании мнения всей массы граждан возможно появление наилучшего закона», «... ведь все вместе они стремятся достичь истины...», «...никто не станет умышленно вредить сам себе».

2) «...каждый гражданин повинуетя лучше всего тому закону, в выработке которого... участвовал сам».

3) «То, что может касаться общей выгоды или общего вреда, должно быть познано и понято всеми так, чтобы они искали эту выгоду и избегали этого вреда» [«Защитник мира»].

Обязанность правителя – применять законы, проводить их в жизнь.

«Идеальный правитель должен иметь два присущих ему качества, которые не существуют по отдельности: благоразумие и моральную добродетель, главной разновидностью которой является справедливость» [«Защитник мира»].

Идея разделения властей на законодательную и исполнительную. Законодательная власть отдается коллективу граждан (народу), исполнительная – всегда должна принадлежать единому правителю.

Божественный закон указывает пути достижения вечного блаженства, определяет различия между грехами и заслугами перед Богом, а также наказания и награды в потустороннем мире. Цель человеческого закона – справедливость и общее благо, прочность и твердость власти.

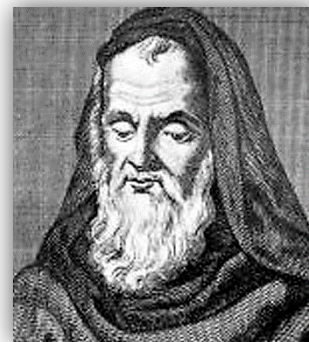
«...бесполезным
является
закон, если его
не соблюдают»

[«Защитник мира»]

Роджер Бекон
бл. 1214 – 1292 рр.
англійський філософ, вчений

Основні роботи:

«Великий твір», «Малий твір», «Третій твір» та ін.

Вказує на можливість практичного застосування оптики, геометрії, астрономії.

«Знання – сила»

*«Немає небезпеки
більшої за невігластво...*

*Немає нічого
достойнішого ніж
вивчення мудрості, яка*

*розганяє морок
невігластва, від цього
залежить добро усього*

[«Великий твір»]

Прихильник наук. Займався оптикою, надав рекомендації по конструюванню окулярів та телескопів.

Цікавився астрономією та алхімією. Шукав «філософський камінь».

Отримав спирт, який вважали ліками («Aqua vitae»).

Критикує схоластичний метод, вважає його відірваним від життя.

Знаходить перешкоди на шляху до істини: довіра до сумнівного авторитету, звички, вульгарність, невігластво, що ховається під маскою всезнайства.

Істину потрібно шукати експериментальним шляхом. Істина – дитина часу, наука – дочка всього людства. Кожне покоління виправляє помилки попереднього.

Досвід буває зовнішнім та внутрішнім. Зовнішній – коли через відчуття відкриваємо природні істини. Зовнішній досвід базується на математиці. Але існує ще й внутрішній досвід, завдяки якому приходить розуміння надприродного, божественного.

*«Вищим за всі
абстрактні знання
та мистецтво є
вміння робити
досліди, і ця наука є
царицею наук»*

[«Великий твір»]

Roger Bacon

c. 1214 – 1292 A.D.

English philosopher and naturalist

The main works:

“Great Work,” “Lesser Work,” “The Third Work” and many others.

Indicated the possibility of practical application of optics, geometry, astronomy.

“Knowledge is power”

“There is nothing more dangerous than ignorance ... There is nothing worthy of learning the wisdom that drives away the darkness of ignorance, the benefit of the whole world depends on it”

[“Great Work”]

Truth must be sought on the path of experiment. Truth is a child of time, science is the daughter of all mankind. Each generation corrects the mistakes of the previous one.

Distinguished between external and internal experience. External - through feelings we come to natural truths. For external experience, mathematics is of fundamental importance. But there is an inner experience through which we come to the supernatural, divine.

Ardently believed in science. Engaged in optics, gave a number of recommendations on the design of glasses and telescopes.

Believed in astronomy and alchemy. Looked for a “philosopher's stone.”

Got alcohol, which was considered medicine (“Aqua vitae”).

Criticized the scholastic method, distracted from life.

Talked about obstacles to truth: trust in doubtful authority, habit, vulgar silliness, ignorance, hidden under the mask of all-knowing.

“Above all speculative knowledge and the arts is the ability to produce experiments, and this science is the queen of sciences.”

[“Great Work”]

Роджер Бэкон

ок. 1214 – 1292 гг.

английский философ и естествоиспытатель

Основные работы:

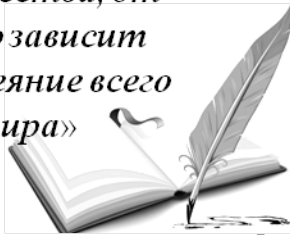

«Большое сочинение», «Малое сочинение», «Третье сочинение» и др.

Указывает на возможности практического применения оптики, геометрии, астрономии.

«Знание – сила»

*«Нет опасности
больше
невежества...
Нет ничего
достойнее изучения
мудрости,
прогоняющей мрак
невежества, от
этого зависит
благоденствие всего
мира»*

[«Большое сочинение»]

Истина – дитя времени, наука – дочь всего человечества. Каждое поколение исправляет ошибки предыдущего.

Различает внешний и внутренний опыт. Внешний – через чувства приходим к природным истинам. Для внешнего опыта фундаментальное значение имеет математика. Но есть внутренний опыт, через который приходим к сверхприродному, божественному.

Горячо верит в науку. Занимался оптикой, дал ряд рекомендаций по конструкции очков и телескопов.

Верит в астрономию и алхимию. Искал «философский камень».

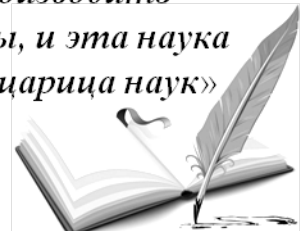
Получил спирт, который считался лекарством ("Aqua vitae").

Критикует отвлеченный, оторванный от жизни схоластический метод.

Говорит о препятствиях на пути к истине: доверие сомнительному авторитету, привычка, вульгарные глупости, невежество, скрываемое под маской всезнайства.

Истину нужно искать на пути эксперимента.

*«Выше всех
умозрительных
знаний и искусств
стоит умение
производить
опыты, и эта наука
есть царица наук»*

[«Большое сочинение»]

Арабомовна філософія

VIII – середина XIII в.

Arabic philosophy

VIII – middle XIII century

Арабоязычная философия

VIII – середина XIII в.

Середньовічну філософію східних народів прийнято називати арабомовною.

В епоху пророка Мухаммеда (570 – 632) арабські племена були об'єднані новою релігією – ісламом. На початку VII ст. утворилась багатонаціональна держава – Арабський халіфат.

Головним духовним джерелом для арабів, окрім ісламу, була грецька наука та філософія, насамперед праці Платона та Аристотеля.

В цей період на Сході відбувається розквіт філософії, науки та мистецтва. Формування середньовічної арабської філософії пов'язують з декількома факторами.

По-перше, сам іслам сприяв формуванню філософії та науки. Магомет, який надавав людям своє вчення, вважав, що потрібна не лише сила, але й знання, розум; його вчення було протилежністю невігластву. Тому пізнання світу є важливим заняттям, коли людина відшукує власне місце у ньому.

По-друге, арабська філософія виникла як результат контактів із Європою. В IX столітті східні вчені здобули змогу познайомитися з природнонауковим та філософським надбанням античності. Центром їх уваги стає філософія Аристотеля, в якій піднімаються питання природознавства та логіки.

По-третє, іслам нагадує християнство у питаннях віри в єдиного бога, заперечення існування інших богів. Тому контакт між європейською та арабською філософією був природним.

Відмінні риси арабомовної філософії:

- ✦ більш конкретний підхід до світобудови;
- ✦ усвідомлення значення знання для практичної діяльності;
- ✦ розробка самостійної концепції розуму, який є не лише здатністю людини, але сукупністю продуктів культури, мови та ін.;

Погляди на проблему розуму були такими:

- ✦ божественний розум тотожний творчому, активному началу та відповідає законам всесвіту (світовий розум);

✦ людський розум лише подібний до божественного, а тому недосконалий та неповноцінний;

✦ людський розум може бути потенційним, тобто таким, що існує як здібність, здатність до мислення, та актуальним, тобто таким, що вже реалізувався, дієвим;

✦ розум може бути набутим, сформованим в процесі навчання, та вродженим, ідентичним інтуїції;

✦ розум буває пасивним, що підпадає під вплив, та активним, який сам впливає на речі, формує.

Арабомовна середньовічна філософія у своєму розвитку пройшла два етапи:

- 1) VII – IX ст. – період зародження;
- 2) IX – XV ст. – період засвоєння давньогрецької філософії.

Головними напрямками арабомовної філософії є:

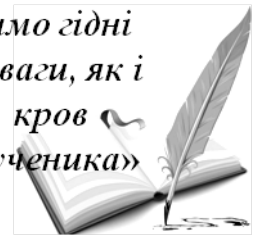
- 1) калам: школа мутакалімів; школа мутазилітів; школа ашаритів;
- 2) суфізм;
- 3) товариство «Брати чистоти»;
- 4) східний перипатетизм (грецьк. peripatetikas – те, що відбувається під час прогулянки) – «аристотелізм».

Мутакаліми обґрунтовували релігійні догми за допомогою раціонального методу міркування. Світ складається із субстанцій та акциденцій, які виникають в часі.

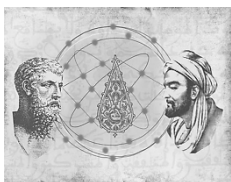

Мутазиліти («ті, що відокремились») виступали проти буквального розуміння Корана, захищали його алегоричне тлумачення та наполягали, що Коран є створеним; заперечували антропоморфні уявлення про Бога (відповідно до яких Бог схожий на людину та має волю, мовлення, слух тощо); відкидали ідею фаталізму та захищали ідею свободи волі людини та відповідальність людини за власні вчинки, вірили в силу та розум людини. Дотримувались уявлення про атомарну будову світу: атоми розуміли як частки, якими керує Аллах. Ототожнювали Бога та Всесвіт.

*«Чорнила
вченого так
само гідні
поваги, як і
кров
мученика»*

Представники суфізму (суфісти, від арабськ. – шерсть, власяниця) вважали вищим благом для людини добровільне зречення навколишнього світу, аскетизм, занурення в себе, спіглядання, містику. Головна мета суфістів – злиття з Богом через любов до нього, інтуїтивне пізнання у стані екстазу. Для цього практикується приборкання плоті, безперервне повторення певних молитовних формул, особливі танцювальні рухи тощо. Свої ідеї суфії викладали у вигляді притч, анекдотів та віршів з подвійним смислом.

Для східного перипатетизму характерне:

- переклад арабською мовою творів Аристотеля – логіки, метафізики та фізики;
- підсилення впливу матеріалістичних ідей (що є результатом розвитку медицини та природничих наук);
- тісний зв'язок із конкретними науками – медициною, астрономією, математикою;
- ідеї еманції та фаталізму.

Medieval philosophy of Eastern nations is called Arabic.

In the era of the Prophet Muhammad (570 – 632), scattered and conflicting Arab tribes were united under the banner of the new religion – Islam. And by the beginning of VII century, a huge multinational state was formed, stretching from Turkestan to Spain - the Arab Caliphate.

The main spiritual source for the Arabs, along with Islam, was Greek science and philosophy, primarily the works of Plato and Aristotle.

At that time in the East, thanks to the merits of Arab thinkers, the rise of philosophy, science, art occurred.

The formation of medieval Arabic philosophy was associated with several prerequisites.

Firstly, Islam itself contributed to the formation of philosophy and science. Mahomet, carrying his teachings to people, relied not only on strength, but also on rationality; he opposed his teaching as “knowledge” to ignorance. Therefore, the knowledge of peace in the Arab world is an important activity, the search for a person’s place in the world.

Secondly, the Arabic philosophy arose as a result of contacts with Europe. In the IXth century, the Arabs became widely acquainted with the natural science and philosophical heritage of antiquity. In the focus of their attention is the philosophy of Aristotle, with its overwhelming interest in issues of natural science and logic.

Thirdly, Islam in many ways resembles Christianity: it is a religion that prescribes faith in the one god and denies the existence of other deities. For this reason, the contact between European philosophy (both Christian and Christianized antiquity) and Arabic philosophy was quite possible.

Distinctive features of the Arabic philosophy:

- ✦ more specific approach to the universe
- ✦ awareness of the value of knowledge for practical activities
- ✦ development of an independent concept of the mind, which was understood not only as a person’s ability, but as an aggregate of cultural products, language, etc.

Views on the problem of the mind were as follows:

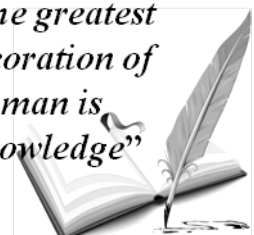
- ✦ divine mind is analogous to the creative, active beginning and the conformity of the world (world mind)
- ✦ the human mind is only similar with the divine, and therefore imperfect and flawed

✦ the human mind may be potential, i.e. existing as an ability, a predisposition to thinking, and relevant, i.e. already implemented

✦ the mind can be acquired, which is formed through training, the system of inference, experience, etc., and unacquired, identical to intuition

✦ the mind is passive, accepting of influence, and active, influencing things, forming

*“The greatest
decoration of
man is
knowledge”*

Arabic medieval philosophy in its development went through two main stages.:

- 1) VII – IX century – period of origin;
- 2) IX – XV century – the period of assimilation of ancient Greek philosophy.

The main directions of Arabic philosophy are:

- 1) kalam: mutakallim school; school of mutazilites; Asharit School;
- 2) sufism;
- 3) community “Brothers of purity”;
- 4) eastern peripateticism – “aristotelianism.”

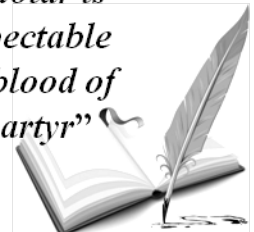
Mutakallim justified religious dogmas using a rational method of reasoning.

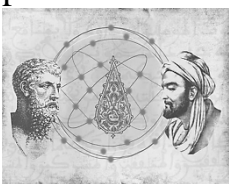
The world consists of substances and accidents arising in time.

Mutazilites (“isolated”) opposed the literal understanding of the Koran, defending its allegorical interpretation and its created character; rejected anthropomorphic ideas about God (according to which God had a human appearance and human properties (will, speech, hearing, etc.)); rejected the idea of predetermination of fate and defended the idea of free will of a person, and therefore person’s responsibility for his actions, believed in the power and intelligence of a person. They adhered to the idea of the atomic structure of the world: atoms were understood as non-extended particles, each of which is constantly controlled by Allah. Identified the God and the Universe.

*“The ink of
the scholar is
as respectable
as the blood of
the martyr”*

Representatives of Sufism considered voluntary renunciation of the outside world, asceticism, contemplation, mysticism as the highest good for man. The main goal to which the Sufis strive is to merge with God, which can be achieved through the love of God and his intuitive comprehension in a state of ecstasy. To do this, the killing of the flesh, the endless repetition of certain prayer formulas, special dances, etc. are practiced. Most often, Sufi ideas are presented in the form of parables, anecdotes and poems with a double meaning.

Characteristic for eastern peripateticism is:

- Arabic translation of the works of Aristotle - logics, metaphysics and physics;
- increasing influence of materialistic ideas (which was the result of discoveries in the field of medicine and the natural sciences);
- close connection with specific sciences –medicine, astronomy, mathematics;
- ideas of emanation and providence.

Средневековую философию восточных народов принято называть арабоязычной.

В эпоху пророка Мухаммеда (570 – 632) разрозненные и конфликтующие арабские племена были объединены под знаменем новой религии – ислама. А к началу VII в. образовалось огромное многонациональное государство, простиравшееся от Туркестана до Испании, – Арабский халифат.

Главным духовным источником для арабов, наряду с исламом, была греческая наука и философия, прежде всего труды Платона и Аристотеля.

В это время на Востоке, благодаря заслугам арабских мыслителей, происходит подъем философии, науки, искусства.

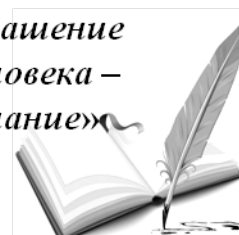
Формирование средневековой арабской философии было связано с несколькими предпосылками.

Во-первых, сам ислам способствовал формированию философии и науки. Магомет, неся людям свое учение, полагался не только на силу, но и на разумность; он противопоставлял свое учение как «знание» невежеству. А потому познание мира в арабском мире – важное занятие, поиск человеком своего места в мире.

Во-вторых, арабская философия возникла в результате контактов с Европой. В IX веке происходит широкое знакомство арабов с естественнонаучным и философским наследием античности. В центре их внимания оказывается философия Аристотеля с ее преобладающим интересом к вопросам естествознания и логики.

В-третьих, ислам по многим характеристикам напоминает христианство: это религия, предписывающая веру в единого бога и отрицающая существование других божеств. По этой причине контакт между европейской философией (как христианской, так и христианизированной античной) и арабской философией был вполне возможен.

«Величайшее украшение человека – знание»

Отличительные черты арабоязычной философии:

✦ более конкретный подход к мирозданию

✦ осознание значимости знания для практической деятельности

✦ разработка самостоятельной концепции разума, который понимали не только как способность человека, но как совокупность продуктов культуры, языка и т.д.

Взгляды на проблему разума были следующими:

✦ разум божественный аналогичен творческому, активному началу и законосообразности мира (мировой разум)

✦ разум человеческий лишь подобен божественному, а потому несовершенен и

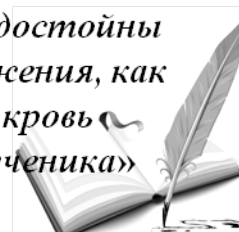
ущербный

✦ человеческий разум может быть потенциальным, т.е. существующим как способность, предрасположенность к мышлению, и актуальным, т.е. уже реализовавшимся, действующим

✦ разум может быть приобретенным, который формируется через обучение, систему умозаключений, опыт и т.д., и неприобретенным, идентичный интуиции

✦ разум бывает пассивным, принимающий воздействие, и активным, воздействующий на вещи, формирующий

«Чернила
ученого столь
же достойны
уважения, как
кровь
мученика»

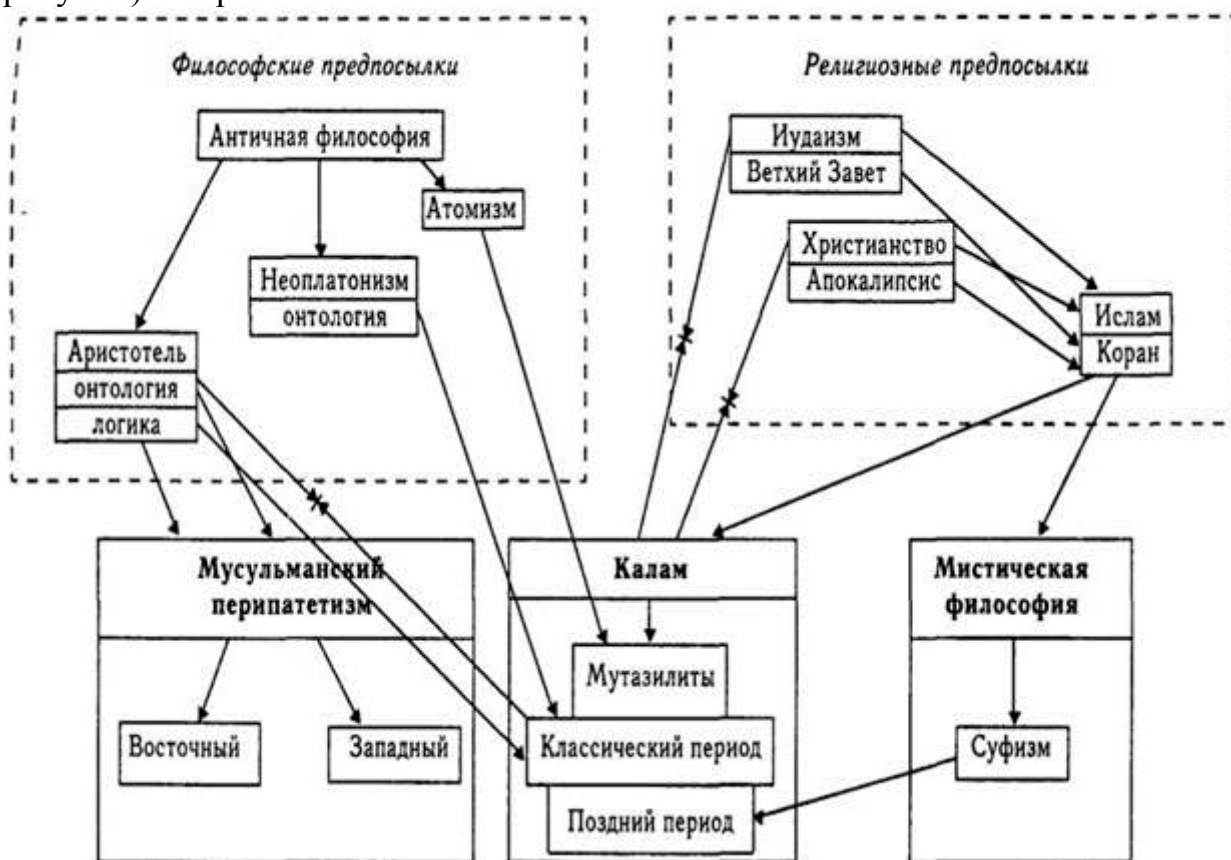

Арабоязычная средневековая философия в своем развитии прошла два основных этапа:

- 1) VII – IX вв. – период зарождения;
- 2) IX – XV вв. – период усвоения древнегреческой философии.

Основными направлениями арабоязычной философии являются:

- 1) калам: школа мутакаллимов; школа мутазилитов; школа ашаритов;
- 2) суфизм;
- 3) сообщество «Братья чистоты»;
- 4) восточный перипатетизма (греч. peripatetikas – совершенное во время прогулки) – «аристотелизм».

(Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с., С.174)

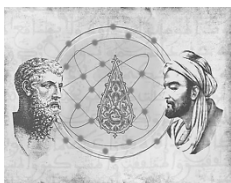
Мутакаллимы обосновывали религиозные догмы при помощи рационального метода рассуждения. Тварный мир состоит из субстанций и акциденций, возникающих во времени.

Мутазилиты («обособившиеся») – выступали против буквального понимания Корана, отстаивая его аллегорическое истолкование и его сотворенный характер; отвергали антропоморфные представления о Боге (согласно которым Бог имел человеческий облик и человеческие свойства (волю, речь, слух и т.д.)); отвергали идею предопределенности судьбы и отстаивали идею свободы воли человека, а значит, и ответственность человека за свои поступки, верили в силу и разум человека. Придерживались представления об атомарном строении мира: атомы понимались как непротяженные частицы, каждой из которых постоянно управляет Аллах. отождествляли Бога и Вселенную.

Представители суфизма (суфисты, от арабск. – шерсть, власяница) считали высшим благом для человека добровольное отрешение от окружающего мира, аскетизм, уход в себя, созерцание, мистику. Главной целью, к которой стремятся суфии, является слияние с Богом, что может быть достигнуто благодаря любви к Богу и его интуитивному постижению в состоянии экстаза. Для этого практикуется умерщвление плоти, бесконечное повторение определенных молитвенных формул, особые танцы и т.д. Свои идеи суфии чаще всего излагают в виде притч, анекдотов и стихов с двойным смыслом.

Для восточного перипатетизма характерно:

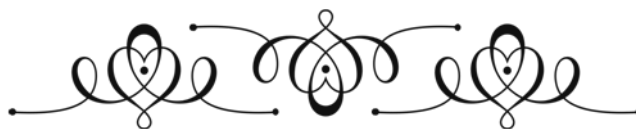
- перевод на арабский язык произведений Аристотеля – логики, метафизики и физики;

- усиление влияния материалистических идей (что стало результатом открытий в области медицины и естественных

наук);

- тесная связь с конкретными науками – медициной, астрономией, математикой;

- идеи эманации и провидения.

Аль-Фарабі

бл. 875 – бл. 950 рр.

«Другий учитель»

вчений-енциклопедист,
один із засновників перипатетизму

Головні роботи:

«Перлина премудрості»,

«Міркування Другого вчителя аль-Фарабі про значення слова «інтелект»,

«Про те, що повинно передувати вивченню філософії»,

«Про спільність поглядів двох філософів – Божественного Платона та Аристотеля», «Трактат про погляди жителів добродесного міста», «Громадянська політика», «Книга про сенс філософії» та ін.

Всього – близько 100 робіт, присвячених проблемам науки, філософії, соціальним проблемам.

Філософії

належить першість у людському знанні. Вона є найвищим видом діяльності людського розуму.

Філософи

пізнають істину за допомогою

логічних доказів та притаманній їм здатності

усвідомлювати. Нефілософи можуть пізнати істину про

дійсність за допомогою символів. Символічне знання має різні форми в різних суспільствах.

Теологія повинна коритися філософії.

Буття має шість ступенів, які одночасно є основами всього, що існує. Ці ступені пов'язані один з одним причинно-наслідковими відносинами.

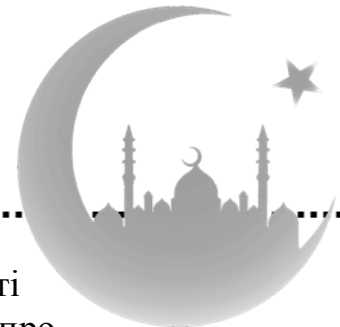
Існує ієрархія чистих інтелігенцій (космологічна схема суцього). На вершині – Єдине, Першопричина. Другий ступінь – друга причина, третій ступінь – дієвий розум, четвертий ступінь – душа, п'ятий ступінь – форма, шостий ступінь – матерія.

Чуттєве пізнання здійснюється за допомогою сприймання та уяви, але таке пізнання не здатне осягнути сутність. Сутність можна осягнути лише за допомогою розуму, який існує в різноманітних формах: пасивний, актуальний, набутий та дієвий.

Створення, тобто процес еманациї (від лат. emanatio – витікання, поширення), вічне.

Існує п'ять сил людської душі – «сила, що кормить» («гадія»), що

- ❖ онтологія
- ❖ положення про вічність світу
- ❖ визнання єдиносутності розуму, який породжує знання
- ❖ принцип детермінізму
- ❖ проблеми людини
- ❖ вчення про розум
- ❖ класифікація наук
- ❖ та ін.

відчуває («хасса»), що запам'ятовує та уявляє («мутахайіля»), що думає («натика») та сила, здатна уникати шкідливого й прагне до хорошого («нузуї»). Завдяки силі, яка кормить, живе людське тіло, завдяки прагненню до позитивного та униканню шкідливого існують етика та мораль, зло та любов, страх та спокій, насолода або страждання. Все це залежить від роботи почуттів, уяви, пам'яті та мислення. Три останні дозволяють людині набувати знання.

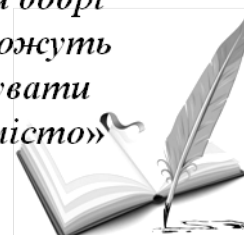
Людина – смертна. Безсмертя досягнуть лише ті, які за допомогою дієвого розуму досягли філософської істини.

Філософії належить важлива роль в політичному житті. Ідеальний правитель повинен бути одночасно і філософом, і пророком.

Філософія надає теоретичні знання, необхідні для правильної організації суспільства у відповідності до ієрархічної моделі сущого. Але ці знання потрібно передати масам громадян у символічній формі. Саме тому ідеальний правитель повинен бути пророком. В реальному житті філософ і політик повинні діяти разом.

Ідеал держави – добродійне місто (ідеальне суспільство). Він *«покликаний забезпечити сприятливі умови для вільного вибору, який дозволить людям стати щасливими»*. В цьому місті-державі відсутні примус та пригнічення громадян, між якими встановлюються відносини дружби та взаємодопомоги. Протилежністю цього міста є «порочне місто», в якому вважають, що щастя буде в майбутньому житті.

*«Тільки добрі
люди можуть
побудувати
добре місто»*

[«Трактат про
погляди жителів
доброчесного міста»]

«Лише шляхом об'єднання багатьох людей, які допомагають один одному, коли кожен надає іншому деяку долю того, що необхідно для його існування, людина може досягнути тієї досконалості, яка йому призначена природою»

[«Трактат про погляди жителів добродійного міста»].

Частини ідеального суспільства подібні до органів людського тіла.

«Доброчесне місто подібне досконалему здоровому тілу, всі органи якого допомагають один одному, для того, щоб зберегти життя живої істоти та зробити його найбільш повним»

[«Трактат про погляди жителів добродійного міста»].

Глава міста повинен мати усі чесноти: здоров'я, гострий розум, сумління, знання та лагідне ставлення до підданих. Правитель є справедливим монархом, що турбується про підлеглих.

Суспільство ототожнюється з державою.

Метою людської діяльності є щастя. Шлях до щастя – освіта, розумне пізнання.

Пропонує класифікацію наук:

1. Наука про мову та її складові

2. Логіка та її складові

3. Загальноосвітні науки: арифметика, геометрія, оптика, астрономія, музика, механіка, вчення про форми та важкі предмети

4. Природознавство та наука про божественне

5. Етика, ісламська юриспруденція («фікх») та ісламська теологія («калям»).

«Так, об'єкти наук та їх предмети можуть бути лише метафізичними, фізичними, логічними, математичними або політичними, а філософія робить висновки з них усіх і підводить підсумок так, що в світі не залишається нічого суцього, до чого вона б не торкалась»

[«Про спільність поглядів двох філософів – Божественного Платона та Аристотеля»]

«Мистецтво логіки навчає сукупності законів, які сприяють вдосконаленню інтелекту і вчать людину шляхові істини...»

[«Слово про класифікацію наук»]

Наука про божественне має три розділи. Перший розділ вивчає речі та їх стани, тобто є ісламською онтологією. У другому розділі використовуються принципи доказу («бурхан»), характерні для теоретичних наук, тобто детально досліджуються та уточнюються філософські принципи науки про божественне, щоб вона відповідала усім нормам філософсько-теоретичного мислення. Третій розділ вивчає істоти, які не мають тіла або знаходяться поза матерією.

Робить значний внесок у науку про музику: визначає її,

розкриває категорії музики, описує елементи, з яких утворюються музичні твори.

Al-Farabi

c. 875 – c. 950 A.D.

“The second teacher”

Encyclopedist and scholar,
one of the founders of peripateticism

The main works:

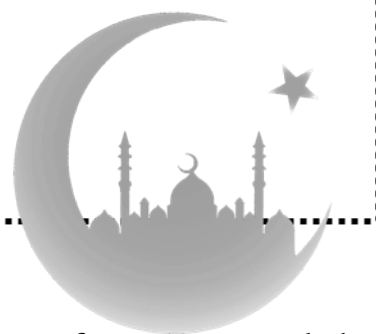
“The Pearls of Wisdom,” “Reasoning of the Second Teacher Al-Farabi on the Meaning of the Word “Intellect,” “What Must Precede the Study of Philosophy,” “Philosophy of Plato and Aristotle,” “Treatise on the Views of

the Residents of the Virtuous City,” “Civil policy,” “Book about the meaning of philosophy” and many others.

At all about 100 works devoted to the problems of science, philosophy, social issues.

The primacy of philosophy in the field of

- ❖ ontology
- ❖ position on the eternity of the world
- ❖ recognition of the unity of the mind that generates knowledge
- ❖ principle of determinism
- ❖ problems of human
- ❖ the doctrine of the mind
- ❖ classification of sciences
- ❖ and many others

human knowledge. Philosophy is the highest activity of the human mind.

Philosophers learn truth through rigorous logical proof and their intrinsic ability to comprehend. Not philosophers can know the truth about reality through symbols. Symbolic knowledge can take different forms in different societies.

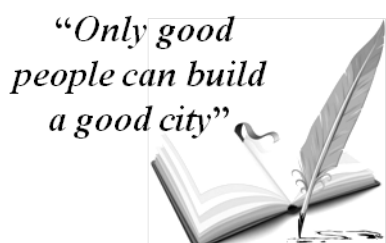
Theology must submit to philosophy.

Being consists of six levels, which are at the same time the foundations of everything that exists and are connected with each other by a cause and effect relationship.

There is a hierarchy of pure intelligentsia (cosmological scheme of existence). On the top is the One, the First Cause. The second stage is the second reason, third stage is active mind, the fourth stage is soul, the fifth stage is form, the sixth stage is matter.

Sensory knowledge is realized through perception and imagination, but such knowledge is not capable of giving insight to the essence. This is possible only through the mind, which exists in various forms: passive, relevant, acquired, active.

Creation, i.e., the process of emanation, is eternal.

[“Treatise on the Views of the Residents of the Virtuous City”]

There are five powers of the human soul – “nourishing force” (“gadya”), feeling (“hassa”), memorizing and representing (“mutahayil”), thinking (“natiq”) and able to avoid the harmful and strive for good (“nuzui”). The human body lives due to supplied power, thanks to the desire for a positive and unwillingness of the harmful, there is ethics and morality, anger and love,

fear or calm, pleasure or suffering. All this is accomplished according to the work of the senses, imagination, memory, and thinking; just these last three that allow a person to acquire knowledge.

Man is mortal. Only those minds that, thanks to enlightenment by an active mind, comprehend philosophical truth or truth in almost adequate symbols, will be worthless of immortality.

Philosophy plays an important role in political life. Ideally, the ruler should be a philosopher and a prophet.

Philosophy provides the theoretical knowledge necessary for the proper organization of society in accordance with the hierarchical model of being. But this knowledge must be told to the mass of citizens in a symbolic form. Hence it is clear that the ideal ruler must have the prophetic gift. In real life, the philosopher and the politician have to act together.

The ideal of the state is a city. The virtuous city (ideal society) *“is designed to provide a prosperous environment for free choice, which will allow people to become happy.”* In this city-state there is no oppression and enslavement of citizens, between whom friendship and mutual aid are established. The opposition to a virtuous city, “a lost city” is one “that believes that happiness will be after this life.”

“Only through the unification of many people helping each other, where each gives the other a certain amount of what is necessary for his existence, a person can achieve that perfection to which he is intended by nature” [“Treatise on the Views of the Residents of the Virtuous City”].

Parts of an ideal society are likened to organs of the human body.

“A virtuous city is like a perfect healthy body, all the organs of which help each other in order to preserve the life of a living being and make it as complete as possible.” [“Treatise on the Views of the Residents of the Virtuous City”].

The head of the city should have all the virtues: health, insightful mind, conscience, knowledge and affectionate treatment of his patrials. The ruler is an enlightened monarch caring for his patrials.

Society is identified with the state.

The purpose of human activity is happiness. The path to happiness is in enlightenment, rational knowledge.

He is the founder of Arabic-speaking peripateticism.

Proposed classification of sciences:

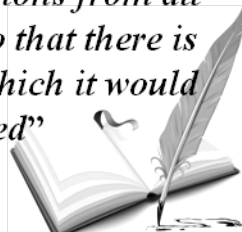
1. The science of language and its sections
2. The science of logics and its sections
3. General educational sciences: arithmetic, geometry, optics, astronomy, music, mechanics, the theory of forms and weights
4. Natural science and science of the divine
5. Ethics, Islamic jurisprudence (“fiqh”) and Islamic theology (“kalyam”).

“The art of logic teaches sets of laws that contribute to the improvement of the intellect and instruct man on the path of truth...”

[“Classification of sciences”]

“Thus, the objects of the sciences and their subjects can only be metaphysical, physical, logical, mathematical or political, and philosophy draws conclusions from all of them and sums it up so that there is nothing in the world to which it would not be concerned”

[“On the common views of two philosophers – Divine Plato and Divine Aristotle ”]

The science of the divine has three sections. The first section examines things and their states, i.e. is an Islamic ontology. In the second section, the principles of proof (“Burkhan”), characteristic of the theoretical sciences, are used, i.e. the philosophical principles of the science of the divine are examined and specified in detail, for it to comply with all the norms of philosophical and theoretical thinking. The third section deals with creatures that do not possess a body or are outside of matter.

He made a significant contribution to musicology: gave the definition of music, revealed its categories, described the elements that make up a piece of music.

Аль-Фараби

ок. 875 – ок. 950 гг.

«Второй учитель»

ученый-энциклопедист,
один из основоположников перипатетизма

Основные работы:

«Жемчужина премудрости», «Рассуждения Второго учителя аль-Фараби о значении слова «интеллект», «О том, что должно предшествовать изучению философии», «Об общности взглядов двух философов – Божественного Платона и Аристотеля», «Трактат о взглядах жителей добродетельного города», «Гражданская политика», «Книга о смысле философии» и др.

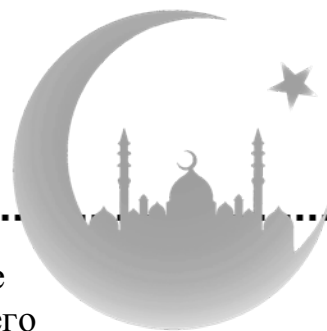
Всего – около 100 работ, посвященных проблемам науки, философии, социальным вопросам.

Философии принадлежит первенство в области человеческого знания, это высочайший вид деятельности человеческого ума.

Философы познают истину посредством строгого логического доказательства и присущей им способности постижения. Нефилософы могут познать истину о действительности посредством символов. Символическое знание может принимать разные формы в различных обществах.

Теология должна подчиниться философии.

- ❖ онтология
- ❖ положение о вечности мира
- ❖ признание единственности разума, который порождает знание
- ❖ принцип детерминизма
- ❖ проблемы человека
- ❖ учение о разуме
- ❖ классификация наук
- ❖ и др.

Бытие состоит из шести ступеней, которые одновременно являются основами всего существующего и связаны друг с другом отношениями причины и следствия.

Существует иерархия чистых интеллигенций (космологическая схема сущего). На вершине – Единое, Первопричина. Вторая ступень – вторая причина, третья ступень – деятельный разум, четвёртая ступень – душа, пятая ступень – форма, шестая ступень – материя.

Чувственное познание осуществляется посредством восприятия и воображения, но такое познание не способно дать постижение сущности. Это возможно только посредством разума, который существует в различных формах: пассивный, актуальный, приобретенный, деятельный.

Творение, т. е. процесс эманации (от лат. *emanatio* – истечение, распространение), вечно.

Существуют пять сил человеческой души – «питающая сила» («гадия»), чувствующая («хасса»), запоминающая и представляющая («мутахайлия»), думающая («натика») и способная избегать вредного и стремиться к хорошему («нузуи»). Благодаря питающей силе живет человеческое тело, благодаря стремлению к позитивному и нежеланию вредного существует этика и нравственность, злора и любовь, страх или спокойствие, наслаждение или страдание. Все это совершается в зависимости от работы чувств, воображения, памяти и мышления; именно эти три последние и позволяют человеку приобретать знания.

Человек – смертен. Бессмертия удостоятся только те умы, которые благодаря просветлению деятельным разумом постигают философскую истину или истину в почти адекватных символах.

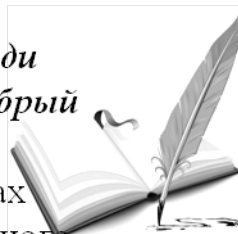
Философия играет важную роль в политической жизни. В идеале правитель должен быть вместе и философом, и пророком.

Философия обеспечивает теоретическое знание, необходимое для правильной организации общества в соответствии с иерархической моделью сущего. Но это знание должно быть сообщено массе граждан в символической форме. Отсюда ясно, что идеальный правитель должен обладать пророческим даром. В реальной жизни философ и политик должны будут действовать вместе.

Идеалом государства есть некий город. Добродетельный город (идеальное общество) *«призван обеспечить благополучные условия для свободного выбора, который позволит людям стать счастливыми»*. В этом городе-государстве отсутствует гнет и порабощение граждан, между которыми утверждаются отношения дружбы и взаимопомощи. В противоположность добродетельному городу – «заблудший город» – тот, *«который полагает, что счастье будет после этой жизни»*.

*«Только добрые люди
могут построить добрый
город»*

[«Трактат о взглядах
жителей добродетельного
города»]

«Лишь через объединение многих помогающих друг другу людей, где каждый доставляет другому некоторую долю того, что необходимо для его существования, человек может обрести то совершенство, к которому он предназначен по своей природе»

[«Трактат о взглядах жителей добродетельного города»].

Части идеального общества уподобляются органам человеческого тела. *«Добродетельный город подобен совершенному здоровому телу, все органы которого помогают друг другу, с тем, чтобы сохранить жизнь живого существа и сделать ее наиболее полной»*

[«Трактат о взглядах жителей добродетельного города»].

Глава города должен обладать всеми добродетелями: здоровьем, пронизательным умом, совестью, знаниями и ласковым обращением со своими подданными. Правитель является просвещенным монархом, заботящимся о подданных.

Общество отождествляется с государством.

Цель человеческой деятельности – счастье. Путь к счастью – в просвещении, разумном познании.

Является основоположником арабоязычного перипатетизма.

Предложил классификацию наук:

1. Наука о языке и ее разделы
2. Наука о логике и ее разделы
3. Общеобразовательные науки: арифметика, геометрия, оптика,

*«Искусство логики
научает совокупности
законов, способствующих
совершенствованию
интеллекта и
наставляющих человека на
путь истины...»*

[«Слово о классификации
наук»]

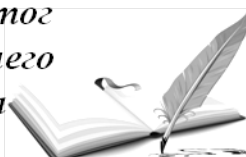
астрономия, музыка, механика, учение о формах и тяжестях

4. Естествознание и наука о божественном

5. Этика, исламская юриспруденция («фикх») и исламская теология («калям»).

Наука о божественном имеет три раздела. Первый раздел изучает вещи и их состояния, т.е. является исламской онтологией. Во втором разделе

*«Так, объекты наук и их предметы
могут быть только метафизическими,
физическими, логическими,
математическими или
политическими, а философия делает
выводы из них всех и подводит итог
так, что в мире не остается ничего
сущего, к чему она не имела бы
касательства»*

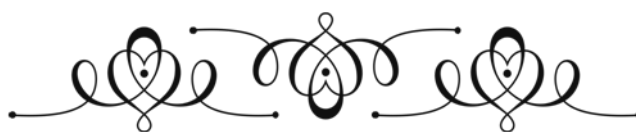

[«Об общности взглядов двух философов
– Божественного Платона и
Аристотеля»]

используются принципы доказательства («бурхан»), характерные для теоретических наук, т.е. детально исследуются и уточняются философские принципы науки о божественном, дабы та соответствовала всем нормам философско-теоретического мышления. Третий

раздел занимается существами, не обладающими телом или находящимися вне материи.

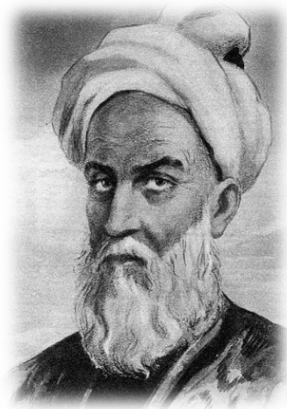
Внес значительный вклад в музыковедение: дает определение музыки, раскрывает ее категории, описывает элементы, из которых образуется музыкальное произведение.

Абу Алі Ібн Сіна

Авіценна

980 – 1037 гг.

Головні роботи:

«Книга зцілення», яка містить в собі «Логіку», «Риторику», «Поетику», «Фізику» (у 8 частинах, шоста – «Про душу»), «Метафізику»; «Канон лікарської науки».

Трактати «Аш-Шифа», «Наджат», «Ішарат»

Всього: більше 200 творів.

Всі науки поділяються на теоретичні та практичні. Теоретичні науки досліджують те, що існує незалежно від людської діяльності, практичні – саму діяльність. Метою перших є досягнення істини, других – блага. Логіка не належить до цієї класифікації, оскільки є попередницею усіх інших наук.

До теоретичних наук належить фізика, математика та метафізика. В цих галузях знання є первинні (чисті) та вторинні (прикладні) науки.

«Чиста» фізика вирішує питання про матерію, форму, рух, про мінерали, тварин, рослинну, тваринну та людську душу; прикладна фізика включає медицину, астрологію, фізіогноміку, тлумачення сновидінь, науку про талісмани, чаклунство та алхімію.

До «чистої» математики належить арифметика, геометрія, астрономія та теорія музики. Прикладними дисциплінами є десяткова система числення, алгебра, визначення площин, механіка, питання виготовлення вагів та мірил, градуйованих інструментів, оптичних приладів та дзеркал, гідравлика, створення астрономічних і географічних мап, мистецтво виготовлення музичних інструментів.

«Чиста» метафізика розглядає начала наук, докази існування буттєво-необхідного, його єдності та його атрибутів, первинні та вторинні «духовні субстанції», спосіб підпорядкування тілесних субстанцій «духовним». Прикладна метафізика повідомляє про одкровення та потойбічних розплатах.

До практичних наук належать політика, наука ведення домашнього господарства та етика. Політика – наука про управління народом; етика – наука про самого себе (про те, якою повинна бути людина).

Логіка – пропедевтика до філософії, а філософію можна поділити на теоретичну або спекулятивну, яка включає в себе фізику, математику та теологію, та практичну філософію, до якої належать етика, економіка і політика.

Розробляє проблеми логіки: теорію умовних силогізмів, вдосконалює їх класифікацію та ін.

Теологія ділиться на першу теологію, тобто онтологію та природну теологію, і другу теологію, яка займається проблемами ісламської думки.

В утворенні фізичних тіл беруть участь матерія, форма та небуття.

Небуття – це можливість виникнення предмету. При цьому можливості кожного предмету різні. Форми не надходять до матерії ззовні, а існують в ній як можливості.

Розрізняє сутність і існування речей.

Одним із видів суцього є можливе суще. Річ може існувати або не існувати, але для її існування потрібна причина. Цією причиною може виступати можливе суще.

Суще може бути гіпотетично необхідним – тобто воно повинне існувати, якщо є певне інше суще. Існує й абсолютно необхідне суще, яке повинно існувати, тому що суще. Абсолютно необхідне суще існує завдяки самому собі, або воно є тим, чим воно є. Гіпотетично необхідне суще існує завдяки чомусь іншому.

Існування можливого суцього (речей, які починають та перестають існувати) передбачає існування абсолютно необхідного суцього. Якщо розуміти можливе суще саме таким чином, то воно очевидно існує, значить – існує й абсолютно необхідне суще – Бог. Бог незмінний та не підкоряється часу. Бог є абсолютним благом, яке повинне поширюватись та повідомляти про себе вічно.

Абсолютно необхідне суще є не лише межевою причиною інших суцих, але також особистісним суцим, яке знає про все, що із нього виходить.

Матерія – принцип індивідуації, можливе існування багатьох речей, які мають схожі форми, а тому належать до одного виду. Ці речі починають та перестають існувати.

Речі, які починають та перестають існувати, залежать від зовнішніх причин, які в свою чергу залежать від іншої причини, і так нескінченно. Однак цей ряд не може бути іншим, ніж він є.

Якби це було можливим, Бог не міг би знати речі завдяки власній сутності як джерела всього, що існує.

Всесвіт – це поєднання необхідних зав'язків. Він детермінічний. Тут немає місця людській свободі, але дії людини зумовлені нею самою.

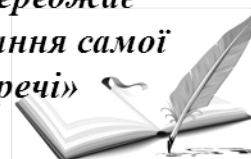
Діяльний розум – не просто функція або здатність людського розуму, його діяльність необхідна для пізнання універсального поняття, або сутності.

Окрім звичайного пізнання існує особливе, інтуїтивне пізнання, за якого душа може безпосередньо спілкуватися зі світовим розумом. На такому пізнанні засноване пророцтво, коли знання вливається в душу без допомоги чуття, потім формуються чуттєві образи, щоб зробити знання зрозумілим.

Виокремлює рослину (пов'язану з розмноженням, ростом та харчуванням), тваринну (сила руху та сила сприйняття) та людську (розумну) душу. Людська (розумна душа) підкоряє собі інші, нижчі душі.

«Я» – більше душа, ніж тіло. Особиста самототожність, таким чином, може бути збережена без тіла, і розумна душа безсмертна. При старінні тіло та притаманні йому сили слабшають, а розум, навпаки, стає могутнішим. Тому розум – субстанція, яка в своєму бутті не залежить від тіла. Після смерті тіла

*«Матерія завжди
випереджає
існування самої
речі»*

[«Книга зцілення»]

душа живе самостійно. Аналогом такого життя є сон, коли сила думки (уява) набуває самостійного життя, яке не залежить від зовнішніх почуттів.

В майбутньому житті душу буде покарано або нагороджено. Нагорода – це знання або споглядання абстрактних реальностей, а покарання – позбавлення такого знання.

Підкреслює роль пророка, який отримує просвітлення без попереднього логічного міркування. Ілюмінація впливає на силу уяви пророка за допомогою «внутрішнього почуття» та виявляється в зрозумілій для всіх формі, що здатна впливати на звичайних людей. Пророк стає законодавцем.

«Людина тим відрізняється від інших тварин, що вона не змогла б розвиватися, якби усамітнилась та виконувала б свої справи сама, без партнера, який допомагає їй у задоволенні нагальних потреб»

[«Книга зцілення»]

Розвиває вчення про стадії містичного об'єднання душі з Богом.

Вдосконалює інтерпретацію модальності «необхідність».

Люди живуть у спілкуванні.

Життєдіяльність суспільства підтримується завдяки поділу праці між правителями, стражами та виробниками. Первинний поділ праці здійснений законодавцем-пророком, який є посередником між богом і людьми.

У сфері суспільного життя повинні бути заборонені дармоїдство, крадіжки,

лихварство, азартні ігри тощо, у сфері приватного життя повинні каратися прелюбодіяння та розпутство.

Відповідальність за добробут сімейного життя несе хазяїн – чоловік та батько. Чоловік повинен піклуватися про те, щоб жінка була постійно зайнятою домашніми справами та дітьми, в протилежному випадку в її розумі можуть з'явитися думки про сторонніх чоловіків та зраду.

Коли виховуєш юнака, потрібно надати йому елементарні знання про головні науки (надлишок знання не приносить користі та може навіть нашкодити) та потім спеціалізацію в одній, яка відповідає індивідуальним нахилам, професії.

Людина повинна вміти керувати собою. Для цього потрібне критичне самопостереження, щоб виявити власні недоліки. Але при самоаналізі важко бути об'єктивним, тому необхідна допомога близького друга, *«який був би для нього як би дзеркалом, що показує добрі його справи добрими, а погані – поганими»*.

Необхідно виховати чотири якості: витримку, мужність, мудрість і справедливість. Ці якості – середина між крайностями: жадібність – витримка – апатія; боязкість – мужність – безглуздя; пригніченість – справедливість – схильність пригнічувати інших тощо.

«Гарна господиня – компаньйонка хазяїна в його майні, його повірена в грошових справах, заступник у його відсутності»

[«Книга зцілення»]

Abu Ali ibn Sina

Avicenna

980 – 1037 A.D.

The main works:

“The Book of Healing” includes “Logics,” “Rhetorics,” “Poetics,” “Physics” (in 8 parts, the sixth is – “On Soul”), “Metaphysics;” “Canon of Medicine.”

Treatises “Al-Shifa,” “Al-Najat,” “Al-Isharat”

At all more than two hundred essays.

All sciences are divided into two areas: theoretical and practical. Theoretical sciences investigate the existing independently of human activity, practical - the activity itself. The purpose of the former is to comprehend the truth, the latter is the achievement of good. Logics is not included in this classification, it is like “instrumental” science that anticipates all other sciences.

Theoretical sciences include physics, mathematics and metaphysics. In these areas of knowledge there are primary (pure) and secondary (applied) sciences.

“Pure” physics includes questions about matter, form, motion, minerals, animals, plant, animal, and human souls; applied physics includes medicine, astrology, physiognomy, dream interpretation, the science of talismans, magic and alchemy.

“Pure” mathematics includes arithmetic, geometry, astronomy, and music theory. Applied disciplines are Indian decimal notation and algebra, square definition, mechanics, issues related to the manufacture of weights, graded instruments, optical instruments and mirrors, hydraulics, astronomical and geographical maps, art of making musical instruments.

“Pure” metaphysics examines the first principles of science, evidence of the existence of the essential, its unity and its attributes, primary and secondary “spiritual substances,” the method of subjugating bodily substances to “spiritual substances.” Applied metaphysics is about revelation and otherworldly retribution.

Practical sciences include politics, home economics and ethics. Politics is the science of controlling the people; home economics is the science of home management; ethics is the science of a person himself (what a person should be).

Logics is a propaedeutics to philosophy, and philosophy is divided into theoretical, or speculative, philosophy (including physics, mathematics and theology) and practical philosophy (including ethics, economics and politics).

Developed a number of problems of logic: the theory of conditional syllogisms, the improvement of their classification, etc.

Theology is subdivided into the first theology, which contains what later became known as ontology and natural theology, and the second theology, which

deals with topics that relate to Islamic thought itself.

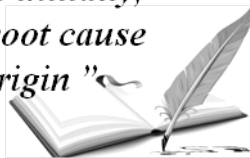
The formation of physical bodies involves matter, form, and non-being. Non-being is understood as the possibility of an object. At the same time, the possibilities of each item are different. Forms are not introduced into matter from outside, but exist in it in the possibility.

Distinguished the essence and existence of things.

One kind of being is possible being. And a thing that may or may not exist needs a reason for its existence. This reason could be another possible thing, and so on to infinity.

The being may be hypothetically necessary - in the sense that it must exist if there is some other being, or absolutely necessary - in the sense that it must exist by virtue of its very essence. An absolutely necessary being - the one that exists because of itself, or because it is what it is. Hypothetically necessary things exist because of something else.

“Being is the necessary one, and therefore initially, it is the root cause and origin ”

[“The Book of Healing”]

The existence of possible things (things that start and cease to exist) implies the existence of an absolutely necessary being. And since the possible things that are understood in this way, obviously exist, there is an absolutely necessary thing, i.e. God. God is unchangeable and beyond time. God is absolute goodness, and this goodness must always dissipate, or communicate itself.

An absolutely necessary being is not only the ultimate cause of all other beings, but also a personal being that knows everything that comes from it.

Matter – the principle of individuation, it is possible the existence of many things that have similar forms and therefore belong to the same species. These things begin and then cease to exist.

A thing that begins and ceases to exist depends in its existence on an external cause, which in turn depends on another cause, and so on to infinity. However, this series can not be different than it is. If it were possible, God could not know things through the knowledge of his own essence as the source of all existing.

“Matter always precedes the existence of the thing itself”

[“The Book of Healing”]

The universe is the universe of necessary connections. It is thoroughly deterministic. There is no place for human freedom, except, of course, freedom in the sense that man’s actions are determined by him.

An active mind is not just a function or ability of the human mind, its activity is necessary to comprehend the universal concept or essence.

In addition to ordinary cognition, there is a special, intuitive cognition, in which the soul can consist in direct communication with the world's mind. The prophecy is based on such knowledge. Here, knowledge flows into the soul without the help of the senses, and then is shaped into sensual images in order to adapt

knowledge to understanding.

Distinguishes between the plant (associated with reproduction, growth and nutrition), animal (the power of movement and the power of perception) and the human (rational) soul. Other (lower) souls are subordinate to the human (rational soul).

“It is rather the soul than the body. Personal self-identity can thus be preserved without a body, and the rational soul is immortal. With aging, the body and the forces peculiar to it weaken, and the mind, on the contrary, grows stronger. Consequently, the mind is a substance that is independent of the body in its being. After the death of the body, the soul leads an independent life. The analogue of such a life is a dream, when the thinking power (imagination) acquires an independent life, independent of external senses.

In the future life, the soul is waiting for reward or punishment. Remuneration is knowledge or contemplation of purely intelligible realities, and punishment is deprivation of such knowledge.

Emphasizes the role of the prophet, who receives enlightenment without a preliminary process of logical reasoning. Illumination affects the power of the imagination of the prophet with the help of the “inner feeling” and is expressed in a generally understood form capable of exerting influence on ordinary people. The prophet becomes the legislator.

Develops the doctrine of the stages of the ascent of the soul to a mystical union with God.

Improved interpretation of the modality “need.”

People live in communication.

The vital activity of society is supported by the division of labor between rulers, guards and producers. The primary division of labor was carried out by the prophet-legislator, who mediates between God and people.

In the sphere of public life, parasitism, theft, usury, gambling, etc., should be prohibited, and in the sphere of private life, adultery and all sorts of debauchery should be punished.

“The kind hostess is the companion of the host in his property, his authorized in matters of money, his deputy in his absence”

[“The Book of Healing”]

“Man differs from other animals in that he would not be able to prosper if he would have retired and lived alone, carrying out his affairs on his own, without an accomplice helping him in meeting his immediate needs”

[“The Book of Healing”]

The master of the house – husband and father has the main responsibility for the welfare of family life. The husband must take care that the thoughts of the spouse are constantly busy with household chores and children, otherwise the vacuum formed in the mind can be filled with thoughts about other men and betrayal.

When educating a young man, one must give him elementary knowledge in the basic sciences (too much knowledge is useless and may even be

harmful) and then specialization in one profession that corresponds to individual inclinations.

A person must learn to govern himself. To do this, you need critical self-observation, identifying your shortcomings. But with introspection it is difficult to be objective; therefore, the help of a close friend is needed, “which would be like a mirror for him, showing his good deeds to be good, and bad to be bad.”

It is necessary to cultivate four qualities: abstinence, courage, wisdom and justice. These qualities are the middle between the extremes: greed – temperance – apathy; cowardice – courage – recklessness; depression – justice – the tendency to oppress others, etc.

Абу Али Ибн Сина

Авиценна

980 – 1037 гг.

Основные работы:

«Книга исцеления» включает в себя «Логiku», «Риторику», «Поэтику», «Физику» (в 8 частях, шестая – «О душе»), «Метафизику»; «Канон врачебной науки».

Трактаты «Аш-Шифа», «Наджат», «Ишарат»

Всего: более двухсот сочинений.

Все науки делятся на две области: теоретические и практические. Теоретические науки исследуют существующее независимо от человеческой деятельности, практические – саму деятельность. Цель первых – постижение истины, вторых – достижение блага. Логика не входит в эту классификацию, она как «инструментальная» наука предвдвряет все другие науки.

В теоретические науки включены физика, математика и метафизика. В этих областях знания есть первичные (чистые) и вторичные (прикладные) науки.

«Чистая» физика включает вопросы о материи, форме, движении, о минералах, животных, растительной, животной и человеческой душе; в прикладную физику входят медицина, астрология, физиогномика, толкование снов, наука о талисманах, о волшебстве и алхимия.

«Чистая» математика включает в себя арифметику, геометрию, астрономию и теорию музыки. Прикладные дисциплины – индийское десятичное счисление и алгебра, определение площадей, механика, вопросы, связанные с изготовлением гирь и весов, градуированных инструментов, оптических приборов и зеркал, гидравлика, составление астрономических и географических карт, искусство изготовления музыкальных инструментов.

«Чистая» метафизика рассматривает первые начала наук, доказательство

существования бытийно-необходимого, его единства и его атрибутов, первичные и вторичные «духовные субстанции», способ подчинения телесных субстанций «духовным субстанциям». Прикладная метафизика говорит об откровении и потусторонних воздаяниях.

В практические науки включены политика, домоводство и этика. Политика – наука об управлении народом; домоводство – наука об управлении домом; этика – наука о самом себе (каким должен быть человек).

Логика – пропедевтика к философии, а философия разделяется на теоретическую, или спекулятивную, философию (включающую физику, математику и теологию) и практическую философию (включающую этику, экономику и политику).

Разрабатывает ряд проблем логики: теорию условных силлогизмов, усовершенствование их классификации и др.

Теология подразделяется на первую теологию, содержащую то, что впоследствии стало известно как онтология и естественная теология, и вторую теологию, занимающуюся темами, которые относятся к собственно исламской мысли.

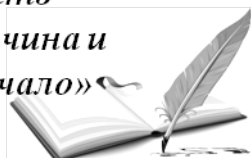
В возникновении физических тел участвуют материя, форма и небытие. Небытие понимается как возможность возникновения предмета. При этом возможности у каждого предмета различны. Формы не привносятся в материю извне, а существуют в ней в возможности.

Различал сущность и существование вещи.

Одним видом сущего является возможное сущее. И вещь, которая может существовать или не существовать, для своего существования нуждается в причине. Этой причиной может быть еще одно возможное сущее и т.д. до бесконечности.

Сущее может быть гипотетически необходимым – в том смысле, что оно должно существовать, если существует какое-то другое сущее, или же абсолютно необходимым – в том смысле, что оно должно существовать в силу самой своей сущности. Абсолютно необходимое сущее – то, которое существует благодаря себе, или потому, что оно есть то, что оно есть.

*«Бытие необходимое
единственно, а
потому изначально,
оно есть
первопричина и
первоначало»*

[«Книга исцеления»]

Гипотетически необходимое сущее существует благодаря чему-то другому.

Существование возможных сущих (вещей, начинающих и перестающих существовать) предполагает существование абсолютно необходимого сущего. И поскольку возможные сущие, понимаемые таким образом, с очевидностью существуют, то есть и абсолютно необходимое сущее, Бог. Бог неизменен и за пределами времени. Бог есть абсолютная благодать, и эта благодать должна рассеиваться, или сообщать себя, вечно.

Абсолютно необходимое сущее является не только предельной причиной всяких других сущих, но также личностным сущим, которое знает все, что из

него исходит.

Материя – принцип индивидуации, возможно существование множества вещей, обладающих сходными формами и потому принадлежащих к одним и тем же видам. Эти вещи начинают и затем перестают существовать.

*«Материя
всегда
предшествует
существованию
самой вещи»*

[«Книга исцеления»]

благодаря познанию существующего.

Вещь, которая начинает и перестает существовать, зависит в своем существовании от внешней причины, которая в свою очередь зависит от другой причины и т.д. до бесконечности. Однако этот ряд не может быть иным, нежели он есть. Если бы это было возможно, Бог не мог бы знать вещи собственной сущности как источника всего

Вселенная – это вселенная необходимых связей. Она является насквозь детерминистической. Здесь нет места для человеческой свободы, за исключением, конечно, свободы в том смысле, что действия человека обусловлены им самим.

Деятельный разум – не просто функция или способность человеческого ума, его деятельность необходима для постижения универсального понятия, или сущности.

Кроме обычного познания существует особое, интуитивное познание, в котором душа может состоять в непосредственном общении с мировым разумом. На таком познании основывается пророчество. Здесь знание вливается в душу без помощи чувств, а затем оформляется в чувственные образы, чтобы приспособить знание к пониманию.

Различает растительную (связанную с размножением, ростом и питанием), животную (сила движения и сила восприятия) и человеческую (разумную) души. Человеческой (разумной душе) подчинены другие, низшие души.

«Я» – скорее душа, чем тело. Личная самоидентичность, таким образом, может быть сохранена без тела, и разумная душа бессмертна. При старении тело и свойственные ему силы слабеют, а разум, наоборот, крепнет. Следовательно, разум – субстанция, в своем бытии не зависящая от тела. После смерти тела душа ведет самостоятельную жизнь. Аналогом такой жизни является сон, когда мыслительная сила (воображение) приобретает самостоятельную жизнь, независимую от внешних чувств.

В будущей жизни душу ждет вознаграждение либо наказание. Вознаграждение – знание или созерцание чисто умопостигаемых реальностей, а наказание – лишение такого знания.

Подчеркивает роль пророка, который получает просветление без предварительного процесса логического рассуждения. Иллюминация воздействует на силу воображения пророка при помощи «внутреннего чувства» и выражается в общепонятной форме, способной оказывать влияние на обычных людей. Пророк становится законодателем.

Развивает учение о стадиях восхождения души к мистическому единению с Богом.

Усовершенствовал интерпретацию модальности «необходимость».

«Человек тем отличается от остальных животных, что он не смог бы благоденствовать, если бы уединился и жил особняком, выполняя свои дела сам, без соучастника, помогающего ему в удовлетворении насущных потребностей»

[«Книга исцеления»]

Люди живут в общении.

Жизнедеятельность общества поддерживается разделением труда между правителями, стражами и производителями. Первичное разделение труда было осуществлено законодателем-пророком, который является посредником между богом и людьми.

В сфере общественной жизни подлежат запрету тунеядство, воровство, ростовщичество, азартные игры и т.п., а в сфере частной жизни

должны караться прелюбодеяния и всяческое распутство.

Главную ответственность за благополучие семейной жизни несет хозяин дома – муж и отец. Муж должен заботиться о том, чтобы мысли супруги были постоянно заняты домашними делами и детьми, в противном случае образовавшийся в уме вакуум может заполниться помыслами о посторонних мужчинах и измене.

«Добрая хозяйка – компаньонка хозяина в его имуществе, его уполномоченная в делах денежных, заместитель ему в его отсутствие»

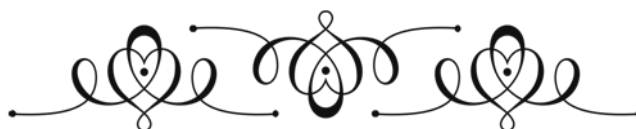

[«Книга исцеления»]

При воспитании юноши нужно дать ему элементарные знания в основных науках (слишком большие знания бесполезны и могут даже принести вред) и затем специализацию в одной, отвечающей индивидуальным склонностям, профессии.

Человек должен научиться управлять самим собой. Для этого нужно критическое самонаблюдение, выявление своих недостатков. Но при самоанализе трудно быть объективным; поэтому нужна помощь близкого друга, «который был бы для него как бы зеркалом, показывающим добрые его дела добрыми, а дурные – дурными».

Нужно воспитать четыре качества: воздержанность, смелость, мудрость и справедливость. Эти качества – середина между крайностями: алчность – воздержанность – апатия; трусость – смелость – безрассудство; угнетенность – справедливость – склонность угнетать других и т.п.

Ібн-Рушд
Аверроес
1126 – 1198 рр.

Головні роботи:

Коментарі до робіт Аристотеля; філософські та теологічні трактати; роботи з астрономії та медицині. «Спростування спростування», «Роздуми щодо зв'язку філософії та релігії» та ін.

«Аристотель пояснив природу, Аверроес – Аристотеля»

Філософія шукає істину, а релігія надає їй алегоричної форми. Перша потрібна вибраним, друга – натовпу.

Намагався примирити філософію та ісламську релігію. Розрізняв способи розуміння Корану, які відповідають різним типам або різним здібностям людського розуму. Існує декілька рівнів розуміння Корану.

Філософію не можна донести до людей, які не здатні її оцінити. Тому вона не є загрозою для релігії та віри.

Суще існує у формі субстанцій. Універсальних речей або субстанцій не існує. Матеріальна субстанція має форму, яка робить її частиною певного виду та індивідуалізується завдяки матерії названої субстанції. И розум може утворити універсальне поняття, якщо зосередиться на формі та відволіктись від факторів відмінності. Форми існують лише в субстанціях, хоча розум і може уявити їх окремо.

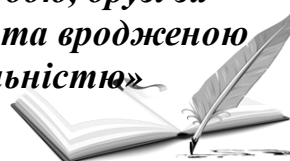
Матерія існує як постійна можливість форм, які з неї виникають; матерія та форма неподільні та утворюють єдність.

Будь-яка матеріальна субстанція складається, з метафізичної точки зору, з акту та потенції. Вона є дечим певного роду, але може змінюватись – субстанціально або акцидентально. Оскільки зміна, становлення, «рух» вимагає причини, то існує перший, або верховний, непорушний двигун та перша причина.

Світ – єдиний і цілісний. Якби якась частина явищ «була б повністю незалежною від інших, тобто якби одні з них не були причиною інших, тоді світ не був би єдиним цілим».

Бог – це творець, який «тягне всесвіт від неіснування до існування та

«Філософія – супутниця та молочна сестра релігії,... вони супутники за природою, друзі за сутністю та вродженою схильністю»

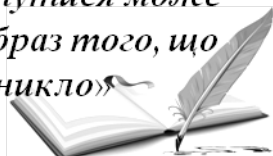
[Цит. за: Сагадеев А. В. Ибн Рушд (Аверроэс). – М.: «Мысль», 1973. – 207 207 с., С. 198].

зберігає його». Бог діє у всіх речах, зберігає їх, поки вони існують, та діє через них.

Постулює існування інтелігенцій сфер, надаючи астрономам (якщо вони на це здатні) підрахунок числа сфер та відповідно числа інтелігенцій.

Творчо переробляє теорію розуму. Розум може бути пасивним, діяльним (який «абстрагує»), матеріальним (який сам по собі не має форми або визначеності). Пропонує четвертий різновид терміну «розум»: «набутий розум» – розум конкретної людської істоти.

*«Те, що зникло, як
таке не вертається,
й повернутися може
лише образ того, що
зникло»*

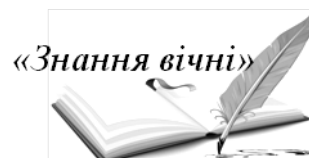

[«Спростування
спростування»]

Процес пізнання – тяжка праця, підйом від того, що дано людині у відчутті, до того, що можна осягнути лише розумом. Той, хто шукає істину не може обминути жодної сходинки пізнання й на кожній ризикує помилитися.

Лише наукове пізнання веде до мети. Але за умови щоденної, невтомної розумової праці. Глибоке пізнання дається лише глибоким умам. Тому філософія є найблагороднішим заняттям, якому тільки може присвятити себе людина.

«Людський рід вічний» не в сенсі вічності його окремих членів, але тому, що не має ні початку, ні кінця. Індивідуальні душі не є безсмертними, вони помирають разом з тілом.

«Знання вічні»

[«Спростування
спростування»]

Людина створює добро у відповідності зі своїми установками, а не в залежності від того, що його чекає в іншому житті.

Добро та зло існують самі по собі та супроводжують один одного.

Немає абсолютної свободи людської волі та абсолютної однозначності людських вчинків. Якби все було абсолютно визначеним, люди б нічим не відрізнялися б від неживих істот.

*«Для придбання
власного добробуту
людина потребує інших
людей, і тому вона за
своєю природою є
істотою громадською»*

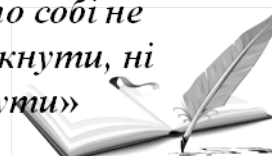

[«Спростування
спростування»]

Благо або щастя можливі тоді, коли раціональна душа контролює дії тваринних потенцій.

Щастя можливе лише в ідеальній державі. Гармонійний розвиток держави як цілісного організму досягається, коли її громадяни спеціалізуються кожний у

*«...можливість та
матерія необхідні для
усього, що виникає, і що
суцше саме по собі не
може ні зникнути, ні
виникнути»*

[«Спростування
спростування»]

своєму напрямку.

В ідеальній державі існує три стани: виробники матеріальних благ, захисники від ворогів і мудреці, які встановлюють закони, управляють державою, займаються навчанням та вихованням громадян.

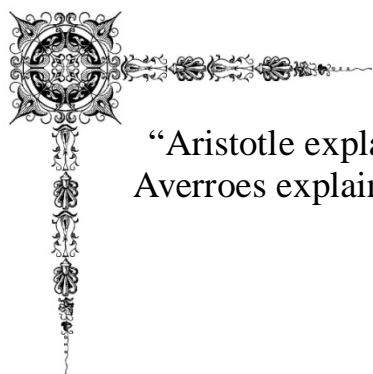
Для того, щоб існувала та розвивалась добродійність, в ідеальній державі використовують два методи: переконання та примус; останнє використовують переважно для боротьби з зовнішніми ворогами.

Ibn Rushd

Averroes

1126 – 1198 A.D.

“Aristotle explained nature,
Averroes explained Aristotle”

The main works:

Commentaries on the works of Aristotle; philosophical and theological treatises; works on astronomy and medicine. “The Incoherence of the Incoherence,” “Reasoning that convicts on the Relationship Between Philosophy and Religion” and many others.

Philosophy comprehends the truth, and religion clothe it in allegorical form. The first is needed by the chosen people, the second – by the crowd.

Tried to reconcile philosophy and Islamic religion. Distinguished different ways of understanding the Koran, corresponding to different types of mind or different abilities of human minds. There can be several levels of understanding the Koran, as the embodiment of revelation.

Philosophy can not be conveyed to the minds of people who are not able to appreciate it. Therefore, it does not pose a danger to religious faith.

Essence exists in the form of substances, which are separate entities. Universal things or substances do not exist. A material substance has a form that makes it a member of a certain kind and is individualized due to the matter of the named substance. And the mind can form a universal concept, concentrating on form and distracting from the factors of difference. Forms exist only in substances, although the mind can represent them separately.

Matter exists as a constant possibility of the forms that arise from it; matter and form are inseparable and form unity.

From a metaphysical point of view, every material substance consists of an act

*“Philosophy is the
companion and dairy
sister of religion ... they
are companions in
nature, friends in essence
and innate
predisposition”*

[Цит. за: Сагадеев А. В. Ибн Рушд
(Аверроэс). – М.: «Мысль», 1973. –
207 с., С. 198].

and a potency. It is something of a certain kind, but it can change - substantively or accidentally. Since change, becoming, "movement" requires a reason, then there is a first, or supreme, motionless engine and a first reason.

"That which has disappeared, as such, does not return, and only the image of the disappeared can return"

[*"The Incoherence of the Incoherence"*]

The world is one, whole. If some part of the phenomena "would be completely independent of others, that is, if some of them did not serve as the cause of others, then the world could not be a single coherent whole."

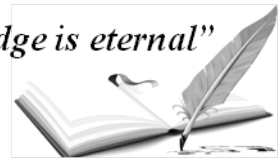
God is the creator, "pulling the universe from non-existence to existence and preserving it." God acts in all things, preserving them, as long as they exist, and acting through them.

Postulated the existence of the intelligentsia of the spheres, providing

astronomers (if they are capable of this) counting the number of spheres and, accordingly, the number of intellectuals.

Creative interpretation of the theory of mind. The mind can be passive, active (which "abstracts"), material (which in itself is devoid of form or certainty). Introduced the fourth meaning of the term "mind." Actualization of the material or possible (potential) mind in relation to a particular person leads to the formation of an "acquired mind." This is the mind of a particular human being, which can be called possessing a mind, or mind "in possession."

"Knowledge is eternal"

[*"The Incoherence of the Incoherence"*]

The process of knowledge is not an easy ascent from what is given to man in sensation, to that which is comprehended only by the mind. The seeker of truth cannot pass through any degree of knowledge, and at each there is risk of being mistaken.

Only scientific knowledge leads to a goal. And here constant, unceasing mental work is necessary. Deep knowledge is available only to deep minds. That is why philosophy is the noblest occupation that a person can devote himself to.

"The human race is eternal" not in the sense of the eternity of its individual members, but because it has no beginning or end. Individual souls are not immortal, they die with the body.

"In order to acquire his virtue, man needs other people, and therefore he is by nature a civil being"

[*"The Incoherence of the Incoherence"*]

A person creates good in accordance with his installations, and not depending on what expects him in another life.

Good and evil exist by themselves and accompany each other.

There is no absolute freedom of human will and absolute predetermination of human actions. If everything were absolutely predetermined, people would not differ from inanimate beings.

Good or happiness is possible when the rational soul controls the actions of animal potencies.

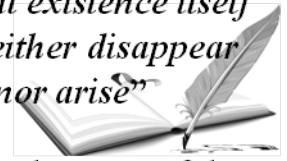
Happiness can be fully achieved only in an ideal state.

The harmonious development of the state as an entire organism is achieved when its citizens specialize each in any direction.

In an ideal state, there are three estates: producers of material goods, defenders from enemies, and wise men, who establish laws, govern the state, provide education and training of citizens.

For the inculcation and development of virtues in an ideal state, two methods are used: persuasion and coercion; the latter is used mainly to fight external enemies.

“...opportunity and matter are necessary for everything that arises, and that existence itself can neither disappear nor arise”

[“The Incoherence of the Incoherence”]

Ибн-Рушд

Аверроэс

1126 – 1198 гг.

Основные работы:

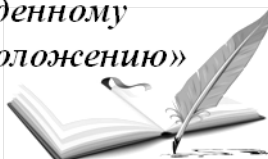

Комментарии к работам Аристотеля; философские и теологические трактаты; работы по астрономии и медицине. «Опровержение опровержения», «Рассуждение, выносящее решение относительно связи между философией и религией» и др.

«Аристотель объяснил природу, Аверроэс – Аристотеля»

«Философия – спутница и молочная сестра религии,... они спутники по природе, друзья по сущности и врожденному предрасположению»

[Цит. за: Сагадеев А. В. Ибн Рушд (Аверроэс). – М.: «Мысль», 1973. – 207 с., С. 198].

Философия постигает истину, а религия облакает ее в аллегорическую форму. Первая нужна избранным, вторая – толпе.

Пытался примирить философию и исламскую религию. Различал разные способы понимания Корана, соответствующие разным типам ума или разным способностям человеческих умов. Возможно несколько уровней понимания Корана, как воплощения откровения.

Философию нельзя донести до умов людей, которые не способны ее оценить.

Поэтому она не представляет опасности для религиозной веры.

Сущее существует в форме субстанций, представляющих собой отдельные сущности. Универсальных вещей или субстанций не существует. Материальная субстанция имеет форму, которая делает ее членом определенного вида и индивидуализируется благодаря материи названной субстанции. И ум может образовать универсальное понятие, сосредоточиваясь на форме и отвлекаясь от факторов различия. Формы существуют только в субстанциях, хотя ум и может представлять их отдельно.

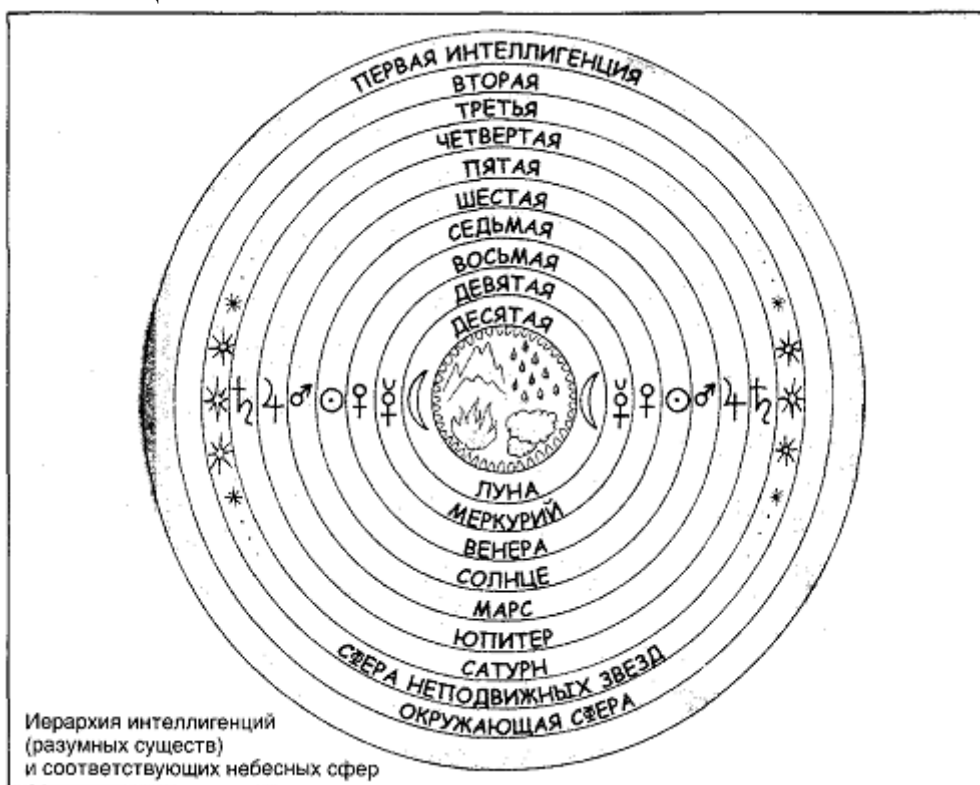
Материя существует как постоянная возможность форм, которые из нее возникают; материя и форма нераздельны и образуют единство.

Всякая материальная субстанция состоит, с метафизической точки зрения, из акта и потенции. Она представляет собой нечто определенного рода, но может изменяться – субстанциально или акцидентально. Поскольку изменение, становление, «движение» требует причины, то существует первый, или верховный, неподвижный двигатель и первая причина.

Мир – единый, целостный. Если бы какая-то часть явлений «была бы полностью независимой от других, то есть если бы одни из них не служили причиной других, тогда мир не мог бы быть единым связным целым».

Бог есть творец, «тянущий вселенную от несуществования к существованию и сохраняющий ее». Бог действует во всех вещах, сохраняя их, куда они существуют, и действуя через них.

Постулирует существование интеллигенций – сфер, предоставляя астрономам (если они на это способны) подсчет числа сфер и соответственно числа интеллигенций.

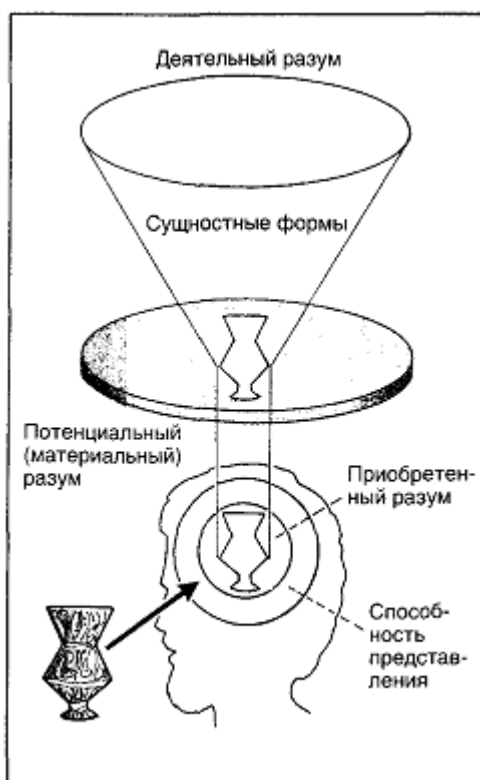
(Кунцман П., Буркард Ф.-П., Видман Ф. Философия: dtv-Atlas: Пер. с 9-го нем изд. / Худож. Аксель Вайс; Научн. ред. Пер. В.В.Миронов – М. : Рыбари, 2002. – 268 с. – С.76)

Творческая интерпретация теории разума. Разум может быть страдательным (пассивным), деятельным (который «абстрагирует»), материальным (который сам по себе лишен формы или определенности). Вводит четвертый смысл термина «разум». Актуализация материального или возможного (потенциального) разума в отношении конкретного человека приводит к образованию «приобренного разума». Это разум конкретного человеческого существа, который можно назвать обладающим разумом, или разумом «в обладании».

«То, что исчезло, как
таковое не
возвращается, и
вернуться может
только образ
исчезнувшего»

[«Опровержение
опровержения»]

(Кунцман П., Буркард Ф.-П., Видман Ф. Философия: dtv-Atlas: Пер. с 9-го нем изд. / Худож. Аксель Вайс; Научн. ред. Пер. В.В.Миронов – М. : Рыбари, 2002. – 268 с. – С.76)

Процесс познания – нелегкое восхождение от того, что дано человеку в ощущении, к тому, что постигается только разумом. Искатель истины не может миновать ни одной ступени познания и на каждой рискует ошибиться.

Только научное познание ведет к цели. И здесь необходим постоянный, неустанный умственный труд. Глубокое познание доступно только глубоким умам. Вот почему философия есть благороднейшее занятие, какому только может посвятить себя человек.

«Человеческий род вечен» не в смысле вечности его отдельных членов, но в силу того, что не имеет начала или конца. Индивидуальные души не являются бессмертными, они умирают вместе с телом.

«Знания являются
вечными»

[«Опровержение
опровержения»]

*«Для приобретения
своей добродетели
человек нуждается в
других людях, и
поэтому он по своей
природе есть существо
гражданское»*

[«Опровержение
опровержения»]

Человек создает добро в соответствии со своими установками, а не в зависимости от того, что его ожидает в иной жизни.

Добро и зло существуют сами по себе и сопровождают друг друга.

Нет абсолютной свободы человеческой воли и абсолютной предопределенности человеческих поступков. Если бы все было абсолютно предопределено, люди ничем не отличались бы от неодушевленных существ.

Благо или счастье возможны тогда,

когда рациональная душа контролирует действия животных потенций.

Счастье достижимо в полной мере лишь в идеальном государстве.

Гармоничное развитие государства как цельного организма достигается, когда его граждане специализируются каждый в каком-нибудь направлении.

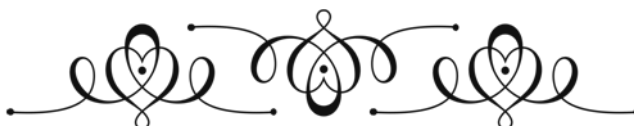
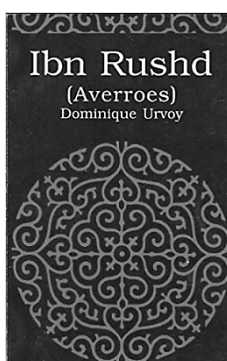
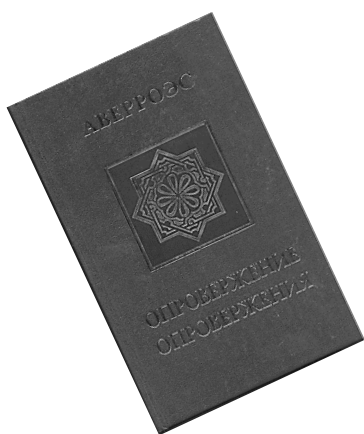
В идеальном государстве существуют три сословия: производители материальных благ, защитники от врагов и мудрецы, устанавливающие законы, управляющие государством, осуществляющие обучение и воспитание граждан.

Для привития и развития добродетелей в идеальном государстве используются два метода: убеждения и принуждения; последнее применяется, главным образом, для борьбы с внешними врагами.

*«... возможность и
материя необходимы
для всего возникающего
и что сущее само по
себе не может ни
исчезнуть, ни
возникнуть»*

[«Опровержение
опровержения»]

Глосарій

Акциденція – випадкова, минуша, тимчасова, неістотна властивість.

Алхімія – назва хімії в донауковий період її розвитку. Частка «ал» свідчить про арабське її походження. Алхіміки Давнього Єгипту (3-4 ст. н.е.) прагнули шляхом фантастичного «філософського каменя» перетворити прості метали в золото і срібло, знайти «життєвий еліксир», який нібито забезпечить людям вічну молодість. В 9-16 ст. алхімія набула широкої популярності у Західній Європі.

Антецедент і консеквент – члени імплікації, антецедент стоїть перед знаком імплікації, консеквент – після нього.

Апокатастазис – зведення всіх речей до первісного стану, час виконання пророчих уявлень про утвердження Царства Божого на землі з прибуттям Месії.

Апологетика – галузь християнського богослов'я, що обґрунтовує віровчення християнства. Включає в себе теологічний аналіз основних релігійних догматів, «доведення» існування Бога, вчення про ознаки «божественного одкровення», «спростування» поглядів критиків релігії, розгляд ставлення релігії до моралі, мистецтва, науки, філософії тощо.

Апостеріорі – філософське поняття, що позначає знання, набуте з досвіду.

Апріорі – знання, наявне в свідомості до досвіду, передуюче досвіді.

Ареопагітики – збірка патристичних творів, що складається з трактатів «Про божественне ймення», «Містичне богослов'я», «Про небесну ієрархію», «Про церковну ієрархію» та 10 листів, приписуваних першому єпискові Афін Діонісію Ареопагіту. Ареопагітики – видатні твори ранньохристиянської філософії, в яких зроблена спроба синтезувати християнську догматику та неоплатонічну традицію. Найважливіша ідея Ареопагітики, що справила значний вплив на розвиток християнської містики, викладена у вченні про т.з. апофатичне (негативне) богослов'я, згідно з яким до бога - абсолютно трансцендентної істоти – неможливо віднести жодний предметно визначений атрибут.

Аскетизм – моральний принцип, який полягає у крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, у відмові її від життєвих благ і насолод з метою самовдосконалення або досягнення морального чи релігійного ідеалу.

Атрибут – необхідна, суттєва, невід'ємна властивість предмета або явища, без якої вони не мають своєї визначеності і не можуть ні існувати, ні мислитися.

Дескрипція – спеціальна конструкція, що відіграє у формалізованих мовах роль додаткових власних і загальних імен.

Дефініція – логічне визначення змісту якогось поняття.

Догмати релігійні – положення віровчення, що затверджені найвищими церковними інстанціями і видаються церквою за абсолютну і незаперечну істину.

Дуалізм – принцип філософського пояснення сутності світу, який виходить з визнання наявності в ньому двох первоначал (субстанцій) – духу і матерії, ідеального та матеріального. Протилежністю дуалізму є монізм.

Екзегетика – богословська дисципліна, що займається витлумаченням біблійних текстів.

Екклезіаста книга – одна з повчальних книг Старого Заповіту.

Екстаз – стан особливого духовного захоплення, переживання, зосередженості людини на певному предметі.

Еманація – термін, запроваджений стародавніми філософами, який означав сходження нижчих форм буття з вищого буття – єдиного універсального непорушного начала.

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, який на противагу раціоналізмові вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід, а в формах мислення вбачає лише суто суб'єктивний засіб систематизації уявлень.

Есхатологія – релігійне вчення про кінцеву долю людства.

Євхаристія – причащення – одне з 7 таїнств у католицькій та православній церквах. Полягає у частуванні віруючих хлібом та вином, які, за вченням церкви, при здійсненні обряду таємниче перетворюються в «тіло і кров Господні», а ті, хто причастився, стають «співтілесниками Ісуса Христа», причетниками Божого єства.

Єресі – релігійні течії, опозиційні або ворожі панівній церкві, різні відхилення від офіційного віровчення будь-якої релігії.

Єретики – термін, який вживається щодо людини, погляди якої протистоять християнським догматам, виробленим Вселенськими соборами.

Інтенція – термін схоластичної філософії, яким позначали намір, ціль, спрямованість свідомості, мислення на якийсь предмет.

Іпостась – поняття в християнському богослів'ї, що характеризує особливості кожної з трьох подоб єдиносущної божественної Трійці.

Калам – термін, яким у середньовічній мусульманській літературі в широкому розумінні позначали розмірковування на релігійно-філософську тему, а в спеціальному значенні – дисципліна, що дає тлумачення догматам ісламу, яке засноване на розумінні, а не на дотримуванні релігійних авторитетів.

Катафатичне, або стверджувальне богослов'я – релігійне вчення, яке визнає можливість часткового, відносного пізнання Бога шляхом аналогії між ним, світом і людиною. У відповідності з цим вченням, Бог пізнається за тими ознаками і визначеннями, які є в Біблії, а також результатами його «творення».

Катехизис – книга, що містить короткий популярний виклад основ християнської віри і моралі (переважно у формі запитань і відповідей), призначених для початкового навчання релігії. Катехизис, як правило, побудований на основі Символу віри, Десяти заповідей Божих, молитов, іноді включає в себе літургійні і релігійні пісні, ілюстрації на біблейські сюжети.

Концептуалізм – напрям у середньовічному номіналізмі. Представники концептуалізму доводили, що універсалії реально не існують ні до речей, ні в самих речах, а є лише загальними поняттями, концептами про речі, і ці поняття утворюються шляхом абстрагування від реально існуючих, одиничних предметів певних спільних їм властивостей.

Космологія – в натурфілософії – філософське положення про світ, його походження і будову.

Креаціонізм – релігійно-ідеалістичне вчення, яке пояснює походження і багатоманітність світу «божим творенням».

Маніхейство – релігія, що виникла в ранньофеодальну епоху в 3 ст. н.е. в Персії, а після поширилася в Європі і Азії. Назву одержала від імені свого засновника – напівміфічного проповідника Мані. В ідейному плані маніхейство є результатом синтезу зороастризму та християнства, в соціальному - своєю формою супротиву маси вільних общинників процесу феодального примусу. Запозичивши з християнства ідею месіанства, маніхейство скористалося зороастрійським принципом дуалізму, який визнавав співіснування божого світла, добра, духу і царства п'тьми, зла, матерії. В результаті їх боротьби матерія загине, а дух знайде свободу.

Містицизм – у широкому розумінні - визнання надприродної сутності явищ, у вузькому - релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість безпосереднього надчуттєвого і надрозумовго спілкування людини з нематеріальним, духовним світом – богом, духами тощо.

Монізм – протилежний дуалізові і плюралізові філософський принцип пояснення різноманітності світу як прояву єдиного начала – матерії або духу.

Монотеїзм – форма вірувань і культу, що полягає у поклонінні єдиному Богу. Єдинобожжя складається у загалом сформованих етносів, за більш-менш розвинутих економіко-господарських зв'язків та централізованої державності.

Неотомізм – об'єктивно-ідеалістичне вчення, офіційна філософська доктрина католицизму. Відроджує і модернізує схоластичне вчення Фоми Аквінського, поєднуючи його з ідеалістичними філософськими вченнями 18-20 ст.

Номіналізм – напрям у середньовічній схоластичній філософії, який, на протилежність середньовічному реалізові, вважав, що реально існують лише поодинокі індивідуальні речі, а загальні поняття (т.з. універсалії) – тільки назви, знаки або імена, породжені людським мисленням.

Одкровення – термін, яким у богослов'ї позначається «все те, що сам Бог відкрив людям про себе і про правильну істинну віру в нього». Як стверджується в церковних джерелах, Бог відкриває себе кожній людині через видимий світ (природу), людську совість («голос божий в нас»), провіденціально сприйняту історію людства або за допомогою надприродного одкровення, яке, будучи головним і визначальним, розглядається як незаперечне джерело божественних істин. Одкровенням також називають особливий жанр ранньохристиянської та іудейської літератури.

Ортодоксія – в релігії – правовір'я, прихильне і неухильне слідування традиційному вченню церкви. Ортодоксія - тверда послідовність у поглядах, що не допускає будь-яких відступів від них.

Отці церкви – церковні письменники 2-8 ст., в твореннях яких християнське віровчення набуває концептуального оформлення.

Пілігрим – назва подорожуючого богомольця в католицизмі (у православ'ї – паломник). Пілігрими з'явилися в 4 ст., здійснювали подорожі для поклоніння святим місцям християнства. Особливо благими вважались подорожі пілігримів до Палестини.

Прескрипція – речення яке виражає деяку команду або вимогу. Частіше за все – це нормативні висловлювання, які визначають встановлені суспільством правила.

Провіденціалізм – теологічне розуміння причин суспільних подій як прояву волі бога, а їх сенсу – як наперед визначеного наміру бога (провидіння).

Пропедевтика – вступ до курсу будь-якої науки, який викладається в стислій і елементарній формі; подання попередніх знань про щось.

Раціоналізм – 1) у широкому розумінні – філософський напрям, що протиставляє містици, теології, ірраціоналізмові переконання у здатності людського розуму пізнавати закони розвитку природи і суспільства, 2) напрям у теорії пізнання, який, на протигагу сенсуалізмові (емпіризмові), вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання розум (теоретичне мислення).

Ремінісценція – мнемічний ефект, несподіване пригадування певної інформації без додаткового повторення.

Сакральне – наділене божою благодаттю. Таким є релігійна віра, таїнства, церква, особи, зведені в священницький сан, речі і дії, що відносяться до релігійного культу. Сакральне, на відміну від мирського є релігійно санкціонованим.

Сатура – жанр римської літератури, поєднання різноманітних за формою і змістом віршованих та прозових творів.

Сенсуалізм – напрям у теорії пізнання, який визнає відчуття єдиним джерелом знань. Протилежний раціоналізмові.

Силогізм – дедуктивний умовивід, в якому з двох суджень, що називаються засновками, одержують зумовлене ними третє судження - висновок.

Скептицизм – філософське вчення, що піддає сумніву можливість достовірного пізнання об'єктивного світу.

Старий Завіт – перша частина Біблії, визнається за «священне писання» іудаїзмом та християнством.

Субстанція – філософська категорія для позначення кінцевої основи всієї різноманітності явищ природи та історії, якою є саморух матерії.

Теїзм – релігійний світогляд, в основі якого лежить розуміння бога як особи, що створила світ і втручається в його події.

Темпоральний - часовий, який стосується часу, вказує на часовий період часу.

Теодицея («боговиправдання») – релігійно-філософське вчення, яке має на меті усунути суперечності між вірою у всемогутнього справедливого бога і наявністю зла на землі «доказом» того, що саме зло є добром.

Теологія – вчення про бога, побудоване на основі логіко-схоластичних тлумачень «священного писма», яке вважається богонатхненним, божественним одкровенням.

Теоцентризм – основоположний у богослов'ї і релігійній філософії принцип, згідно з яким єдиний Бог проголошується абсолютним началом і центром Всесвіту, що зумовлює собою буття і смисл існування всього живого. В такому значенні надсвітовий Бог мислиться як творець, можновладець і хранитель феноменального світу.

Фаталізм релігійний – антинаукова концепція, за якою хід подій у природі, суспільстві, житті кожної людини наперед визначений богом, його волею.

Glossary

Accident is an accidental, transient, temporary, non-essential property.

Alchemy is the name of chemistry in the pre-scientific period of development. A particle “al” indicates its Arabic origin. The alchemists of Ancient Egypt (3-4 centuries AD) sought, through a fantastic “philosopher's stone,” to turn simple metals into gold and silver, to find a “life elixir” that supposedly would provide people with eternal youth. In the 9-16 centuries. alchemy gained wide popularity in Western Europe.

Antecedent and consequent – the members of the implication, the antecedent stands before the sign of the implication, the consequent stands after it.

Apocatastasis – the reduction of all things to the original state, the time of the fulfillment of prophetic ideas about the establishment of the Kingdom of God on earth with the arrival of the Messiah.

Apologetics is a branch of Christian theology that substantiates the teachings of Christianity. Includes a theological analysis of the main religious tenets, “proof” of the existence of God, the doctrine of the signs of “divine revelation,” “refutation” of the views of religion’s critics, consideration of the relationship of religion to morality, art, science, philosophy and so on.

A posteriori and a priori – the philosophical concepts denoting the knowledge acquired from experience - a posteriori and knowledge that exists in the mind before experience, prior to experience – a priori.

Areopagitics – a collection of patristic works, consisting of treatises “On the Divine Name,” “Mystical Theology,” “On the Celestial Hierarchy,” “On the Church Hierarchy” and 10 letters attributed to the first bishop of Athens, Dionysius Areopagite. Areopagitics are outstanding works of early Christian philosophy, in which an attempt is made to synthesize Christian dogma and neo-Platonic tradition. **The most important idea of the Areopagitics**, which had a significant impact on the development of Christian mysticism, were set forth in the doctrine of the so-called

apophatic (negative) theology, according to which it is impossible to attribute to any one objectively specific attribute to a god - an absolutely transcendental being.

Asceticism is a moral principle, which consists in the extreme limitation of a person's needs, self-denial, in refusing it from life's benefits and pleasures with the aim of self-improvement or the attainment of a moral or religious ideal.

Attribute is a necessary, essential, inalienable property of an object or phenomenon, without which they have no definiteness and can neither exist nor be conceived.

Cataphatic, or affirmative theology is a religious teaching that recognizes the possibility of a partial, relative knowledge of God by analogy between him, the world, and man. In accordance with this doctrine, God is known by the signs and definitions that are in the Bible, as well as by the results of his "creation."

Catechism is a book containing a brief, popular exposition of the foundations of the Christian faith and morality (mainly in the form of questions and answers) intended for the initial teaching of religion. The catechism, as a rule, built on the basis of the Creed, the Ten Commandments of God, prayers, sometimes includes liturgical and religious songs, illustrations on biblical subjects.

Church fathers are church writers of 2–8th century, in whose writings Christian dogma acquires a conceptual setting.

Conceptualism is a trend in medieval nominalism. Representatives of conceptualism argued that universals really do not exist either before things or in things themselves, but they are only general concepts, concepts about things, and these concepts are formed by abstracting from really existing, single objects of certain joint properties.

Cosmology – in natural philosophy is a philosophical position about the world, its origin and structure.

Creationism is a religious idealistic doctrine that explains the origin and diversity of the world as "God's creation."

Definition – a logical determination of the content of any concept.

Description is a special construction that plays the role of additional proper and common names in formalized languages.

Dualism is the principle of a philosophical explanation of the essence of the world, which proceeds from the recognition of the existence in it of two origins (substances) – spirit and matter, ideal and material. The opposite of dualism is monism.

Ecclesiastes Book is one of the teaching books of the Old Testament.

Ecstasy is a state of special spiritual delight, experience, concentration of a person on a certain object.

Emanation is a term introduced by the ancient philosophers, which meant the ascent of the lower forms of being from higher being - the only universal inviolable beginning.

Empirism, the direction in the theory of knowledge, as opposed to rationalism, considers sensory experience the only source and criterion of knowledge, and in forms of thinking it sees only a purely subjective means of systematizing ideas.

Eschatology is a religious doctrine about the final fate of mankind.

Eucharist – oblation - one of the 7 sacraments in the Catholic and Orthodox churches. It consists in treating believers with bread and wine, which, according to the teachings of the church, when performing a ceremony, are mysteriously turned into “the body and blood of the Lord”.

Exegetics is a theological discipline dealing with the interpretation of biblical texts.

Heresies – religious movements, oppositional or hostile to the dominant church, various deviations from the official dogma of any religion.

Heretics is a term used in relation to a person whose views are opposed to the Christian dogmas created by the Ecumenical Councils.

Hypostasis is a concept in Christian theology that characterizes the features of each of the three similarities of the coessential divine Trinity.

Intention is the term of scholastic philosophy, which designated the intention, purpose, orientation of consciousness, thinking on some subject.

Kalam is a term used in medieval Muslim literature in a broad sense it is reasoning on religious and philosophical topics, and in a special sense it is a discipline which interprets the tenets of Islam based on understanding rather than religious authority.

Manichaeism is a religion that arose in the early feudal era in the 3rd century AD in Persia, and after spread to Europe and Asia. The name was given on behalf of its founder, the semi-mythical preacher Mani. In ideological terms, Manichaeism is the result of the synthesis of Zoroastrianism and Christianity, in the social it is a peculiar form of resistance of the masses of free community members to the process of feudal coercion. Borrowing from Christianity the idea of messianism, Manichaeism took advantage of the Zoroastrian principle of dualism, which recognized the coexistence

of God's light, goodness, spirit, and the kingdom of darkness, evil, and matter. As a result of their struggle, matter will perish, and the spirit will find freedom.

Monism is the philosophical principle of explaining the diversity of the world as a manifestation of a single beginning - matter or spirit, the opposite of dualism and pluralism.

Monotheism – a form of belief and worship, is to worship the one God. Monotheism is formed by the established ethnic groups, with more or less developed economic and economical ties and centralized statehood.

Mysticism – in a broad sense is a recognition of the supernatural essence of phenomena, in the narrow is a religious and philosophical outlook, based on the belief in the possibility of direct supersensible and super-intelligent communication of man with the intangible, spiritual world - God, spirits, and so on.

Neo-Thomism is an objectively idealistic doctrine, the official philosophical doctrine of Catholicism. Revives and modernizes the scholastic doctrine of Thomas Aquinas, combining it with the idealistic philosophies of the 18th and 20th centuries.

Nominalism is a trend in medieval scholastic philosophy, which, in contrast to medieval realism, considers that only unitary individual things really exist, and the general concepts (so-called universals) are only signs or names generated by human thinking.

Orthodoxy – in religion – orthodoxy, supportive and unswerving follow the traditional teachings of the church. Orthodoxy is a firm consistency of views, and it does not allow any deviations from them.

Pilgrim is the name of a pilgrim traveler in Catholicism . Pilgrims appeared in the 4th century, traveled to worship the holy places of Christianity. Pilgrims' travels to Palestine were considered especially good.

Prescription is a sentence that expresses a prescription, command, or requirement. Most often in this capacity are various regulatory statements, defining the rules of conduct established by society.

Propaedeutics – the introduction to the course of any science, is taught in a concise and elementary form; presentation of preliminary knowledge about something.

Providentialism – theological understanding of the causes of social events as a manifestation of the will of God, and their meaning - as a predetermined intention of God (providence).

Rationalism – 1) in a broad sense is a philosophical direction, contrasts mysticism, theology, irrationalism with the belief in the ability of the human mind to learn the laws of nature and society, 2) the direction in the theory of knowledge, which, in contrast to sensationalism (empiricism), is considered the only source and criterion of knowledge, mind (theoretical thinking).

Religious dogmas – the provisions of dogma, approved by the highest ecclesiastical authorities, are issued by the church for absolute and undeniable truth.

Religious fatalism is an anti-scientific concept, according to which the course of events in nature, society, and in the life of each person is predetermined by God, by his will.

Reminiscence is a mnemonic effect characterized by a sudden recollection of perceived material without repeating it after a long time.

Revelation is a term that denoted in theology “all that God himself revealed to people about himself and about the true faith in him”. As stated in church sources, God reveals himself to every person through the visible world (nature), human conscience (“the voice of God in us”), providential history of mankind or through supernatural revelation, which, being the main and decisive source, is considered as an undeniable source divine truths. A special genre of early Christian and Jewish literature is also called a revelation.

Sacred – endowed with God's grace. These are religious faith, sacraments, church, persons elevated to the priesthood, things and actions related to a religious cult. The sacred, in contrast to the mundane, is religiously sanctioned.

Satura is a genre of Roman literature, originally a combination of varied in form and content of poetic and prose works.

Sensationalism – a direction in the theory of knowledge, recognizes the feeling of the only source of knowledge. It is opposite to rationalism.

Skepticism – a philosophical doctrine, casts doubt on the possibility of reliable knowledge of the objective world.

Substance is a philosophical category for designating the ultimate basis of the whole diversity of natural and historical phenomena, which is the self-movement of matter.

Syllogism – deductive reasoning, in which of the two judgments, which are called premises, they receive due to their third judgment a conclusion.

Temporal – referring to time, indicating a time period of time.

Theocentrism is a fundamental principle in theology and religious philosophy, according to which the one God is proclaimed absolute beginning and center of the Universe, absolute, perfect, supreme being, the source of all life and any good. God is thought of as the creator, the keeper of the phenomenal world.

Theism is a religious worldview, which is based on the understanding of God as a person who created the world and interferes with its actions.

Theodicy (“justification of God”) is a religious-philosophical doctrine that aims to eliminate the contradictions between faith in the omnipotent and fair god and the presence of evil on earth by “proving” that evil itself is good.

The Old Testament – the first part of the Bible, is recognized as the "holy scripture" by Judaism and Christianity.

Theology is the doctrine of God, built on the basis of logical and scholastic interpretations of “holy scripture,” which is considered to be divinely inspired, divine revelation.

Глоссарий

Акциденция – случайное, преходящее, временное, несущественное свойство.

Алхимия – название химии в донаучный период развития. Частичка «ал» свидетельствует об арабском ее происхождении. Алхимики Древнего Египта (3-4 ст. н.э.) стремились путем фантастического «философского камня» превратить простые металлы в золото и серебро, найти «жизненный эликсир», который якобы обеспечит людям вечную молодость. В 9-16 вв. алхимия приобрела широкую популярность в Западной Европе.

Антецедент и консеквент – члены импликации, антецедент стоит перед знаком импликации, консеквент – после него.

Апокатастазис – сведение всех вещей к первоначальному состоянию, время выполнения пророческих представлений об утверждении Царства Божия на земле с прибытием Мессии.

Апологетика – отрасль христианского богословия, обосновывает вероучения христианства. Включает в себя теологический анализ основных религиозных догматов, «доказательство» существования Бога, учение о признаках «божественного откровения», «опровержение» взглядов критиков религии, рассмотрение отношения религии к морали, искусству, науке, философии и тому подобное.

Апостериори и априори – философские понятия, обозначающие знания, приобретенное из опыта, – апостериори и знания, имеющееся в сознании до опыта, предшествующие опыту – априори.

Ареопагитики – сборник патристических произведений, состоящий из трактатов «О божественном имени», «Мистическое богословие», «О небесной иерархии», «О церковной иерархии» и 10 писем, приписываемых первому епископу Афин Дионисию Ареопагиту. Ареопагитики – выдающиеся произведения раннехристианской философии, в которых предпринята попытка синтезировать христианскую догматику и неоплатоническую традицию. Важнейшая идея Ареопагитики, которая оказала значительное влияние на развитие христианской мистики, изложенная в учении о т.н. апофатическом (отрицательном) богословии, согласно которому к богу – абсолютно трансцендентному существу – невозможно отнести ни один предметно определенный атрибут.

Аскетизм – моральный принцип, который заключается в крайнем ограничении потребностей человека, самоотречении, в отказе ее от жизненных благ и удовольствий с целью самосовершенствования или достижения морального или религиозного идеала.

Атрибут – необходимое, существенное, неотъемлемое свойство предмета или явления, без которого они не имеют своей определенности и не могут ни существовать, ни мыслиться.

Ветхий Завет – первая часть Библии, признается «священным писанием» иудаизмом и христианством.

Дескрипция – специальная конструкция, играет в формализованных языках роль дополнительных собственных и общих имен.

Дефиниция – логическое определение содержания какого-то понятия.

Догматы религиозные – положения вероучения, утвержденные высшими церковными инстанциями, выдаются церковью за абсолютную и неоспоримую истину.

Дуализм – принцип философского объяснения сущности мира, который исходит из признания существования в нем двух первоначал (субстанций) – духа и материи, идеального и материального. Противоположностью дуализма является монизм.

Евхаристия – причастие – одно из 7 таинств в католической и православной церквях. Заключается в угощении верующих хлебом и вином, которые, по

учению церкви, при совершении обряда таинственно превращаются в «тело и кровь Господни».

Ереси – религиозные течения, оппозиционные или враждебные господствующей церкви, различные отклонения от официального вероучения любой религии.

Еретики – термин, употребляемый в отношении человека, взгляды которого противостоят христианским догматам, созданным Вселенскими соборами.

Интенция – термин схоластической философии, которым обозначали намерение, цель, направленность сознания, мышления на какой-то предмет.

Ипостась – понятие в христианском богословии, характеризующее особенности каждого из трех подобий единосущной божественной Троицы.

Калам – термин, которым в средневековой мусульманской литературе в широком смысле обозначали рассуждения на религиозно-философскую тему, а в специальном смысле – дисциплина, которая дает толкование догматам ислама, основанное на понимании, а не на соблюдении религиозных авторитетов.

Катафатичное, или утвердительное богословие – религиозное учение, которое признает возможность частичного, относительного познания Бога путем аналогии между ним, миром и человеком. В соответствии с этим учением, Бог познается по тем признакам и определениям, которые есть в Библии, а также результатами его «творения».

Катехизис – книга, содержащая краткое популярное изложение основ христианской веры и морали (преимущественно в форме вопросов и ответов), предназначенных для начального обучения религии. Катехизис, как правило, построенный на основе Символа веры, Десяти заповедей Божьих, молитв, иногда включает в себя литургические и религиозные песни, иллюстрации на библейские сюжеты.

Концептуализм – направление в средневековом номинализме. Представители концептуализма доказывали, что универсалии реально не существуют ни до вещей, ни в самих вещах, а есть только общими понятиями, концептами о вещах, и эти понятия образуются путем абстрагирования от реально существующих, единичных предметов определенных совместных им свойств.

Космология – в натурфилософии – философское положение о мире, его происхождении и строении.

Креационизм – религиозно-идеалистическое учение, которое объясняет происхождение и многообразие мира «божьим созданием».

Манихейство – религия, возникшая в раннефеодальную эпоху в 3 ст. н.э. в Персии, а после распространилась в Европе и Азии. Название получила от имени своего основателя – полумифического проповедника Мани. В идейном плане манихейство является результатом синтеза зороастризма и христианства, в социальном – своеобразной формой сопротивления массы свободных общинников процессу феодального принуждения. Заимствовав из христианства идею мессианства, манихейство воспользовалось зороастрийским принципом дуализма, который признавал сосуществование божьего света, добра, духа и царства тьмы, зла, материи. В результате их борьбы материя погибнет, а дух обретет свободу.

Мистицизм – в широком смысле – признание сверхъестественной сущности явлений, в узком – религиозно-философское мировоззрение, в основе которого лежит вера в возможность непосредственного сверхчувственного и сверхразумного общения человека с нематериальным, духовным миром – богом, духами и тому подобное.

Монизм – противоположный дуализму и плюрализму философский принцип объяснения разнообразия мира как проявления единого начала – материи или духа.

Монотеизм – форма верований и культа, заключается в поклонении единому Богу. Единобожие формируется у сложившихся этносов, при более или менее развитых экономико-хозяйственных связях и централизованной государственности.

Неотомизм – объективно-идеалистическое учение, официальная философская доктрина католицизма. Возрождает и модернизирует схоластическое учение Фомы Аквинского, сочетая его с идеалистическими философскими учениями 18-20 вв.

Номинализм – направление в средневековой схоластической философии, которое, в противоположность средневековому реализму, считает, что реально существуют лишь единичные индивидуальные вещи, а общие понятия (т.н. универсалии) - только названия, знаки или имена, порожденные человеческим мышлением.

Ортодоксия – в религии – правоверие, благосклонное и неуклонное следование традиционному учению церкви. Ортодоксия - твердая последовательность во взглядах, не допускает каких-либо отступлений от них.

Откровение – термин, которым в богословии обозначается «все то, что сам Бог открыл людям о себе и о правильной истинной вере в него». Как утверждается в церковных источниках, Бог открывает себя каждому человеку через видимый мир (природу), человеческую совесть («глас божий в нас»), провиденциально

воспринятую историю человечества или с помощью сверхъестественного откровения, которое, будучи главным и определяющим, рассматривается как неоспоримый источник божественных истин. Откровением также называют особый жанр раннехристианской и иудейской литературы.

Отцы церкви – церковные писатели 2-8 ст., в сочинениях которых христианское вероучение приобретает концептуальное оформление.

Пилигрим – название путешественника богомольца в католицизме (в православии – паломник). Пилигримы появились в 4 в., совершали путешествия для поклонения святым местам христианства. Особенно благими считались путешествия пилигримов в Палестину.

Прескрипция – предложение, выражающее некоторое предписание, команду или требование. Чаще всего в этом качестве выступают различные нормативные высказывания, определяющие установленные обществом правила поведения.

Провиденциализм – теологическое понимание причин общественных событий как проявления воли бога, а их смысла – как наперед определенного намерения бога (провидение).

Пропедевтика – вступление к курсу любой науки, преподается в сжатой и элементарной форме; представление предварительных знаний о чем-то.

Рационализм – 1) в широком смысле – философское направление, противопоставляет мистике, теологии, иррационализму убеждение в способности человеческого разума познавать законы развития природы и общества, 2) направление в теории познания, которое в противовес сенсуализму (эмпиризму), считает единственным источником и критерием познания разум (теоретическое мышление).

Реминисценция – это мнемический эффект характеризующийся внезапным воспоминанием воспринятого материала без его повторения через длительное время.

Сакральное – наделенное божьей благодатью. Таковыми являются религиозная вера, таинства, церковь, лица, возведенные в священнический сан, вещи и действия, относящиеся к религиозному культу. Сакральное, в отличие от мирского является религиозно санкционированным.

Сатура – жанр римской литературы, первоначально соединение разнообразных по форме и содержанию стихотворных и прозаических произведений.

Сенсуализм – направление в теории познания, признает ощущение единственным источником знаний. Противоположный рационализму.

Силлогизм – дедуктивное умозаключение, в котором из двух суждений, которые называются посылками, получают обусловлено ими третье суждение – вывод.

Скептицизм – философское учение, подвергает сомнению возможность достоверного познания объективного мира.

Субстанция – философская категория для обозначения конечной основы всего разнообразия явлений природы и истории.

Теизм – религиозное мировоззрение, в основе которого лежит понимание бога как личности, создавшей мир и вмешивается в его действия.

Темпоральный – временной, касающийся времени, указывающий на временной период.

Теодицея («оправдание Бога») – религиозно-философское учение, которое имеет целью устранить противоречия между верой во всемогущего справедливого бога и наличием зла на земле «доказательством» того, что само зло есть добро.

Теология – учение о Боге, построенное на основе логико-схоластических толкований «священного писания», которое считается боговдохновенным, божественным откровением.

Теоцентризм – основополагающий в богословии и религиозной философии принцип, согласно которому единый Бог провозглашается абсолютным началом и центром Вселенной, абсолютное, совершенное, наивысшее бытие, источник всей жизни и любого блага. Бог мыслится как творец, хранитель феноменального мира.

Фатализм религиозный – антинаучная концепция, согласно которой ход событий в природе, обществе, жизни каждого человека предопределен Богом, его волей.

Экзегетика – богословская дисциплина, занимающаяся истолкованием библейских текстов.

Экклезиаста книга – одна из обучающих книг Ветхого Завета.

Экстаз – состояние особого духовного восторга, переживания, сосредоточенности человека на определенном предмете.

Эманация – термин, введенный древними философами, который означал восхождение низших форм бытия из высшего бытия - единственного универсального нерушимого начала.

Эмпиризм – направление в теории познания, в противовес рационализму считает единственным источником и критерием познания чувственный опыт, а в формах мышления видит только сугубо субъективное средство систематизации представлений.

Эсхатология – религиозное учение о конечной судьбе человечества.

Використана література

- Абельяр П. Теологические трактаты: Пер. с лат. / Вступ. ст., сост. Неретиной С.С. – М.: Прогресс, Гнозис, 1995. – 413 с.
- Аблеев С.Р. Философия в схемах и таблицах: Учеб. пособие для вузов / С.Р. Аблеев. – М.: Высш. шк., 2004. – 207 с.
- Августин Блаженный. Об истинной религии. Теологический трактат. – Мн.: Харвст, 1999. – 1600 с. – (Классическая философская мысль).
- Аверроэс (Ибн Рушд) Опровержение опровержения – К.: «УЦИММ-ПРЕСС», СПб.: «Алетейя», 1999. – 686 с.
- Алтаев Жакипбек Аль-Фараби. Монография. – Алматы: Издательство «Көкжиек», 2010. – 240с.
- Аль-Фараби, Абу Наср Мухаммад. Философские трактаты. [Пер. с арабского] – Алма-Ата: «Наука», 1970.
- Антология мировой философии. В 4-х т. / АН СССР, Ин-т философии. – М. : «Мысль», 1969. – (Философское наследие). Т. 1. Философия древности и средневековья, ч. 1 / Ред. коллегия: В. В. Соколов (ред.-составитель первого тома и авт. вступит. ст.) и др., 1969. – 575 с.
- Антология мировой философии. В 4-х т. / АН СССР, Ин-т философии. – М. : «Мысль», 1969. – (Философское наследие). Т. 2. Философия древности и средневековья, ч. 2 / Ред. коллегия: В. В. Соколов (ред.-составитель первого тома и авт. вступит. ст.) и др., 1969. – 935 с.
- Антология средневековой мысли (теология и философия европейского Средневековья): В 2 т. Т.2 / Под ред. С.С.Неретиной; сост. С.С.Неретиной, Л.В.Бурлака. – СПб.: РХГИ, 2002. – 635 с.
- Антология средневековой мысли (теология и философия европейского Средневековья): В 2 т. Т.1 / Под ред. С.С.Неретиной; сост. С.С.Неретиной, Л.В.Бурлака. – СПб.: РХГИ, 2001. – 539 с.
- Антология философии Средних веков и эпохи Возрождения / Сост. С. В. Перевезенцев. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 448 с. – (Мировая философия)

- Блинников Л.В. Великие философы: Учебный словарь-справочник. / 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. – 432 с.
- Боецій С. Розрада від філософії. – К.: Основи, 2002. – 146 с.
- Боргош, Юзеф Фома Аквинский. Перевод с польского М. Гуренко. – М. : «Мысль», 1966. – 212 с. – (Мыслители прошлого).
- Боэций Утешение философией и другие трактаты [Текст] / Боэций ; отв. ред. и сост. Г. Г. Майоров ; РАН, Институт философии. – М. : Наука, 1990. – 416 с.
- Гриненко Г.В. История философии: Учебник. – М.: Юрайт-Издат, 2004. – 688 с.
- Губар О.М. Філософія: інтерактивний курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 416 с.
- Знаменитые мудрецы / Е. К. Васильева, Ю. С. Пернатъев, В. М. Складенко. – Харьков: Фолио, 2014. – 384 с.
- История философии: Запад-Россия-Восток (книга первая: Философия древности и средневековья). 3-е изд. – М. : « Греко-латинский кабинет» Ю. А. Шичалина. 2000. – 480 с.
- История философии: Учеб. пособие для вузов/ А.Н. Волкова, В.С. Горнев, Р.Н. Данильченко и др.; Под ред. В.М. Мапельман и Е.М. Пенькова. – М.: «Издательство ПРИОР», 1997 – 464 с.
- История философии: Учебник для вузов / В. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 732 с.
- Кальной И.И. Философия для аспирантов [Электронный ресурс] – Режим доступа: filosoff.org
- Касымжанов А. Х. Абу-Наср аль-Фараби. – М.: Мысль, 1982. – 198 с.
- Кондзьолка, В. В. Історія середньовічної філософії [Текст] : навч. посіб. / В. В. Кондзьолка. – Львів : Світ, 2001. – 320 с.
- Коплстон, Ф. Ч. История средневековой философии / Ф. Ч. Коплстон ; Пер. с англ. И.Борисовой ; [Ред. В Бакусев]. — М. : Энигма, 1997. — 500 с.
- Кунцман П., Буркард Ф.-П., Видман Ф. Философия: dtv-Atlas: Пер. с 9-го нем изд. / Худож. Аксель Вайс; Научн. ред. Пер. В.В.Миронов – М. : Рыбари, 2002. – 268 с.
- Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии. Латинская Патристика. - М.: Мысль. - 1979, 423 с.
- Падуанский М. Защитник мира Пер. с франц. Б. У. Есенова. – Трактат. – М.: Дашков и К, 2014. – 656 с.
- Петрушенко В. Л. Філософія: Навчальний посібник. – Львів: «Магнолія плюс», 2006. – 243 с
- Рассел, Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней / Б. Рассел. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1994. [Т. 1], кн. 1-2 ; [Подгот. текста В.В.Целищева] 1994. – 455 с.
- Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. Средневековье. – ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 368 с.

- Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б.Лобовника. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 392 С.: - укр. мова.
- Сагадеев А. В. Ибн Рушд (Аверроэс). – М.: «Мысль»,1973. – 207 с. – (Мыслители прошлого).
- Светлов В.А. История философии в схемах и комментариях: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2010. – 256 с.
- Святий Августин. Сповідь/ Пер. з латини Ю. Мушака. – Львів: Свічадо. – 2008. – 318 с.
- Средневековая арабская философия: Проблемы и решения. – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998. – 527 с. – (История восточной философии).
- Стретерн, П. Блаженный Августин за 90 минут : пер. с англ./ Пол Стретерн. – М.: АСТ: Астрель, 2005. – 77 с. – (Философы за 90 минут).
- Стретерн, П. Фома Аквиинский за 90 минут/ П. Стретерн; пер. с англ. С. Зубкова. – М.: АСТ: Астрель, 2005. – 77 с. – (Философы за 90 минут).
- Уколова В. И. «Последний римлянин» Боэций. – М. : «Наука», 1987. – 160 с.
- Філософія: Навчальний посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко, В. П. Розумний та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
- Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – 2 вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
- Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высш. шк., 1991. – 512 с.
- Чичерин Б.Н. Политические мыслители древнего и нового мира. Учеб. пособие для юрид. спец. вузов. – СПб.: ун-т. СПб., Лань, 1999. – 333 с.

Електронні ресурси

- https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy
- <https://ru.wikipedia.org/wiki/>